משנה · אחרונים · מלאכת שלמה · סדר קדשים

מלאכת שלמה על משנה בכורות

רבי שלמה עדני

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלאכת שלמה על משנה בכורות

רבי שלמה עדני

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלאכת-שלמה-על-משנה-בכורות/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
משנה א 5
משנה ב 6
משנה ג 8
משנה ד 9
משנה ה 10
משנה ו 11
משנה ז 12
פרק ב 12
משנה א 12
משנה ב 13
משנה ג 14
משנה ד 14
משנה ה 15
משנה ו 16
משנה ז 18
משנה ח 19
משנה ט 19
פרק ג 20
משנה א 20
משנה ב 22
משנה ג 23
משנה ד 24
פרק ד 25
משנה א 25
משנה ב 25
משנה ג 26
משנה ד 27
משנה ה 29
משנה ו 29
משנה ז 31
משנה ח 31
משנה ט 31
משנה י 31
פרק ה 32
משנה א 32
משנה ב 33
משנה ג 36
משנה ד 37
משנה ה 38
משנה ו 38
פרק ו 39
משנה א 39
משנה ב 40
משנה ג 40
משנה ד 41
משנה ה 42
משנה ו 42
משנה ז 43
משנה ח 43
משנה ט 44
משנה י 44
משנה יא 45
משנה יב 46
פרק ז 49
משנה א 49
משנה ב 50
משנה ג 51
משנה ד 52
משנה ה 52
משנה ו 53
משנה ז 54

פרק ח 55
משנה א 55
משנה ב 58
משנה ג 58
משנה ד 59
משנה ה 59
משנה ו 60
משנה ז 61
משנה ח 62
משנה ט 63
משנה י 64
פרק ט 65
משנה א 65
משנה ב 66
משנה ג 66
משנה ד 67
משנה ה 68
משנה ו 69
משנה ז 70
משנה ח 71

פרק א

משנה א

בעה"י הנותן לעמו ישראל חוקים ומשפטים ותורות נתחיל מסכת בכורות:

הלוקח עובר חמורו וכו'. בירושלמי דפסחים בפ' מקום שנהגו ד' ל"א ודפ"ק דע"ז ד' מ' וביד פי"א דהלכות בכורים סי' ט' ובפי"ב סי' י"ד ט"ו ובפ"א דהלכות בכורות סי' ז'. ובטור יו"ד סי' שכ"א כוליה פירקין. בפי' ר"ע ז"ל ואיידי דזוטרן מיליה דפטר חמור פסיק ושרי ליה וכו'. אמר המלקט בגמרא איבעי' אימא איידי דחביבא ליה כדר' חנינא דאמר מה נשתנו פטרי חמורים מפטרי סוסים וגמלים וכו' ואתיא מדרשא מקדים לה:

והמוכר לו. מוכר לגוי עובר חמורו דעדיין אינו קדוש עד שיולד דפטר רחם כתיב דאינו קדוש עד לידת הרחם. גיליון. ובגמרא פריך כל הני למה לי ומשני צריכי כו'. וכתבו תוס' ז"ל הלוקח עובר חמורו של נכרי והמוכר לו לוקח מיפטר מבכורה משום האם שהיא של גוי ומוכר מיפטר משום ולד דהוי של גוי ומתרי קראי נפקי כדמשמע לקמן בגמרא גבי שותפות של גוי דפטור מן הבכורה אפילו שאינו שותף אלא אפילו באזנו דאמרינן בגמרא מ"ש בן דבעינן כל בכור וליכא אמו נמי בעינן כל מקנך תזכר וליכא והא דעביד בגמרא צריכותא בלוקח ומוכר ולא אמר משום דנפקא מתרי קראי היינו משום דמדלא תנא תרוייהו בלוקח או מוכר ש"מ דלוקח ומוכר צריכי כדמפרש ואזיל דמדלוקח לא שמעינן מוכר דה"מ למיתני הלוקח עובר של נכרי או האם או המוכר עובר לנכרי או האם. וקצת קשה דמשמע דמתני' מחד קרא מפיק להו לתרויהו דקתני פטור שנאמר בישראל ומשמע דנפקי מהקדשתי לי כל בכור בישראל וצריך לומר דאמוכר קאי דלא איירי כולה פרשה באם אלא בעובר ע"כ:

והמוכר לו. אע"פ שאינו רשאי בגמרא בלישנא בתרא לימא מתני' דלא כר' יהודה דתנן בפסחים בפ' מקום שנהגו ובפ"ק דע"ז ר' יהודה מתיר בשבורה ועובר דומיא דשבורה הוא ומסיק רב אשי ת"ש ר' יהודה מתיר בשבורה מפני שאינה יכולה להתרפאת הא יכולה להתרפאת אסור ועובר נמי כיכול להתרפאת דמי ש"מ. ובגמרא מפרש דגבי מכירה דהוא עיקר איסורא קתני אע"פ שאינו רשאי והוא הדין גבי שותפות אליבא דאבוה דשמואל דאמר אסור לאדם שיעשה שותפות עם הנכרי שמא יתחייב לו שבועה ונשבע לו בשם ע"ז שלו והתורה אמרה לא ישמע על פיך והה"נ דה"נ גבי קבלה והכי תניא נמי בהדיא בברייתא והנותן לו בקבלה אע"פ שאינו רשאי קונסין אותו לפדותה מן הנכרי עד עשרה בדמיה אם היא בהמה גסה:

משנה ב

פרה שילדה כמין חמור וכו'. גמרא תניא פרה שילדה כמין חמור וחמור שילדה כמין סוס פטורה מן הבכורה ואם יש בו מקצת סימנים חייב ומפרש בגמרא דהאי ואם יש בו מקצת וכו' לא קאי רק אירישא אפרה שילדה כמין חמור משום דתרוייהו קדישי בבכורה ודמי קצת להההיא דתנן לקמן פ' שני רחל שילדה כמין עז ואם יש בו מקצת סימנין חייב. ועיין במ"ש לקמן פ' שני סי' ה' וביד שם בהלכות בכורים פי"ב סי' י"ח ובפ' שני דהלכות בכורות סי' ו' ובטור יו"ד סי' שט"ו:

עד שיהא היולד חמור כך צ"ל:

ומה הם באכילה. מה הוא מיושב יותר דלא דבר אלא בפרה שילדה מין חמור ולא בחמור שילדה מין פרה. תוס' ז"ל. ובתוספי הרא"ש ז"ל כתוב וראיתי בספרים שכתוב וחמור שילדה כמין פרה וגירסא נכונה היא דטפי הוי חדוש דפטור מן הבכורה מחמור שילדה כמין סוס דאין במינו קדוש בבכורה ע"כ. ולפי זה הצריכותא דאיתא בגמרא שהעתיקו הרמב"ם ור"ע ז"ל לא קאי לדעת הרא"ש ז"ל ההיא צריכותא רק אברייתא שהעתקתי בסמוך דו"ק: בפי' ר"ע ז"ל מהו באכילה כלומר בהמה שאין היולד שהיא האם דומה לנולד מהו באכילה כך נראה שצ"ל. ולשון הרמב"ם ז"ל בפירושו ומה שאמר ומה הם באכילה ענייננו לפי סדר המאמר כך הוא ואיך דין המין אם נולד משונה ממינו בצורתו השיב ואמר בהמה טהורה וכו' ע"כ:

בהמה טהורה שילדה כמין בהמה טמאה וכו'. פ"א דהלכות מ"א סי' ד' ה' ובטור יו"ד סי' ע"ט פ' ועיין שם בספר הלבוש. ובברייתא בגמרא אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה יש לך שהוא מעלה גרה ומפריס פרסה ואי אתה אוכלו ואיזה זה טהור שנולד מן הטמא כו' [עי' בתוי"ט] הוא טמא ואין טמא הנולד מן הטהור טמא אלא טהור רש"א גמל גמל שני פעמים אחד בת"כ ואחד במשנה תורה אחד גמל הנולד מן הגמלה ואחד גמל הנולד מן הפרה ורבנן גמל גמל שני פעמים חד לאסור עצמו וחד לאסור חֶלֶב הנקבה דסד"א חלב דבהמה טהורה גופה דשרייה רחמנא מכמה קראי דחד מינייהו לכו שברו ואכולו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב דחדוש הוא הואיל דליכא מידי דאתי מחי ושריה רחמנא והאי חלב כי אבר מן החי דמי ושרי הלכך אפילו בבהמה טמאה נמי לישתרי קמ"ל. ור"ש חלבו נפקא ליה מאת הגמל ורבנן אתים לא דרשי. ואיתיה בת"כ פ' שמיני פ"ג. גרסי' תו בגמרא ת"ר רחל שילדה כמין עז ועז שילדה כמין רחל פטורה מן הבכורה ואם יש בו מקצת סימנים חייבת רש"א עד שיהא ראשו ורובו דומה לאמו ע"כ. ולאכילה נמי דתניא רש"א גמל גמל שני פעמים אחד גמל הנולד מן

הגמלה ואחד גמל הנולד מן הפרה ואם ראשו ורובו דומה לאמו מותר באכילה דלאכילה נמי בעי ר"ש ראשו ורובו ומשמע בגמרא כפי מה שמצאתי כתוב בגליון דארבע מחלוקת יש בדבר דרבנן סברי טמא שנולד מן הטהור מותר אפילו בלא סימן אחד ור"ש סבר טמא שנולד מן הטהור אפילו עבורו מן הטהור בעינן ראשו ורובו ור' אליעזר ור' יהושע פליגי בברייתא אליבא דר' שמעון דס"ל דאפילו עיבורו מן הטהור קלוט במעי פרה אסור בלא סימן אחד אבל אם דומה לאמו בסימן אחד כגון בפיו או באזנו או בידו או ברגלו ואפי' בצמרו לכ"ע שרי ובהא פליגי ר"א ור' יהושע דר' יהושע סבר ה"מ דמותר בסימן אחד דעיבורו מן הטהור אבל בעיבורו מן הטמא אפילו בסימן אחד טמא אבל אם ראשו ורובו דומה לאמו מותר דאע"ג דכתיב שה כשבים ודרשי' עד שיהא אביו כבש ואמו כבשה ה"מ בסימן אחד אבל אם דומה לאמו בראשו ורובו מותר דהא גבי בכור דכתיב אך בכור כשב ודרשינן שיהא הוא כשב ובכורו כשב ואפ"ה אמר ר"ש דהיכא דדומה לאמו בראשו ורובו מותר ור' אליעזר אפילו עיבורו מן הטמא סגי ליה בסימן אחד. ועיין במ"ש בס"פ ששי דתמורה סי' ה':

שהיוצא מן הטמא. לדעת הרמב"ם ז"ל כלל זה דוקא באיסור שיש בו לאו ולדעת הרמב"ן ז"ל אפילו בדבר היוצא מאיסור שאין בו רק עשה עיין בהר"ן ז"ל בכתיבות פ' אע"פ ד' תצ"ד או בספר קרבן אהרן פ' שמיני פרק רביעי. ובגמרא דייק למה ליה למתני שהיוצא שנותן טעם לדבר דה"ל למיתני והיוצא ומשני סימנא בעלמא הוא שלא תחליף גירסתך בשכחה ותימא זיל בתריה דידיה והאי טהור מעלייא הוא אלא זיל בתר אימיה. ורב ששת דייק בגמרא מדקתני מן הטמא ולא קתני מטמא שמעינן דמי רגלים של חמור אסורין דמן הטמא משמע מינא דטמא אע"ג דהוי בלא ירד והני נמי מינא דטמא הן דדמו לחלב דעכירי אבל מטמא משמע מגופיה. ואיכא דאמרי הכי אמר רב ששת מטמא לא קתני אלא מן הטמא והני נמי מטמא קאתו שבתוך גופו היו ואע"ג דלאו מגופיה מימצן אסירי ולהאי לישנא פירשו תוס' חיצוניות דס"ל לרב ששת דכל מי רגלים אסורין בין דסוס בין דגמל בין דחמור ודחמור איצטריך ליה משום דשתו ליה אינשי דמעלי לירקונא:

דג טמא שבלע דג טהור. אע"ג דלא חזינן ליה שבלעו כיון דרוב דגים משריצים במינם וזה השריץ מין אחר כמי דבלע בפנינו דמי ומותר כך צ"ל בפי' ר"ע ז"ל. ובת"כ תניא גבי דגים תאכלו לרבות את הטהור שבמעי טמא יכול אף הטמא שבמעי טהור ת"ל אותם ומה ראית לומר בבהמה שבמעי טמא טמא ושבמעי טהור טהור ובדגים אינו כן לפי שאינו גדוליו אלא כשהוא חי בלעו אבל גדוליו שרי שהיוצא מן הטהור טהור רש"י ותוס' ז"ל. ואיתה להאי בבא בתוס' פ' ר' ישמעאל דמנחות ד' ס"ט. ובטור יו"ד סוף סי'

פ"ג. וכתב שם בית יוסף בשם הרא"ש ז"ל וטהור שבלע דג טמא אסור באכילה תימא דבמסכת אהלות תנן גבי כלב שאכל בשר המת ומת הכלב כמה תשהה במיעיו ג' ימים מעת לעת ובעופות ובדגים כדי שתפול לאור ותשרף אלמא חשיבא כמעוכל א"כ הכא נמי תשתרי ויש לחלק בין איסור לטומאה [הגה"ה וז"ל תוס' ז"ל והכא נמי לישתרי ולא מסתבר לחלק בין בשר המת לשאר דברים דשלשה ימים דכלב משמע בכל דבר מדמייתי עלה במסכת שבת פ' שואל יודע הקב"ה בכלב שמזונותיו מועטין לפיכך משהה אכילתו במיעיו ג' ימים ויש לחלק בין איסור לטומאה ויש רוצים להתיר מתוך משנה זו חטה שנמצאת בפסח במעי תרנגולת ולפי מה שחלקתי בין איסור לטומאה אין זו ראיה ועוד אומר ר"ת דשמא יש להחמיר כר' יהודה בן בתירה דבעי מעת לעת ואם באנו לומר דאין חילוק בין איסור לטומאה צריך לומר דהכא איירי בלא שהה שם כדי עיכול וא"ת אי לא שהה כדי עיכול היכי פריך בגמרא כי חזינן דבלע נימא האי איעכלא והאי אשריץ והלא לא שהה כדי עיכול וי"ל לפי שלפעמים ממהר להתעכל והוה לן למיחש לחומרא ולא הוי ככלב דלעולם בשלשה ימים ע"כ]. והרב רבינו משה ז"ל היה מחלק בין היכא שאכל ולעס בשניו ובין היכא שבלעו שלם כי הך מתני' דבהכי לא חשיב עיכול עכ"ל ז"ל וזהו שכתב רבינו דלא חשיב כמעוכל כיון שהוא שלם עכ"ל ז"ל:

משנה ג

חמור שלא בכרה וילדה שני זכרים וכו'. עד שנאמר ופטר חמור תפדה בשה. ביד בהלכות בכורים פי"ב סי' י"ט כ' כ"א. ובגמרא מוקי מתני' דקתני וילדה שני זכרים דאינו נותן אלא טלה אחד לכהן דלא כר' יוסי הגלילי דאמר לקמן בפ' שני גבי רחל שלא בכרה וילדה שני זכרים נותן שניהם לכהן דקסבר אפשר לצמצם ששניהם יצאו כאחד ושניהם קדשי ויליף לה מקרא דכתיב הזכרים לה' וה"ה לפטר חמור והכי תניא ברייתא בגמרא בהדיא דפליג ר' יוסי הגלילי אפילו גבי בהמה טמאה בשניהם לכהן מפריש טלה אחד לעצמו לאפקועי איסוריה מיניה שיהא מותר בגיזה ועבודה ומתני' ר' יהודה היא דתניא פטר חמור אפילו מחיים אסור בהנאה ור' שמעון מתיר מחיים ולדידיה אין צריך להפריש טלה לעצמו ובגמרא מפרש טעמא דר' יהודה ודר"ש. והקשו תוס' ז"ל לר' יוסי הגלילי דאמר אפשר לצמצם אם יצאו שניהם בבת אחת אין הזכר קדוש לפי מה שפירשתי לעיל שהנקבה חוצצת ועוד תנן לקמן פ' שני זכר ונקבה אין כאן לכהן כלום משמע דקאי איצאו ראשיהן כאחת דרישא שהנקבה מבטלת בכורת הזכר שגם היא פוטרת את הרחם וא"כ סמוך מיעוטא דבבת אחת למחצה דנקבות קודמות והוו

להו זכרים קודמין מיעוטא וי"ל דבספק מועט החמירו להפריש טלה לעצמו. תוס'. ועיין במ"ש בפירקין דלקמן סי' ו':

שני זכרים ונקבה נותן טלה אחד לכהן. ומפריש טלה אחד מספק לעצמו וכן מוכח לקמן פ' שני דגבי שני זכרים ונקבה קתני אחד לו ואחד לכהן ומוכח משום דקדושת בכור חלה על שניהם וכן פי' כאן בקונטרס דמפריש עוד טלה והוא לעצמו. ועיין על זה בבית יוסף סוף סימן שכ"א לדעת הרמב"ם ז"ל:

משנה ד

מפריש טלה אחד לעצמו. לאפקועי איסוריה מיניה ומתני' ר' יהודה היא דאמר פטר חמור אסור בהנאה:

שנאמר ופטר חמור. רש"י ז"ל פי' דארישא קאי כלומר מנלן דפדיון פטר חמור בשה שנאמר ופטר חמור תפדה בשה. אבל הרגמ"ה ז"ל פי' האי שנאמר לא משמע דעלה דמילתא קאמר אלא בבא לחודה קאמר כלומר האי דכתיב ופטר חמור תפדה בשה לא שנה בשה לחוד אלא אפילו בעז או בזכר או בנקבה או בגדול או בקטן או בתם או בבעל מום כשר לפדות ע"כ. ודלא ממאן דמחק מלת שנאמר מן המשנה. וז"ל ה"ר יהוסף ז"ל שנאמר וכו' פי' בא ליתן טעם למה צריך להפריש כיון שאינו נותן שנאמר תפדה ויותר היה נראה נכון לפרש דקאי אארישא דתנן נותן טלה אחד לכהן ועלה קאמר שנאמר וכו' וכיוצא בזה יש בפ"ק דשביעית שנאמר וכו' ע"כ וכתב עוד בס"א ל"ג שנאמר וכו' וגרסי' פודה בו וצ"ע. ומפקינן לה בגמרא בברייתא מדכתיב תרי זימנא תפדה בשה תפדה מיד אפילו בתוך שלשים יום ללידת החמור תפדה אפילו בכל שהוא אפילו בפטרוזה פי' שכחוש ומפרש בגמרא אם אין לו שה עין יפה בסלע עין רעה בשקל והבא לימלך מורין לו ברגיא דהיינו שלש זוזים והיינו פי' לשון ברגיא דרגיל הכא ורגיל הכא כלומר קרוב לזה וקרוב לזה ששלשה זוזים לא יחסר מסלע אלא זוז ואינו יותר משקל אלא זוז הרגמ"ה ותוס' ז"ל. ור' יוסי ב"ר יהודה פליג דאין פדייה פחותה משקל אפילו בדיעבד:

נכנס לדיר להתעשר. כגון ישראל שהיו לו עשרה ספק פטרי חמורים וכו'. לשון ר"ע ז"ל עד ומעשרן כדרך שמעשר שאר בהמות וה"ה שאם היה לו ספק פטר חמור אחד או שנים. אמר המלקט בפירוש רש"י ז"ל כתיבת יד והפריש עליהן שיין להפקיע ספיקן והן שלו שנכנסין לדיר עם שאר כבשיו להתעשר אלא האי דנקט בברייתא עשרה רבותא קמ"ל דאע"ג דיש בהן כדי מעשר בפני עצמו יש להם דין זה ע"כ. וביד שם פי"ב דהלכות בכורים סימן י' כ"ד וז"ל שם אחת בכרה ואחת שלא בכרה וילדו שני זכרים ונתערבו וכו':

ופודה בו פעמים הרבה. וכתבו תוס' חיצוניות ופודה בו פעמים הרבה פי' רש"י ז"ל אם חזר וקנאו מיד הכהן אחר שנתנו לו חוזר ופודה בו פטר חמור אחר ולפירושו קשה דמאי חדוש הוא כיון שחזר וקנאו ושמא קמ"ל דאינו נתפס בקדושת פטר חמור ויכול לחזור ולפדות בו ועוד פי' ר"ת ז"ל דמיירי הכא בספק פטרי חמורים דקאי אהא דקתני לעיל מינה אחת בכרה ואחת שלא בכרה וילדו זכר ונקבה מפריש טלה אחד לעצמו וקאמר דבההוא ספק פודה בו פטר חמור ראשון וחוזר ופודה פטר חמור שני דאף כי עלה מספק ראשון חוזר ופודה ספק שני והוי דומיא דשה אחד של בן לוי פוטר כמה פטרי חמורים של ישראל דמיירי שלא זז מתחת ידו ע"כ. אבל בודאי לא אפשר למימר פודה וחוזר ופודה כל זמן שהוא ביד ישראל ולא ניתן לכהן דהא תנן שתי חמוריות שלא בכרו וילדו שני זכרים נותן שני טלאים לכהן תוס' שבדפוס. והרגמ"ה ז"ל פי' כפי' רש"י ז"ל או ג"כ שאם היה כן שהפרישו לעצמו כדאמרן ונולד לו פטר חמור אחר ודאי יכול לפדות באותו שה עצמו ואותו טלה שהפרישו לעצמו הוי חולין גמורין ע"כ. ופי' הרמב"ם ז"ל אח"כ אמר ופעמים הרבה נכנס לדיר להתעשר ר"ל פדיון ספק פטר חמור שאפשר שיתעשר בו כמו שנתברר בגמרא וזה שאם יש לו עשרה זכרים כ"א מהן ספק פטר חמור שצריך עליו טלה אחד ומפריש עליהן עשרה טלאים וחייבין במעשר ומ"ש ופעמים הרבה ר"ל שזה יקרה פעמים רבות מפני שהוא אפשר קרוב ע"כ. ובטור יו"ד סי' שט"ו וכתב בית יוסף שם סי' שכ"א שלדעת הרמב"ם ז"ל נראה שלא היה גורס ופודה בוי"ו וה"פ פטר חמור נפדה בשה מן הכבשים ומן העזים ואח"כ אמר זכר ונקבה גדול וקטן תמים ובעל מום פודה בו ע"כ:

משנה ה

אין פודין לא בעגל וכו'. ביד שם פי"ב סי' ח'. ואיתה בפ' הוציאו לו (יומא ד' מ"ט) ובפ' מרובה (בבא קמא ד' ע"ח.) ובתוס' ר"פ אותו ואת בנו. כתוב בתוי"ט ולא בחיה לשון הר"ב ז"ל צבי ואיל בקמץ היו"ד וכו' ואיני יודע מה מלמדנו. ובגמרא מתני' בן בג בג דדריש שה שה נאמר כאן שה ונאמר להלן בפסח שה מה להלן פרט לכל השמות הללו השנויות במשנתנו אף כאן פרט לכל השמות הללו:

כוי. פירש הרגמ"ה ז"ל הבא מן התיש ומן הצביה:

ר' אלעזר מתיר. עיין במרובה שם בתוס' דמשמע דגרסינן ר' אלעזר בלתי יו"ד וכן כתבו ג"כ בפירקין דר' אלעזר גרסינן ולא ר' אליעזר דכן מוכח במרובה דאמרינן ולר' אלעזר דמתיר בכלאים מפני שהוא שה למאי הלכתא אמר רבא זה בנה אב כל מקום שנאמר שה אינו אלא להוציא את הכלאים ומשני לטמא שנולד מן הטהור ועיבורו מן הטמא

ודלא כר' יהושע דנפקא ליה משה כשבים ושה עזים וכ"ש דהוי דלא כר' אליעזר דשרי לעיל בפירקין אלמא דר' אלעזר פליג על ר' אליעזר בר פלוגתיה דר' יהושע ע"כ. וכל הנך דקתני מתני' דאין פודין בהן שלא בשוויין קאמרינן דאי בשוויין אפילו נותן עשבים שלוקים שווי דמי החמור שרי:

ואוסר בכוי. כצ"ל:

אין הכהן רשאי לקיימו. שלא יערפנו עד שיפריש הכהן שה תחתיו והוא שלו מפני גזרת הכתוב ואם לא תפדה וערפתו הרגמ"ה ז"ל. ובגמרא מפרש רש"י ז"ל לקיימו אפילו שעה אחת ע"כ ותנינא במתני' להא דת"ר ישראל שהיה לו פטר חמור בתוך ביתו ואמר לו הכהן תנהו לי ואני אפדהו ה"ז לא יתננו לו אלא א"כ פדאו בפניו דאי לאו הכי מורי ביה התרא כיון דשה שאפריש תחתיו יהא שלי למה לי לפדותו:

משנה ו

המפריש פדיון פטר חמור ומת. בירושלמי פ"ד דתרומות ד' מ"ד:

ר' אליעזר אומר חייבין באחריותו כחמש סלעים של בן. טעמא דר' אליעזר שכן מצינו שהקיש הכתוב פטר חמור לבכור אדם שנאמר ופטר חמור תפדה בשה וגו' וכל בכור בניך תפדה אבל ודאי אם מת פטר חמור של ישראל אינו חייב לפדותו בשום דבר ואע"ג דגבי פדיון הבן אם מת אחר שלשים יום חייב ליתן ה' סלעים לכהן לענין זה לא מקשינן לבן משום דהתם חוב הוא שהטיל הכתוב על האב אבל הכא אי בעי ישראל עריף ליה לחמור ואינו חייב כלום לכהן אם ירצה. הרגמ"ה ז"ל. ומצאתי מוגה חייב לשון יחיד במילתייהו דר' אליעזר וחכמים:

ר' אליעזר אומר יקבר. דאזיל לטעמיה וסבר כר' יהודה דאמר אסור בהנאה. הרגמ"ה ז"ל. ופלוגתא דר' יהודה איתה בגמרא בברייתא בד' י' דתניא לא רצה לפדותו עורפו בקופיץ מאחריו וקוברו ואסור בהנאה דברי ר' יהודה ור' שמעון מתיר ואיכא מאן דמפרש התם דמודה ר"ש דלאחר עריפה אסור וכבר כתבתי זה לעיל במתני' סי' ג'. ובגמרא פריך אבייי אי ילפינן מהקשא בכור בהמה טמאה מבכור אדם אימא נמי מה בכור אדם מותר בהנאה קודם פדיונו אף בכור בהמה טמאה מותר אלמא תנן ר' אליעזר אומר יקבר דאסור בהנאה דס"ל כר' יהודה ומסיק רבא אמר קרא אך פדה תפדה לפדייה הקשתי בכור בהמה טמאה לבכור אדם שיתחייב באחריות פדיונו ולא לדבר אחר דהיינו הנאה. ומה שפירש הרמב"ם ז"ל אליבא דחכמים לפדייה הקשתיו ולא לדבר אחר והעתיקו ר"ע ז"ל לע"ד לא נתבאר בתלמוד. ביד שם פי"ב סי' ד' ה':

משנה ז

לא רצה לפדותו עורפו וכו'. רפי"ב דהלכות בכורים וסי' ז':

בקופיץ. דוקא קתני למעוטי שלא יהרגנו לא במקל ולא בקנה ולא בקרדום ולא במגרה וגם שלא יכניסנו לחדר וינעול הדלת בפניו עד שימות שנאמר וערפתו:

וקוברו. לפי שאסור בהנאה לאחר עריפה לכולי עלמא ויליף לה במכילתא בג"ש דעריפה עריפה. תו גרסי התם במכילתא ואם לא תפדה וערפתו מכאן אמרו אם אין פודהו יערפהו הואיל ואיבד [נכסי] כהן את ממונו יאבדו ע"כ והכי תני לוי בגמרא בפירקין ד' י' הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יופסד ממונו פי' רש"י ז"ל יכפהו ב"ד לערפו לאחר שלשים יום כדמפרש בהאי פירקא ויאסר בהנאה ע"כ:

מצות פדייה קודמת למצות עריפה. הראב"ד ז"ל בהשגות כתב שאין לחשוב העריפה במ"ע אע"פ שאמרו מצות פדייה קודמת למצות עריפה לא שתחשב מצוה אבל היא עבירה ומזיק נקרא ומפסיד ממונו של כהן ומפני שאמר מצות פדיה אמר מצות עריפה ע"כ:

קודמת למצות פדייה. שהיא פודה את עצמה כלומר מצוה לייעד דודאי בפדייה אינו עושה כלום ובעל כרחיה דאדון הוא. תוס' חיצוניות. וק"ק לע"ד דהא דרשי' והפדה מלמד שאף הוא מסייע בפדיונה כדאיתא בפ"ק דקדושין ד' י"ו:

שנאמר אשר לא יעדה והפדה. הא אם יעדה זה מוטב. ביד פ"ד דהלכות עבדים סי' ז':

מצות יבום. פ' החולץ (יבמות ד' ל"ט) אמר רב אין כופים ופי' רש"י ז"ל דאסיפא קאי דאע"ג דמצות חליצה קודמת אי תרווייהו ניחא להו ליבומי אין כופין אותם לחלוץ. אבל ר"ת ור"ח וכן הרי"ף ז"ל סוברים דארישא קאי ע"ש. ואיתה נמי בפ' אע"פ ד' ס"ד וביד פ"א דהלכות יבום סי' ב' ובטור א"ה סימן קס"ה:

מצות גאולה באדון הוא קודם. המתפיס בהמה טמאה לבדק הבית. ועיין במ"ש רפ"ח דערכין בשם בעלי התוס' ז"ל. ומצאתי מוגה מצות גאולת אדון קודמת וכו':

פרק ב

משנה א

הלוקח עובר פרתו וכו' ביד פי"ב דהלכות בכורים סי' ט' ובפ"א דהלכות בכורות סי' ז' ובפ"ד סי' ב' ובטור יו"ד סי' שט"ו שי"ח ש"ך כוליה פירקין:

לא נפטרו מבכור וכו'. בפ"ד דמכלתין ד' ד'. וכתב ה"ר יהוסף ז"ל ס"א ל"ג לא נפטרו מבכור בהמה טהורה ע"כ. וכתוב בספר הלבוש יו"ד סי' ש"ך וז"ל ואין להקשות נילף מההוא ק"ו גופא שיפטרו מבכור בהמה טהורה כמו שהם פטורין מפדיון הבן ונאמר

דהא גם בהמת הלוים הפקיעו קדושת בכורי בהמה טהורה של ישראל במדבר ק"ו שבהמתן עצמן תפקע מהן קדושת הבכור שבהם והרי היו פטורין מבכורי בהמות טהורות שהיו להם במדבר ה"ה גם עכשיו יהיו בהמותיהן פטורין דל"ד דהתם הלוים הוקדשו משם והלאה קדושת הגוף ואתיא קדושת הגוף של הלויות ופקעה קדושת הבכורה מישראל ומבכוריהם עצמם וקדושתם שנשארה עליהם ועל זרעם מאותה הפעם עדיין היא פוקעת הבכורה מבניהם הנולדים להם אבל הבהמות שלהם שהפקיעו קדושת בהמת בכורי ישראל לא משום שהיה שום קדושה בבהמת הלוים יותר מבהמת ישראל אלא שלקחם השי"ת לפדיון תחת בכורי בהמות בכורי ישראל וגם תחת בהמת הלוים עצמן כלומר אמר הש"י שתלה קדושת כל הבכורים שהיו בעולם באותו זמן על הבהמה של הלוים שהיו שם אבל כל בכורי בהמה טהורה שנולדו משם ואילך אמר הש"י שיהיו קדושים קדושת הגוף ע"י פטר רחם ולא יפדו דכתיב אך בכור שור וגו' לא תפדה בין נולדו מבהמות ישראל בין נולדו מבהמות כהנים ולוים וא"כ מי יפקיע קדושתן מהם קדושת הלוים לא תפקיע קדושת בהמתן ולפיכך הכהן צריך לקיים מצות הפרשה ויעכבנו לעצמו והלוי לא עדיף בזה מישראל וצריך ליתנו לכהן נ"ל עכ"ל ז"ל:

משנה ב

כל הקדשים וכו'. פ"ק דתמורה ד' י' ובס"פ בתרא וביד פ"ט דהלכות בכורים סי' ב' ובפ"א דהלכות איסורי מזבח סי' י"א ובפ"א דהלכות מעילה סי' ט' ובפ"א דהלכות בכורות סי' ה' ובפ"ה סי' ח' ובפ"א דהלכות תמורה סי' י"ג ובפ"ג סי' ד' וכולה הך מתניתין מתנייא בחולין פ' הזרוע והתם תני לה משום מתנות והכא תני לה משום בכורות:

והשוחטן בחוץ פטור. גמ' ר' אלעזר מתני חייב כלומר מלקות ולא כרת ומוקי להאי חוץ בבמת יחיד כגון במת מנוח וגדעון ושמואל בשעת היתר הבמות ויליף לה בגמרא ר' אלעזר לחייב הזובח בעלת מום בבמת יחיד בשעת היתר הבמות מלקות מלא תזבח לה' אלהיך שור ושה אם אינו ענין לבמה גדולה וכו':

ואין עושין תמורה. דאמר קרא טוב ברע או רע בטוב השתא רע בטוב אמרת לא טוב ברע מיבעיא אלא להכי כתיב טוב ברע למידרש האי טוב הכי טוב מעיקרו פי' שנתפש בקדושה כשהוא תמים עושה תמורה אע"פ שהומם כדכתיב או רע בטוב דמשמע רע של קדש בטוב של חולין דרע של קדש עושה תמורה אבל רע מעיקרו אינו עושה תמורה. ועיין בפי' רעז"ל ובמה שכתבתי בפ"ק דתמורה סי' ב'. ועיין ג"כ בתוס' שם בגמרא דמשמע דהאי סוגיא דהכא לא כאביי דהתם והם ז"ל ישבו דאתיא כאביי:

ואם מתו יפדו. גמרא אמר רב יהודה אמר רב זו דברי ר"ש ומחלוקתו שאמרו קדשי מזבח היו בכלל העמדה והערכה אבל חכמים אומרים אם מתו יקברו וחכמים היינו תנא דבי לוי דתנא במתניתיה הכל היו בהעמדה והערכה ואפילו בעל מום מעיקרו ואפילו חיה ועוף אבל חכמים דפליגי עליה דר"ש במסכת תמורה פ' בתרא גבי קדשי בדק הבית דקאמר ר"ש התם קדשי בדק הבית אם מתו יפדו לדברי הכל בעל מום מעיקרו לא היה בכלל העמדה והערכה ויפדו וממאי דתנא דמתני' ס"ל קדשי מזבח היו בכלל העמדה והערכה פי' שצריכין שיהיו חיים בשעת פדייה כדכתיב והעמיד את הבהמה לפני הכהן ואח"כ והעריך אותה מדקתני סיפא גבי קדם הקדשן את מומן אם מתו יקברו ודייק בגמרא דטעמא דמתני' משום העמדה והערכה ולא משום שאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים מדהוה מצי למיתני סיפא ואם נעשו טרפה יקברו דהוה משמע אע"ג דמצי למיעבד בהו העמדה והערכה יקברו הואיל ולא חזו אלא לכלבים ומדנקט מתו ש"מ טעמא משום העמדה והערכה. ומצי רב למיסבר כר' יוחנן דאמר התם בתמורה דלרבנן אחד קדשי מזבח ואחד קדשי בדק הבית הוו בכלל העמדה והערכה ומיתוקמא סיפא דמתני' כרבנן ורישא נמי מיתוקמא לדידהו דבבעל מום מעיקרו כולהו מודו. ועיין במ"ש בפ' הזרוע דיש גורסי' בסיפא דמתני' והשוחטן בחוץ פטור ונראה שהיא גירסת הרמב"ם ז"ל:

משנה ג

או מום עובר להקדשן ולאחר מכאן נולד להם מום קבוע ונפדו פטורים כצ"ל:

ואינם יוצאים לחולין להגזז ולהעבד. דאמר קרא תזבח ולא גיזה והה"נ עבודה דמעטינן מהאי קרא דשניהם שוין. תוס' חיצוניות. ואם מתו יקברו. תוס' פ' כל שעה (פסחים דף כ"ט:)

משנה ד

המקבל צאן ברזל וכו'. ירושלמי דיבמות ר"פ אלמנה לכהן גדול:

ולדות פטורין. משמע בגמרא דאיכא מאן דגריס במתני' הן וולדות פטורין. אבל הרא"ש ז"ל פי' דההיא ברייתא היא. ובגמרא מפרש רבא למתני' כמו שפירשה כבר רעז"ל כי היכי דלא תיקשי מתני' דשמעת מינה דכל כמה דלא נקט מרא זוזא ברשותא דמרא קיימא אההיא דאין מקבלין צאן ברזל מישראל מפני שהוא רבית דבפ"ה דמסכת בבא מציעא דשמעת מינה דברשותא דמקבל קיימא דאי ברשות מרא קיימא אמאי הוי רבית הא ברשותא דמריה אשכחו ולדות דלעולם תרתי מתנייתא בדלא קביל עליה בעל

הבהמות אונסא וזולא והכא גבי בכורה היינו טעמא דולדות פטורין דכל יד נכרי באמצע פטור מן הבכורה:

העמיד ולדות תחת אמותיהם ולדי ולדות פטורין ולדי ולדי ולדות חייבין כצ"ל וכמו שפי' רעז"ל. ובתוס' חיצוניות מצאתי כתוב ולדות היינו ולדות של אותן ולדות שהעמידן תחת אמותיהן שהמעומדין פשיטא דפטורין כיון שכל כך כח הנכרי עליו ולא גרסינן ולדי ולדות פטורין אלא ולדות פטורין דמשמע שפיר ולדי ולדות המועמדים עצמן וגם בפי' רש"י ז"ל ליתיה ובחנם הוגה בספרים ע"כ וביד פ"ד דהלכות בכורות סי' ד':

משנה ה

רחל שילדה וכו' בפ"ק דמכלתין ד' ג' והתם א"ר יוחנן הא דקתני אם יש בו מקצת סימנים חייב ליתנו לכהן קאמר אבל למזבח לא קרב דהאי דאשתני הוי מום קבוע לישחט עליו בחוץ כבכור בעל מום ששוחטו כהן ואוכלו ע"כ ואיתה נמי בדף ה' ובדף ו' ברייתא בפלוגתא וכתבתיה לעיל בפ"ק סי' ב' ואיתה בתוס' פ" מרובה ד' ע"ח:

ואם יש בו מקצת סימנים חייב. שנאמר אך בכור אך חלק למעוטי ותנא דמפיק ליה מהאי קרא ר' יוסי הגלילי היא ותנא דפירקין דלעיל מפיק לה דפרה שילדה כמין חמור פטורה מן הבבורה מן פטר פטר שני פעמים עד שיהא היולד חמור והנולד חמור ופרה ורחל ועז נמי גמרי מחמיר ובגמרא מפרש להו לקראי אליבא דתנאי ובהא פליגי דתנא דפטר פטר סבר גלי רחמנא בקדושת דמים וכ"ש בקדושת הגוף ור' יוסי סבר גלי רחמנא בקדושת הגוף וגמר קדושת דמים מקדושת הגוף במה מצינו. ותנא דמתני' דפירקין דלעיל דיליף ליה מפטר פטר דריש בכור שור וגו' ללמד דבין בכור שור בין בכור כשב בין בכור עז כולן אימוריהן קרבין לגבי מזבח דלא מצו למילף מהדדי שכולן משונים בדיניהם זה מזה דאי כתב רחמנא שור שכן נתרבה בנסכים ואי כתב בבכור כשב לחוד ה"א שכן נתרבה באליה ואי כתב בעז ה"א שכן נתרבה אצל ע"ז ביחיד וחדא מתרתי נמי לא דשור לא מצי אתי מהנך דמה להנך שכן נתרבו אצל פסחים וכשב נמי לא מצי אתי משור ועז דמה להנך שכן נתרבו אצל ע"ז בצבור פר לעולה ושעיר לחטאת ועז נמי לא מצי אתי משור וכשב דמה להנך שכן יש בהן צד רבוי למזבח הלכך צריכי ור' יוסי הגלילי אמר לך א"כ ליכתוב קרא אך בכור שור כשב ועז בכור בכור למה לי אלא ש"מ עד שיהא הוא שור ובכורו שור הוא כשב ובכורו כשב הוא עז ובכורו עז ור' יוסי הגלילי איצטריכו להו קראי דפטר חמור פטר חמור שני פעמים חד למעוטי פטרי סוסים וגמלים מלפדותם בשה ואידך למעיטינהו מכל קדושת בכורה מלפדותם בשום דבר ותנא דפטר פטר ממעט פטרי סוסים וגמלים ושאר בהמה טמאה מקרא דכתיב כל מקנך תזכר כלל

שור ושה וחמור פרט אין בכלל אלא מה שבפרט שור ושה וחמור אין מידי אחרינא לא ור' יוסי אמר לך פטר הפסיק הענין דמכדי לעיל מיניה כתיב פטר שור ושה ליכתוב וחמור תפדה בשה וניהדר אפטר דלעיל אלא מדהדר כתב פטר ש"מ לאו אקרא קמא קמהדר ורבנן וי"ו דכתיב ופטר הדר ערבינהו ור' יוסי לא ליכתוב לא וי"ו ולא פטר ורבנן איידי דהא קדושת דמים והא קדושת הגוף פסיק להו והדר עריב להו וביד פ"ג דהלכות איסורי מזבח סי' ה' ובפ' שני דהלכות בכורות סי' ו':

משנה ו

רחל שלא בכרה וכו'. עד סוף סי' ח' ביד פ"ט דהלכות בכורים סי' ג' וברפ"ה דהלכות בכורות וסי' ב' ג': ר' יוסי הגלילי אומר וכו'. תוס' פ"ק דסוכה ד' ט"ו:

וחכמים אומרים אי אפשר אלא אחד לו ואחד לכהן. בגמרא בפירקין דלעיל ד' ט' פריך לימא קסברי רבנן מקצת רחם הנוגע בבכור מקדשו אע"ג דלא נגע הרחם בכל סביביו דנהי דאי אפשר לצמצם וראשון לחודיה קדיש איכא למפרך הא קודם שיצא כולו יצא אחיו וחצץ בינו לבין הרחם וכתיב פטר כל רחם דמשמע עד שיפטר את כל הרחם ולר' יוסי ליכא למפרך דכיון דתרויהו קדשי כחד דמו ומשני אמר רב אשי מהא ליכא למשמע מינה דלא בעינן כוליה רחם מקדש דאע"ג דהכא לא נגע הרחם סביב כל אחד כיון דשניהם העוברין מין אחד מין במינו אינו חוצץ וחשיב כאילו נגע הרחם סביב כל אחד. וכתבו תוס' ז"ל מכח קושיית בקיאות שאכתוב בסמוך דאחותו הויא חציצה טפי מאחיו:

והשני ירעה עד שיסתאב. בגמרא בעי מ"ט דר"מ ופי' רש"י ז"ל דקתני סתמא דמתני' דהיינו ר"מ חייב במתנות. והרגמ"ה ז"ל פי' דבעי לר"מ דמחייב בסיפא דמתני' לקמן במתנות אבל לר' עקיבא לא צריך למיבעי מ"ט מחייב משום דכיון דמצריך ליה רעייה ומסתאב ודאי דינו שיהא חייב במתנות הואיל ואיסתאב ליה. אלא ר"מ דלא מצריך ליסתאב אמאי מחייב במתנות הא יש לו דין בכור עליו. ומשני א"ר יוחנן הואיל וכהן בא עליו משני צדדין דאמר ליה אי בכור הוא כוליה דידי הוא ואי לאו בכור הוא הב לי מתנות מיניה: בפי' רעז"ל מלשון המתחיל שנא' הזכרים לה' עד דבור המתחיל יוצא דופן כולו פי' משנה סי' ו' אבל בסימן ז' וסימן ח' אין בהם פירוש לרעז"ל מפני שמובן הוא ממה שביאר בבבא קמייתא:

ורבי יוסי פוטר. דעשו את שאינו זוכה כזוכה אע"פ שלא זכה כהן דהאיך דהא לא מטא לידיה מעולם עשאוהו כאילו זכה בו הואיל ומעיקרא הוה שייכא ביה יד כהן דשמא דידיה נינהו שויוה רבנן כמאן דמטא לידיה לשום בכורה וזבין ליה לישראל במומיה

והדר שקליה לאידך חלופיה ובבור שמכרו כהן לישראל פטור מן המתנות כדאיתקש לצבי ואיל בגמרא לעיל בפ"ק. גמרא א"ר אלעזר מודה ר' יוסי בספק בכור שאין חליפיו ביד כהן פי' שלא נטל כהן כלום תחתיו כגון הא דקתני מתני' זכר ונקבה אין כאן לכהן כלום והאי זכר ספק בכור הוא שמא יצאה נקבה תחלה וירעה ויאכל במומו לבעלים שחייב במתנות דהכא ליכא למימר עשאוהו כמי שמכרו כהן לישראל דהא לא בא בחליפיו ליד כהן כלום והא קמ"ל ר' אלעזר דל"ת טעמא דר' יוסי משום דאי מחייבת ליה במתנות אתי ביה לידי גיזה ועבודה דסבר חולין גמורין הן ואע"ג דאין חליפין ביד כהן קמ"ל ופרכינן ומי מצית אמרת דטעמא דר' יוסי משום גיזה ועבודה הוא והא בהדיא קתני סיפא שהיה ר' יוסי אומר כל שחליפיו ביד כהן פטור מן המתנות ור"מ מחייב חליפין ביד כהן אין אין חליפין ביד כהן לא ומשני מהו דתימא ר' יוסי לדבריו דר' מאיר קאמר ליה לדידי אע"ג דאין חליפין ביד כהן דאי מחייבת ליה במתנות אתי ליה לידי גיזה ועבודה לדידך אודי לי מיהא היכא דחליפיו ביד כהן דעשו את שאינו זוכה כזוכה וא"ל ר"מ לא קמ"ל דלא תימא הכי אלא ודאי טעמא (דר"מ) [דר"י] משום חליפיו ביד כהן דוקא. אמר רב פפא אפי' ר"מ מודה בספק מעשר בהמה שפטור מן המתנות דע"כ לא קמחייב ר"מ אלא גבי ספק בכור הואיל וכהן בא עליו משני צדדין אי בכור הוא הב לי כוליה ואי לא הב לי מתנות אבל גבי ספק מעשר בהמה כגון קפץ אחד מן המעושרין לתוכן דאמרינן בפרק בתרא דכולן ירעו עד שיסתאבו ויאכלו במומן לבעלים התם אין כהן בא עליו משני צדדין דאם מעשר הוא אין לכהן חלק בו דמעשר קרב שלמים ונאכל לבעלים מודה ר"מ דפטור והא קמ"ל דמהו דתימא טעמא דר"מ דלא תשתכח תורת מתנות אבל מן הדין פטור וא"כ אפילו ספק מעשר נמי קמ"ל ופרכינן ומי מצית אמרת דטעמא דר"מ משום שלא תשתכח תורת מתנות והא מדקתני סיפא שהיה ר' יוסי אומר כל שחליפיו ביד כהן פטור מן המתנות ור"מ מחייב והשתא אי טעמא דר"מ משום דלא תשתכח למה הוצרך ר' יוסי לטעם זה דכל שחליפיו לימא בקוצר אנא לא חיישנא לשמא תשתכח אלא ש"מ דטעמא דר"מ הואיל ובא לו כהן משני צדדין ולכך נקט ר' יוסי תלמודא דהואיל וחליפיו וכו' דאינו יכול לומר לו אי בכור הוא כוליה דידי דכמאן דזבניה מיניה שהוא פטור מן המתנות דמשמע ליה לתלמודא דר' יוסי לא אמר מילתא דכל שחליפיו אלא לאפוקי מטעמא דר"מ ומשני הא קמ"ל רב פפא דמהו דתימא ר"מ אפילו ספק מעשר בהמה מחייב והא דקא מיפלגי בחליפין להודיעך כחו דר' יוסי דפטר אפילו היכא דכהן בא עליו משני צדדין קמ"ל דר"מ נמי פוטר מן המתנות בספק מעשר בהמה:

רבי טרפון אומר יחלוקו רבי עקיבא אומר המע"ה. אמר רבא ואי תימא רב פפא הכל מודים בשנים שהפקידו אצל רועה שתי בהמות ומתה אחת מהן ואין ידוע של מי מתה שמניח רועה ביניהן ומסתלק והם יחלוקו ביניהם גם הכל מודים באחד שהפקיד בהמה אחת אצל בע"ה והניחה בתוך עדרו ומתה בהמה אחת בעדרו ואין ידוע אם אותה שנפקדה אצלו מתה או אם משל בעל הבית מתה הכל מודים דהמע"ה לא נחלקו אלא כגון שהבכור חי עומד בחצר בע"ה וכהן רועה כל בהמותיו של בע"ה ר"ט סבר אקנויי אקני ליה בע"ה לכהן מקום בחצרו כדי שיזכה כהן בבכורות מיר כשיולדו דתקני ליה חצרו דניחא ליה לאיניש דתיתעביד מצוה בממוניה פי' שיגדלו בכורותיו של כהן בחצרו וה"ל חצר של שניהם והוי האי חצר כי רועה ואלו שנים שהפקידו אצלו פי' שנים הם הכהן ובע"ה והחצר הוא הרועה שיש לשניהם רשות בה הלכך חולקים דברשות שניהם עומד והכהן הזה שהוא הרועה בהמותיו של בע"ה קנה בקנין גמור דודאי כמה פעמים פתח פתח החצר ונעל וה"ל כשנים שהפקידו אצל רועה א' שמניח רועה ביניהם ומסתלק והם יחלוקו ור"ע סבר דכיון דאית ליה פסידא כגון היכא דאיכא ספיקא דמפסיד בע"ה אי קיימא חצר ברשות כהן לא מיקני ליה מידעם וה"ל כאחד שהפקיד אצל בע"ה שהמע"ה:

זכר ונקבה אין כאן לכהן כלום. אפילו איצטו שני ראשים כאחד קאי ומודה ר' יוסי הכא דאע"ג דאפילו אי בכוליה רחם מקדשא ומ"מ מין במינו אינו חוצץ כדאמרינן בפ"ק הכא שהיא נקבה והויא פטר רחם כמוהו בטלה בכורתו לגמרי ול"ד להיא דבפ' בהמה המקשה כרכתו אחותו והוציאתו דהתם איירי כדנפק הוא דרך ראשו והיא דרך מרגלותיה דלא הויא איהי פטר רחם תוס' ז"ל. ובגמרא מסקינן דלר' יוסי הגלילי אפשר לצמצם בידי שמים כגון הך לידה ואע"פ שאין מקפידין בכך וכ"ש בידי אדם דמתכונין לצמצם שום דבר או שום מדה דודאי אפשר לצמצם ולרבנן שמעינן להו במתני' דבידי שמים אי אפשר לצמצם ובידי אדם נמי ס"ל דא"א לצמצם כדשמעינן להו גבי נמצא מכוון בין שתי עיירות דבפ' בתרא דסוטה דאמרינן בברייתא דשתיהן מביאות עגלה אחת בשותפות ומתנין וכו' ור אליעזר דפליג עלייהו ס"ל כר' יוסי הגלילי דאפשר לצמצם בידי אדם ובידי שמים נמי אפשר דס"ל כר' יוסי ואפשר דבידי שמים מודה לרבנן דא"א לצמצם:

משנה ז

שתי רחלות שלא בכרו וכו'. גמרא וצריכא דאי אשמעינן קמייתא רחל שילדה שני זכרים ה"א בההיא קאמר ר"ע כהן נוטל כחוש משום דשני זכרים מחדא רחל נפיק ומספקא מילתא והמע"ה אבל שתי רחלות שילדו שני זכרים ונקבה דתרין נפקי מחדא וחדא

מחדא אימא מודי ליה לר' טרפון דכהן בורר לו את היפה דלפיכך הוא יפה שיצא יחיד ולא היתה נקבה עמו וזהו ודאי בכור גמור ואי אשמועינן בהא קאמר ר' עקיבא דתרויהו לא בכרו אבל א' בכרה ואחת שלא בכרה וילדו שני זכרים אימא מודי ליה לר"ט דהך דלא בכרה שביח ושמין טפי וכדאמרינן בפ"ק דתמורה מר זוטרא איקלע בי רב אשי אייתי לקמיה בשרא אמרו ליה ליכול מר דמברי משום דבוכרא הוא וה"א כיון דחזינן דהאי שביח טפי ודאי שהוא הבכור ומודה ר' עקיבא שהכהן נוטלו צריכא. ועיין במ"ש לקמן פ' יש בכור סימן ג':

שני זכרים ונקבה אחד לו ואחד לכהן. שהרי היתה נקבה עמו ואיכא למימר נקבה יצאה תחלה:

משמנין בניהם. כהן נוטל כחוש:

השני ירעה בעין צ"ל:

יחלוקו. דחזר בו ר"ט מקמייתא:

שני זכרים ושתי נקבות אין כאן לכהן כלום. דאיכא למימר כל חדא וחדא ילדה זכר ונקבה ויצאת נקבה תחלה:

משנה ח

אחת בכרה וכו'. תוס' פ' הזרוע (חולין ד' קל"ב.)

ר' יוסי אומר וכו'. תוס' פ"ק דב"מ ד' י"ב. ובגמרא פ' כל פסולי ד' ל"ה ובירושלמי פ' כל הגט:

שחליפיו ביד כהן. שהכהן נוטל אחד מן הספקות פטור האחר מן המתנות דעשו את שאינו זוכה כזוכה:

זכר ונקבה אין כאן לכהן כלום. דשמא אותה שלא בכרה ילדה הנקבה ואותה שכבר בכרה ילדה זכר. רש"י ז"ל:

משנה ט

יוצא דופן וכו'. פי' כגון שהיתה מעוברת משנים ואחד יוצא מן הדופן ואחד נולד אח"כ הר"ר יהוסף ז"ל וגם מחק מלת שניהם. ואיתה בתוס' פ' יש בכור (בכורות ד' מ"ז) ועיין במה שכתבתי שם סי' ב'. וביד בפ' שני דהלכות בכורות סימן ד':

פרק ג

משנה א

הלוקח בהמה מן הנכרי וכו'. ביד עד סוף סימן ב' פ"ד דהלכות בכורות סי' ז' ח' י' י"ב ובפ"ה סי' ד' ובטור יו"ד סי' שט"ו שי"ו:

פרה וחמור בני שלש ודאי לכהן. פ' אין מעמידין (עבודה זרה ד' כ"ד.) וכתבו תוס' חיצוניות עז בת שנתה ודאי לכהן פי' אם ילדה ברשות ישראל תוך שנתה ודאי לא ילדה ברשות הנכרי דשני פעמים אינה יולדת בשנה אחת ואע"ג שהגדולות יולדת ב' פעמים מ"מ שנה ראשונה אינם יולדות אלא פעם אחת אבל אם ילדה מכאן ואילך אפי' יום אחד בשנה שניה מ"מ פטורה מספק דשמא ילדה ברשות הנכרי דשנה ראשונה וכן צ"ל גבי רחל בת שתים דאינה יולדת ב' פעמים בשני שנים ראשונות וכן מוכח בגמרא אבל גבי פרה וחמור על כרחך אינך יכול לפרש כן שילדות לפעמים תוך שלש ואם באת לרשות הישראל תוך ג' וילדה ואח"כ בשנה רביעית או בשנה חמישית שהיא ספק דהא בפ' אין מעמידין קאמר בהדיא פרה דפחות משלש מי קילדה והא תנן פרה וחמור בני שלש ודאי לכהן אלא על כרחך ה"פ פרה וחמור שנכנסו לרשות ישראל בתוך שלש ודאי לכהן אפילו לא ילדה עד שתי שנים אח"כ דבפחות משלש לא קילדה מכאן ולהלן שבאת לאחר שלש ברשות ישראל ספק דשמא ילדה בתוך שלש. וא"ת מנא ליה לתלמודא דה"פ אימא דר"ל בת שלש ודאי לכהן לפי שאין חוזרת ויולדת פעם אחרת תוך ג' וכגון שילדה ברשות הישראל תוך שלש שנה שלישית כמו גבי עז ורחל ואומר הר"מ דמשמע ליה לתלמודא מדפליגי תנאי בברייתא גבי עז ורחל שטנפו בתוך זמנם ולא נקט נמי פרה וחמור וא"כ היינו משום דלא אפשר לטנף בפחות משלש וכ"ש לילד וג"כ קרוב לזה פירשו תוס' שבדפוס. והרא"ש ז"ל פי' דהאידנא נשתנה הטבע שהרי פרה יולדת בת שתים ואין לפרש דמעיקרא נמי הוי יולדת תוך שתים אלא אם איתא דילדה בשנה שניה לא היתה חוזרת ויולדת בשלישית אע"ג דגדולה יולדת בכל שנה כענין שפי' רש"י ז"ל בגמרא גבי גדייה וכו':

מכאן ואילך ספק. בגמרא פריך אמאי ספק הלך אחר רוב בהמות ורוב בהמות מתעברות ויולדות בתוך שנתן והא ודאי מילד אוליד ומשני רבא דר' ישמעאל כר"מ ס"ל דחייש למעוטא גבי קטן וקטנה לא חולצין ולא מייבמין קטן שמא ימצא סריס קטנה שמא תמצא איילונית ונמצאו פוגעים בערוה ורבנן סברי זיל בתר רובא ורוב קטנים לאו סריסים נינהו ורוב קטנות לאו אילוניות נינהו ורבינא אמר אפילו תימא רבנן כי אזלי רבנן בתר רובא ברובא דלא תלי במעשה אבל רובא דתלי במעשה כגון עבור הבהמה

דתלי בהרבעה ואיכא למיחש שמא לא עלה עליה זכר הלכך ספק. והקשו תוס' ז"ל אמאי לא משני הכי בר"פ בתרא דיבמות אמתני' דלא תנשא ולא תתייבם עד שתדע וכו' וי"ל דתשמיש אדם לא חשיב תלוי במעשה כמו תשמיש דבהמה דפעמים צריך להרביעה כדאמרינן בהשוכר את הפועלים מהו להכניס כמכחול בשפופרת עכ"ל ז"ל:

לא אמרו וכו'. פ' המפלת (נדה דף כ"ה) ועיין במ"ש ביד שם סימן ג':

טנוף. כתבו תוס' ז"ל שם בפ' המפלת האי טנוף הוא ולד עצמו ול"ד לטנוף דלקמן דרוב בהמות מטנפות דהתם טנוף שלאחר יציאת הולד ע"כ:

ובגסה שליא. נראה דלאו למעוטי סימן שליא מבהמה דקה דהא תנן בפ' בהמה המקשה סימן ולד באשה וסי' ולד בבהמה אלא למעוטי סימן טנוף מבהמה גסה וכן כתבו ג"כ תוס' ז"ל פ"ק דב"ק דף י"א כדתנן בהלוקח סימן ולד בבהמה דקה טנוף ובגסה שליא ובאשה שפיר ושליא ע"כ. גמרא ת"ר עז בת שנתה ודאי לכהן ומכאן ולהלן ספק פרה בת שלש ודאי לכהן מכאן ולהלן ספק חמורה כפרה ר' יוסי ב"ר יהודה אומר חמורה בת ד' שנים ע"כ דברי ר' ישמעאל פי' כגון זו דברי ר' ישמעאל כשנאמרו דברים לפני ר' יהושע אמר להם צאו אמרו לו לר' ישמעאל טעיתה אילו בולד בלבד בהמה נפטרת היה כדבריך אלא אמרו סימך ולד בבהמה דקה טנוף ובגסה שליא ובאשה שפיר ושליא כך שמעתי ואני איני אומר כן אלא עז שטנפה בת ששה חדשים יולדת בתוך שנתה רחל שטנפה בת שנתה יולדת בתוך שתים א"ר עקיבא אני לא באתי לידי מדה זו דאיני יודע אם מטנפת בתוך ששה אם לאו אלא [הגה"ה מכאן משמע דזה הכלל דקתני במתני' לאו לאתויי אלא סימנא בעלמא נקט וכההוא זה הכלל דבפ' הקורא את המגלה עומד ע"כ] כל שידוע שבכרה אין כאן לכהן כלום וכל שלא בכרה ה"ז לכהן אם ספק יאכל במומו לבעלים ומפרש בגמרא דכ"ע ס"ל דטנוף פוטר אי חזינן דטנפה והכא בהא קמיפלגי דר' ישמעאל סבר מטנפת אינה חוזרת ויולדת בתוך שנתה והא מדאוליד ודאי לא טניף ור' יהושע סבר מטנפת חוזרת ויולדת בתוך שנתה ובגמרא בעי מאי איכא בין גמריה דר' יהושע לסבריה פי' דבין גמריה בין סבריה משמע דטנוף פוטר ומשני דזעירי איכא בינייהו דאמר זעירי אין טנוף פחות משלשים יום פי' דאינה מקבלת זכר עד שלשים יום ובין גמריה בין סבריה אית להו דזעירי מיהו אי מקצת היום ככולו אי לא איכא בינייהו לסבריה אמרינן מקצת היום של גמר חדש חמישי של עבור או מקצת היום של שלשים יום של טנוף מקצת אותו יום שלשים ככולו כלומר דכבר שלמו ימי טנוף ובו ביום תקבל זכר ויוכלה להתעבר ותלד ביום אחרון של שנה. לגמריה דלא נקט ששה לא אמרינן מקצת היום ככולו אלא בעינן שלשים של טנוף שלימים מעת לעת דהיינו כל

חדש שביעי ואינה יולדת אלא בתחלת שנה שניה. ובעינן בגמ' מאי איכא בין ר"ע לר' יהושע דוכי בציר מהכי מי ילדה ומסיק חָלָב פוטר איכא בינייהו פי' אם חולבת בתוך שנתה או שנולדה בבית ישראל ולא ראינוה יולדת עד לאחר שנתה והרי היא חולבת ר' יהושע סבר כי היכי דטנוף פוטר חלב פוטר ג"כ ור' עקיבא סבר חלב אינו פוטר אלא כל שידוע שודאי בכרה ה"ז לכהן ואם ספק וכו':

בהמה גסה וכו'. תוס' פ' בהמה המקשה ודפ' כל פסולי ד' ל"ב:

ה"ז תקבר. גמרא תני ר' חייא במילתיה דר' אליעזר בן יעקב אינה מטמאה לא במגע ולא במשא משום שבטל הבשר ברוב דם וגנינים שיוצאין עמו. וכתבו תוס' ז"ל אע"ג דתנן בפ' בהמה המקשה המבכרת שהפילה שליא ישליכנה לכלבים משום דנסמוך מיעוטא דנדמה למחצה דנקבות שאני הכא כדמפרש בגמרא כדי לפרסמה שנפטרה מן הבכורה קוברין אותה אבל התם הכל יודעין דאין שליא בלא ולד ולא בעי פרסום ע"כ וכן תרצו ג"כ שם בנדה פ' המפלת (נדה דף כ"ז) וכן תירץ ג"כ הר"ן ז"ל ס"פ בהמה המקשה. ואיתה בירושלמי שם באותו פרק ועיין במ"ש שם סימן ד' וביד פ"א דהלכות שאר אבות הטומאות סימן ט"ז:

משנה ב

רשב"ג אומר וכו'. תוס' והרא"ש ז"ל ר"פ בתרא דיבמות ותוס' דחולין פ"ק ד' י"א:

הלוקח בהמה מניקה מן הנכרי אינו חושש שמא בנה של אחרת היה. ות"ק דברייתא פליג עליה דהוי בכור מספק מפני שמרחמת אע"פ שאינה יולדת רשב"ג אומר הדבר בחזקתו. ובגמרא א"ר יוחנן דאפילו היה זה שמניקה כמו מין אחר ואפילו כמין חזיר ה"ז פטורה מן הבכורה:

נכנס לתוך עדרו. בברייתא הנכנס כמו שאכתוב בסמוך. ובהרא"ש ז"ל תרי זימני כתוב שם היה. שמא בנה של אחרת הי' היה נכנס וכו'. ופי' הרמב"ם ז"ל כגון שמצא הבכירות מניקות נקבות ושאינם מבכירות מניקות זכרים אינו חושש שמא הדבר בהפך היה בשעת הלידה ושהמבכירות שלא ילדו הן הן שילדו הזכרים אלא מניח הענין כפי מה שמצא אותו:

לתוך עדרו. פי' של עצמו וז"ל הברייתא וכן היה רשבג"א הנכנס לתוך עדרו בלילה וראה בעשר בחמש עֶשְׂרֵה מבכירות ושאינם מבכירות יולדות למחר השכים ומצא זכרים תלויות בשאין מבכירות ונקבות תלויות במבכירות אין חוששין להחמיר ולספק בספק בכורות ולומר שמא בנה של זו בא לו אצל זו וזכרים בני המבכירות. וכתבו תוס' ז"ל דלרבותא נקט נכנס לתוך עדרו בלילה דאע"ג דודאי היתה תחלת לידה בלילה שעדיין

אין האמהות מכירין בולדותיהן ודרכן לטעות בלילה ובא לו בנה של זו אצל זו אפ"ה לא חיישינן ע"כ. ומחק הר"ר יהוסף ז"ל מלת מניקות השניה. וגם מחק מלת או והגיה ושמא בויו. ובעי בגמרא האי הדבר בחזקתו דקאמר רשב"ג בברייתא ר"ל דאינה מרחמת על ולד בהמה אחרת אא"כ יולדת ומיהו היכא דילדה חיישינן לרחומי שמרחמת ולד בהמה אחריתי או דלמא אפילו ילדה דידה מרחמא דלאו דידה לא מרחמא למאי נ"מ למילקא עליה דהאי שכרוך אחריה משום אותו ואת בנו אבל לענין בכורה ממה נפשך פטורה דאי האי לאו דידה הא הויא לה אחרינא ובעי' למפשט ממתני' דקתני אינו חושש שמא בנה של אחרת היה אלמא משמע דבודאי דילה מחזקינן ליה דלא מרחמא אלא דידה ודחינן מי קתני שמא בנה של אחרת הוא היה קתני וה"ק אינו חושש שמא בנה של אחרת אא"כ היה לה ולד מעיקרא וה"פ ממה נפשך פטורה מן הבכורה דאין חוששין שמא מרחמת בן חברתה אא"כ היה לה ולד אחר מעיקרא הלכך לענין בכורה ודאי פטורה מן הבכורה אבל לענין אותו ואת בנו ספיקא הוא:

משנה ג

ר' יוסי בן משולם אומר השוחט את הבכור וכו'. עד סוף הפרק ביד פ"א דהלכות מעילה סי' י' י"א ועיין בטור א"ח סי' תצ"ח. ואיתה בירושלמי דשבת פ' כלל גדול:

עושה מקום. מפנה את השיער לכאן ולכאן למקום שחיטת הסכין:

ותולש את השיער. לכאן ולכאן למקום חתך הסכין משום חלדה רש"י ז"ל. וכתבו עליו תוס' ז"ל ואין נראה דא"כ סכין ה"ל למנקט הכא דאיכא למיחש טפי לחלדה ועוד דבעיא היא בפ' שני דחולין תחת צמר מסובך מהו ולא איפשיטא אלא נקט הכא קופיץ משום דבעי עשיית מקום טפי מסכין [כו' עיין בתוי"ט]:

ובלבד שלא יזיזנו ממקומו. אלא יניחנו לאותו שתלש מסובך עם הצמר שמכאן ומכאן. בפי' רעז"ל וכן מותר לתלש את השיער ואפילו לכתחילה להראות בו לחכם מקום המום עכ"ל רעז"ל. אמר המלקט זה לשון הבעיא בגמרות כתיבת יד איבעיא להו לכתחלה ואתולש או דיעבד ואלא יזיזנו ופשיט לה בגמרא מברייתא. דאתולש ואפילו לכתחלה ואמר רב מרי אף אנן נמי תנינא וכן התולש את השיער לראות מקום המום מאי וכן אילימא שלא יזיזנו השתא ומה שוחט דשחיטתו מוכחת דלאו לגיזה מכוין אמרת לא יזיזנו לראות מקום המום מיבעיא אלא לאו אתולש דרישא קאי דכי היכי דמותר לתלוש לצורך השחיטה דהא פשיטא לן דרישא לכתחלה קאמר ה"נ התולש לראות מקום המום לכתחלה הוי ש"מ. ומשמע מהכא דעיקר הגירסא וכן התולש בה"א וכמו שהוא בפי' הרמב"ם ז"ל וכן ג"כ הגיה הר"ס ז"ל. ובגמרא בדף כ"ד ע"א מוכח דתרתי מילי קאמר

ר' יוסי בן משולם חדא עושה מקום לקופיץ ואידך וכן תולש את השיער לראות מקום המום:

משנה ד

שנשר. מסיק בגמרא דמתני' נקט נשר להודיעך כחן דרבנן דאפילו בנשר מאליו אסרי ובברייתא נקט תולש להודיעך כחו דעקביא דבבעל מום אפילו בתולש דעבד איסורא שרי:

א"ר יוסי לא בזה התיר וכו'. כלומר לא בזה חלקו חכמים עליה דעקביא ובגמרא בברייתא איכא נמי פלוגתא ומסיק רבא דשלש מחלוקות בדבר ת"ק דברייתא סבר דפליגי רבנן ועקביא במת הבכור והוא הדין לשחטו והא דקמיפלגי במת להודיעך כחו דעקביא ור' יהודה סבר במת ד"ה אסור כי פליגי בשחטו ואתא ר' יוסי למימר בשחטו ד"ה מותר כי פליגי במת וסתמא דסיפא דמתני' כר' יהודה דבשחטו פליגי ולא במת מדקתני הצמר המדובלל בבכור את שהוא נראה עם הגיזה מותר ואת שאינו נראה עם הגיזה אסור ואי ר' יוסי במאי אילימא בשחטו בין עקביא בין רבנן מישרא שרו בין נראה בין לא נראה דהא אפילו מונח בחלון קאמר ר' יוסי דאפילו רבנן שרו בשחטו ואלא במת אי רבנן אידי ואידי מיסר אסרי דאותו שמחובר בו טעון קבורה לד"ה והחלוש ממנו רבנן אסרי ליה אפילו מונח בחלון ואי עקביא אפכא מיבעי ליה נראה עם הגיזה אסור דמיתה קאסרה ליה אינו נראה עם הגיזה מותר דמעיקרא תליש אלא פשיטא ר' יהודה ובמאי אילימא במת בין לעקביא מן לרבנן בין נראה בין אינו נראה מיסר אסרי אלא לאו בשחטו ואי עקביא אידי ואידי בין נראה בין אינו נראה משרא שרי אלא לאו רבנן היא וש"מ בשחטו פליגי ש"מ וה"נ סתם לן תנא בבחירתא כותיה דר' יהודה בפ"ה סי' ו'. עוד גרסינן בגמרא אמר ריש לקיש מחלוקת דעקביא וחכמים בשהתירו מומחה לבכור קודם שנשר הצמר דרבנן סברי גזרה אי שרית ליה לצמר בהנאה דילמא אתי לשהוייה כדי שתהא הצמר נושרת הימנו ובין כך ובין כך אתי לידי גיזה ועבודה הלכך אע"ג דהתירו מומחה אסור ועקביא סבר כיון דהתירו מומחה תו לא משהי ליה אבל לא התירו מומחה ד"ה אסור דה"ל כתם ובתם עקביא מודה כדאמרינן בברייתא בגמרא דאי שרית ליה לצמרו אתי לשהוייה שלא יקריבנו ונוח לו בכך שבין כך ובין כך יפול בו מום ומפקע ליה מקדושת מזבח ועוד דכיון דלא התירו מומחה קודם אכתי לא הוה ביה שום צד היתר:

הצמר המדובלל כך צ"ל. ופירש רש"י ז"ל שנתלש מן העור אבל מסובך הוא עם הצמר וכו'. וכן פי' בערוך מדובלל פי' מעורבב ואינו מתוקן. וכתב הרי"א ז"ל. הכא לא קאמר שיעור כמו שאמר לעיל כי השיער נושר ואינו נסבך כמו הצמר כן נ"ל ע"כ:

את שהוא נראה עם הגיזה מותר ואת שאינו נראה עם הגיזה אסור כצ"ל. בפי' רעז"ל צ"ל ושאינו נראה עם הגיזה שיצא חוץ יותר מדאי וניכר לכל שמובדל מן הגיזה אסור. ובגמרא מפרש ריש לקיש כל שעיקרו הופך כלפי ראשו שכפול באמצעיתו ושני ראשים מבחוץ נקרא אינו נראה עם הגיזה. ולשון הרגמ"ה כל שעיקרו של שיער תלוש והופך העיקר כלפי ראשו וראשו אצל העור נראה שמחים נתלש ע"כ. וביד פ' שלישי דהלכות בכורות סי' י"א י"ב ובטור יו"ד סי' ש"ח:

פרק ד

משנה א

עד כמה ישראל וכו'. פ"ק דתמורה ד' ח':

עד שלשים יום. מחק הרי"א ז"ל מלת עד וכתב ס"א ר' יוסי אומר אף בדקה שלשה חדשים ע"כ:

ר' יוסי אומר בדקה שלשה חדשים. וה"נ פליגי בברייתא בפ' איזהו נשך (בבא מציעא ד' ס"ט) גבי השם בהמה לחברו. וביד פ"א דהלכות בכורות סי' ח' י"ד ט"ו ובטור יו"ד כוליה פירקין בסימן ש"י שי"א שי"ב שי"ד. וכתבו תוס' חיצוניות ז"ל דבזמן הזה מיירי שאין יכולין להקריבו כשהוא תם ואפילו כשהוא בזמן הבית כשהן רחוקים מא"י שאינם יכולין להקריבו עד הרגל ע"כ: בפי' רעז"ל ורמינן שורך במוקדם במקרא למלאתך ודמעך שהוא מוקדם וכו' ובגמרא פריך אדרבא דסמיך ליה לדסמיך ליה ובכור בניך סמיך לשורך ומשני אמר רבא אמר קרא תעשה הוסיף לך הכתוב עשייה אחרת בשורך ופרכינן ואימא שיתין דעשיה אחרת דומיא דהך דבכור בניך בעינן ומשני הואיל ולא גילה לך הכתוב שיעור עשייה שתוסיף ודאי לחכמים מסרך שיפרשו לך הטעם ואחריהם תלך ותנ"ה דלא מסרך הכתוב אלא לחכמים. וכתבו תוס' ז"ל מלאתך ודמעך לא תאחר כן תעשה לשורך דהיינו נ' יום מיום הבאת העומר בפסח שאז זמן בשול התבואה עד העצרת שמביאין שחי הלחם להתיר חדש במקדש וא"ת האי ביום חמשים יום הוא ולא הוי כעין בכור בניך וצאנך תתן לי דלאחר שלשים יום וי"ל דבכורי יחיד לא מייתו עד לאחר עצרת ע"כ:

משנה ב

נולד בו מום בתוך שנתו מותר לקיימו. נ"א רשאי לקיימו. ופי' הרגמ"ה ז"ל נולד לו מום בתוך שנתו ואין שם כהן שיתננו לו רשאי לקיימו כל שנים עשר חדש עד שישלים שנתו שמא יבא כהן ויטלנו והאי רשאי דקאמר חייב הוא:

לאחר שנתו. אם נולד בו מום:
אינו רשאי. אינו חייב לקיימו אלא שלשים יום ע"כ. אבל תוס' ז"ל מפרשים שהבכור ביד כהן ואין צריך עכשיו לבשר ונתנו לו חכמים זמן שלשים יום אבל ישראל לעולם ממתין עד שימצא כהן וכן דעת תוספי הרא"ש ז"ל ותוס' חיצוניות דפשטא דמתני' משמע שהבכור ביד כהן אבל בעלים ממתינין לעולם עד שימצאו כהן וגם ס"ל שדוחק לפרש רשאי לשון חייב כי ההיא דס"פ ח' דערכין ע"כ בקיצור. וגם רש"י ז"ל על הברייתא דמייתי בגמרא הוא שפירש דשמא אם ביד ישראל הוי האי בכור וכו' אבל אמתני' לא פירש דבריו משמע דפשטא דמתני' שהבכור ביד כהן. ואסיקנא בגמרא דה"פ דמתני' דאם בתוך שנתו נולד המום רשאי לקיימו עד שנתו אפילו ג' ד' ירחים דהא כתיב שנה ואי לאחר שנתו נולד בו מום יהבינן ליה שלשים יום שלימים ואם קרוב לסיום שנתו יהבינן ליה שלשים יום משיולד בו מום המשל נולד לו מום בעשרה ימים קודם תום שנתו משלימין לו עשרים יום אחר שנתו. ובגמרא דייקינן מדקתני בתוך שנתו למימרא דלשנה דידיה מנינן ויליף לה רב מקרא דכתיב לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה איזוהי שנה שנכנסת בחברתה הוי אומר שנה של בכור פי' דכי אזלת אחר שנת הבכור הויא נכנסת בחברתה דכי הוי לבכור שנה אחת נכנסת שנייה למנין עולם מתשרי. וכתוב בתוס' וגם בתוס' חיצוניות ול"ד להא דדרשינן גבי שכירות בפ' איזהו נשך כשכיר שנה בשנה דשכירות של שנה זו אינה משתלמת אלא בשנה האחרת דהתם הוי מעניינא דקרא שאין שכירות משתלם אלא לבסוף אבל גבי בכור אין לנו לומר שאין לו להיות נאכל אלא בשנה האחרת דאדרבא יש לו לפסול וגבי מעשר דכתיב שנה שנה דדרשינן דאין מתעשר מן הישן על החדש ומן החדש על הישן כל חד מענייניה דקרא וצריך לאוקומה להך שמעתא בשנה בלא רגלים שברגלים לחודייהו בלא שנה איכא בל תאחר כדאיתא בפ"ק דר"ה. וז"ל ה"ר אלחנן ז"ל ויש לפרש דלא שייך בל תאחר אלא למי שעולה ברגל אבל מי שאינו יכול לעלות לרגל כגון זקן וחולה או מי שאין לו קרקע אינו עובר בבל תאחר אם משהה להביא בכורות יותר מג' רגלים דאמרינן התם בר"ה אשה מה היא בבל תאחר מי אמרינן הא ליתה בראיה. או דילמא הא איתה בשמחה. משמע מיהא דמאן דליתיה לא בשמחה ולא בראיה ליתיה בבל תאחר ע"כ. וביד שם פ"א סי' ט':

משנה ג

השוחט את הבכור. פ' אין צדין (ביצה ד' כ"ז) וביד פ"ג דהלכות בכורות סי' ד':
ר' יהודה מתיר. לא שרי ר' יהודה אלא במומין שבגוף שאינם משתנים ואמר רב נחמן ב"ר יצחק מתני' נמי דייקא דבמומין שבגוף פליגי דקתני ר"מ אומר הואיל ונשחט וכו'

דלא משכח ר"מ שום ריעותא אלא קנסא דשחטו שלא על פי מומחה ואי בדוקים שבעין פליגי הוה ליה למיתני ר"מ אוסר הואיל ומשתנים אלא ודאי ליכא ריעותא דבמומי הגוף פליגי וקנסא קניס גזרה משום דוקים:

הואיל ונשחט גרסינן. והלכה כר"מ דהא חשיב גזרה וקיימא לן הלכה כר"מ בגזרותיו וקנסא דקאמר בגמרא לאו דוקא וכן דעת הרא"ש בשם הרמב"ן ז"ל והביא ראיה מדקתני הואיל ונשחט ולא קתני הואיל ושחטו משמע אפילו שחטו אחר ובהא לא שייך קנסא אלא גזרה עכ"ל ז"ל בבית יוסף יורה דעה סי' ש"י:

משנה ד

מי שאינו מומחה וכו'. תוס' פ' מרובה (בבא קמא ד' ע"ו) ודפ' הגוזל קמא (בבא קמא ד' ק') והרא"ש פ' אחד דיני ממונות ד' קכ"ז ותוס' פ' כל פסולי ד' ל"ב וביד שם פ"ג סי' ו' ובר"פ ששי דהלכות סנהדרין וסי' ב' ג':

הרי זה יקבר. בגמרא פריך לימא תנן סתמא כר"מ דאמר במתני' דלעיל אחד מומין שבגוף ואחד מומין שבעין אסור דקתני הכא יקבר ואע"ג דהשתא מתחזי קבוע ודחי דילמא בדוקים שבעין אמר יקבר דלדברי הכל משתנים. והקשו תוס' חיצוניות ז"ל דעל כרחך אתיא כר"מ דדאין דינא דגרמי דקתני ונשחט על פיו ה"ז יקבר וישלם מביתו לפי שגרם להפסיד לו ואומר ר"י דנשחט על פיו היינו שצוה לעבדיו ולבני ביתו לשוחטו דהוי כמו שחטה בידים ע"כ. ותוס' שם פ' הגוזל קמא בחד תירוץ תרצו דנשחט על פיו לאו דוקא אלא הוא עצמו שחטו ע"כ:

וישלם מביתו. גמרא תנא כשהוא משלם משלם רביע לדקה ומחצה לגסה אע"פ שפירש רש"י ז"ל משום דהוי ממון המוטל בספק לאו משום דתיתי כסומכוס דא"כ הול"ל תלמודא זו דברי סומכוס אבל חכמים אומרים זה כלל גדול בדין המע"ה אלא תקנת חכמים ואע"ג דאיירי בכל מום אפילו ידוע שיתירנו מומחה על ידו מ"מ חשיב ליה קצת ספק דשמא לא מיזדקיק ליה מומחה וגם לא פלוג בין מום למום ואי הוה מיירי הך בדוקים שבעין דוקא הוה ניחא טפי דה"נ קיימא לן כר' יהודה ולדידיה אינו נקבר אלא בדוקים שבעין. ועוד יש לפרש דהיינו טעמא דמשלם מחצה ששיערו חכמים דאינו שוה יותר כל זמן שעומד בספק שעדיין לא הותר ובתרומה נמי אשכחן שאינה שוה אלא כמחצה של חולין כדאמרינן בפ' אע"פ כל מקום שהוזכרה תרומה נותן לה כפלים בחולין ומיהו ל"ד ממש לתרומה דאסורה לזרים ואסורה בטומאה אבל במומו שרי לגמרי כצבי וכאיל תוס' ז"ל. עוד כתבו הם ז"ל משום גזרת בהמה דקה נגעו בה דלדקה אינו משלם אלא רביע פי' שהחמירו עליהם חכמים שלא לגדלם כי אם בחורשין חוץ לישוב ויש

בו טורח גדול ואינו שוה אלא רביע דהיינו מחצה פחות מן הגסה וגם בקונטריס פי' כן מפני טורח גידולה אבל לא דקדק ליישב לשון גזרה ע"כ. ולשון אחר פי' רש"י ז"ל מפני גזרת מגדלי בהמה דקה שעוברין על דברי חכמים כדתנן אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל קנסום חכמים דלא לישקול אלא רבעא ועיקר ולא מפי המורה עכ"ל ז"ל: ובפי' הרגמ"ה ז"ל כתוב משום קנס מגדלי בהמה דאסור לגדל בהמה דקה בא"י ועסקינן דהאי בכור של בהמת כהן הוא והוא גידל בהמה דקה ע"כ. וגם הרמב"ם ז"ל פי' כן בסוף פי' מתני' שהוא כדי להחמיר על בעל הבהמה לפי שגדל בהמה דקה בא"י:

דן את הדין וכו'. פ' כיצד אשת אחיו (יבמות ד' כ"ה) ובפ' הגוזל קמא (בבא קמא ד' ק') ובפ' הגוזל בתרא (בבא קמא ד' קי"ז) ובפ"ק דסנהדרין ד' ו' ובפ' אחד דיני ממונות (סנהדרין ד' ל"ג) כולה מתני' ובירושלמי פ' הנזקין וברפ"ק דסנהדרין. וכתבו תוס' ז"ל שם פ' הגוזל עצים בבכורות שבא ליישב וישלם מביתו בטיהר את הטמא מיירי כשעירב עם פירות מועטים ובסנהדרין שבא ליישב מה שעשה עשוי ולא הדר דינא מיירי כשערבו עם פירות מרובים ונתבטלו הטמאים ברוב טהורים דתרוייהו בכורות וסנהדרין ליכא לאוקומי בענין אחד דפשיטא דבמקום מה שעשה עשוי שהוא טהור לא שייך ישלם מביתו עכ"ל ז"ל והביא נמקי יוסף הירושלמי שברפ"ק דסנהדרין בפ' אחד דיני ממונות ד' רפ"ב וז"ל בקיצור ירושלמי תמן תנינן דן את הדין זיכה את החייב וכו' ר' אבא בשם ר' אבהו כשאמרו לו הרי אתה מקובל עלינו כשלשה ע"מ שתדיננו דין תורה וטעה ודנן בשקול הדעת מה שעשה עשוי וישלם מביתו מפני שהגיס דעתו לדון יחידי נראה מן הירושלמי דתנן אם היה מומחה לרבים פטור מן התשלומין אם אמרו לו בפירוש על מנת שתדין דין תורה וטעה חייב ע"כ. ועיין עוד שם ברב אלפס ז"ל ותוסיף לקח טוב וז"ל ז"ל בקיצור דהא דאמר רב אלעא אמר רב הכא בגמרא דמתני' דקתני מה שעשה עשוי וישלם מביתו והוא שנשא ונתן ביד דברי הכל הוא ואפילו לר"מ דכי אית ליה לר"מ דינא דגרמי בדינא דנזיקין הוא דאית ליה הכי אבל גבי דיינא לית ליה האי סברא דא"כ אין לך אדם שאינו מומחה שנעשה דיין לעולם ועוד אי משום דינא דגרמי קא מחייבת ליה אפילו טעה בדבר משנה נמי אם אין הדבר מצוי שיחזיר לבעליו ונתברר כי הוא גרם לממון של זה שיאבד ולדבריו דמאן דמפרש דהאי דאוקימנא למתניתין דדן את הדין זיכה את החייב וכו' בשנשא ונתן ביד כי היכי דלא ליסתמוה כר"מ דדאין דינא דגרמי למה יהא פטור יהא חייב דהלא גם הוא גרם לאבד ממונו של זה דוכי מפני שטעה בדבר משנה יהא נשכר ועוד דהא רב חסדא נמי אוקמה הכא בסנהדרין להיא מתני' דהתם בשנשא ונתן ביד ולאו לדחוייה מדר"מ קבעי אלא בסברא דקושטא קא מוקים

לה למתני' ואוקמתא דסמכא קא מוקים לה ולאו אוקמתא דדחייה בעלמא ע"כ בקיצור. ועיין בהר"ן ז"ל בפ"ק דע"ז דף ש"נ ע"א ותוסיף לקח טוב:

חַיֵּב את הזכאי. שנטל הוא המעות ממנו ביד ופרעו לבעל דין וזה פשוט. ובטור ח"מ סי' כ"ה:

מה שעשה עשוי וכו'. עי' בתוי"ט עד דהא רב גדל י"ח חדשים אצל הרועים להתבונן במומין. וגם בעינן דשקיל רשותא כדאמרינן התם בהגוזל בתרא דבר זה הניחו לבית נשיא להתגדר בו ע"כ. אלא שאני העתקתיו ממקום אחר:

מעשה בפרה כו'. התם בפ' אחד דיני ממונות מצאתי מעשה בפרה של בית מנחם שניטלה וכו' וכן מצאתי אח"כ שכתבו כן תוס' ז"ל בכתיבת יד וז"ל ז"ל שם בסנהדרין גרסינן בכל הספרים בפרה של בית מנחם וכו' ע"כ:

אמר תודוס וכו'. פ' חלק (סנהדרין ד' צ"ג) ומצאתי מוגה אמר טודרוס:

הלכה לה חמורך וכו'. תוס' רפ"ק דקדושין. בפירוש רעז"ל חדא דטועה בדבר משנה. אמר המלקט פי' רש"י ז"ל וכיון דאי קיימא פרה הוה למיהדר ביה ולמשרייה אשתכח שמה שאמר לאו כלום הוא וזה שהאכילה לכלבים איהו הוא דאפסיד אנפשיה ע"כ. עוד בסוף פי' רעז"ל וסוגיין דעלמא כחד מינייהו אזיל וכו'. אמר המלקט רש"י ז"ל מפרש וסוגיין דעלמא היינו שרוב הדיינים נראה להם כדברי השני:

משנה ה

הנוטל שכרו להיות רואה בכורות וכו'. ביד שם בהלכות בכורות פ"ג סי' ז'. ואיתה בתוס' פ' שני דייני גזרות וכתבו שם דדוקא בבכורות שיש לחיש שמא משום שכר יתירנו אבל בבדיקת מומי שאר קדשים קתני התם בברייתא שהיו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה:

כאילא. יש גורסין כאיילא בשני יודין והאלף והיו"ד בנקודת פתח ובמקום אחר מצאתי מנוקד כאילא האלף בפתח והיוד בשבא והלמד בפתח. בפי' רעז"ל דאע"ג דכי א"ל תם הוא לא אהני ליה וכו' אתו למחשדיה ובגמרא פריך אי הכי כי אמר תם ושקיל אגרא נמי אתו למחשדיה דבעל מום הוא והאי דלא קשרי ליה סבר כי היכי דלישקול אגריה זימנא אחריתי ומשני חד זימנא תקינו ליה רבנן תרי זימני לא תקינו ליה רבנן וכן פסק שם הרמב"ם ז"ל שלא יתנו לו שכרו על בהמה זו אלא פעם אחת ורואה אותה לעולם כל זמן שמביאין אותה כדי שלא יבא לידי חשד ע"כ.

משנה ו

הנוטל שכרו לדון דיניו בטלים. ר"פ שני דייני גזרות וס"פ האיש מקדש. ובירושלמי פ"ק דסנהדרין כיני מתני' החשוד ליטול שכרו לדון. דיניו בטלין. קנסוהו רבנן משום דעבר

על מה אני בחנם ואפילו נטל שכר משניהם ושלא בתורת שחד כלל אבל אגר בטלה דמוכח שרי. וז"ל תוס' ז"ל מה אני בחנם וכו' וא"ת ושחד לא תקח דכתב רחמנא למה לי לאו פרכא היא דתרי מילי נינהו כדמוכח בר"פ בתרא דכתובות דבתורת אגרא היינו שכר טרחו ובתורת שחד היינו כדי להשתדל לדונו יפה ולהפך בזכותו כדאמרינן התם אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב ואין לתמוה על דייני גזרות שבירושלים שהיו נוטלין שכרן וותרומת הלשכה דבלאו טעמא דאגר בטלה דמוכח שרי התם כיון דכל עסקם היה על זה ולא היו עוסקים בשום מלאכה שעל כרחם צריכיו להתפרנס ע"כ. וכתב הר"ן ז"ל בס"פ האיש מקדש מדתנן דיניו בטלין ועדיותיו בטלין ולא תנן דינו בטל ועדותו בטלה משמע דלאו אותו עדות בלבד שידוע שנטל בו שכר הוא שבטל אלא כל עדויות שהעיד וכל דינים שדן אא"כ שידוע שלא נטל בהן שכר והכי איתא בתוספתא דבכורות בהדיא וכו' ע"כ. ועיין במ"ש שם וביד בפכ"ג דהלכות סנהדרין סי' ח' ובטור ח"מ סי' ט':

להזות ולקדש. פי' אבל הנוטל שכר למלוי המים או להוליכם אינו פוסל:

מי מערה. אינו מותר לקדש אלא במים חיים לפיכך אמר מים האלו כאילו הם מי מערה ואותו האפר כאילו הוא אפר מקלה ר"ל אפר הכבשן לא אפר פרה:

אם היה כהן ומטמאהו. כתבו תוספות חיצוניות ה"ג ומטמאהו ול"ג מטמאהו וה"פ אם היה כהן ורוצה לטמאתו מתרומתו מאכילו ומשקהו ע"כ. ובגמרא פריך איהו גופיה היכי אזיל הא קעבר לנפש לא יטמא ומשני לבית הפרס דאינו מוזהר מלילך בו אלא מדרבנן ומנפח בית הפרס והולך דעצם כשעורה מטמא במשא ובמגע ולא באהל וכי מנפח ליה מדחי ליה א"נ בבית הפרס שנידש דהוי טהור שאי אפשר לעצם כשעורה שלא יהא נידש ברגל ובית הפרס אין שום ספק אלא משום עצם כשעורה אי נמי שטמאו להאי כהן בשאר טומאות שאינו מוזהר עליהן מליגע כגון נבלות ושרצים. וביד בפ"ז דהלכות פרה אדומה סי' ב':

ומשקו וסכו. ס"א ומשקהו וסכו:

ונותן לו שכרו כפועל. גמ' תנא כפועל בטל אמר אביי כפועל בטל של אותה מלאכה. וכתבו תוס' ז"ל דלא היה לו לרש"י ז"ל לפרש שיטול שכר בטלה מאותה מלאכה קשה לעסוק במלאכה קלה כזו דא"כ היה נוטל שכר לדון ולהעיד להזות ולקדש אלא היה לו לפרש שנותנים לו שכר בטלה מאותה מלאכה כיושב ובטל לגמרי ואינו עושה בשום מלאכה וכענין זה צריך לפרש בסוף אלו מציאות גבי השבת אבידה דתנן ונותן לו שכרו כפועל ומפרש בגמרא כפועל בטל של אותה מלאכה היינו שאומדין כיושב ובטל לגמרי

וגם שם פי' רש"י ז"ל כמו שפי' כאן ואי אפשר לומר כן דא"כ היה ניטל שכר על השבת אבידה ע"כ:

משנה ז

החשוד על הבכורות. ביד שם בהלכות בכורות פ"ג סי' ח' ובתשובת הרשב"א ז"ל סימן שט"ו ושמעינן ממתני' דעל טרחו מקפיד טפי ואינו מעבד העורות וכן בכל אינך:

ר' אליעזר אומר לוקחין ממנו עורות של נקבה. דלא חיישינן דחייק לזכרותיה וכו'. וראיתי שמחק הר"ר יהוסף ז"ל היו"ד דאליעזר:

צמר מלובן וצואי. בערוך גריס וצוי ופירש ענין מיאוס לשון צואה. ובגמרא השתא צמר מלובן לא זבנינן ואע"ג דטרח ללבנו צואי מיבעיא אלא חדא קתני צמר מלובן מצואתו:

ובגדים. גירסת הרמב"ם ז"ל כאן ואריג וז"ל ומה שאמר בארוג אינו רוצה לומר בגד ארוג לפי שכבר התיר לקנות הטווי ממנו ואיך ידבר על האריג אלא רוצה לומר באריג דבר מחובר דומה לאריג רוצה לומר הלבדים שעושים מצמר ע"כ:

משנה ח

החשוד על השביעית אין לוקחין ממנו פשתן ואפילו סרק וכו'. עד סוף הפרק ביד פ"ח דהלכות שמטה ויובל סי' י"ד ט"ו ט"ז י"ז. וכתב שם בכסף משנה ובירושלמי סוף מעשרות פריך ופשתן לאו קסמין הוא א"ר חנינא מפני זרעה וז"ש רבינו שיש בו זיקת שביעית ע"כ:

ואריג. גירסת הרמב"ם ז"ל בכאן ובגדים וז"ל בגדים אלו שבכאן ר"ל כעין בגדים כגון הגדילים שהן מעשה עבות מן הפשתן עצמו לא מן הטיוי לפי שהואיל והתיר לקנות הטווי כ"ש הדבר העשוי עבות ע"כ. גם הר"ר יהוסף ז"ל הגיה כגרסת הרמב"ם במתני' דלעיל ואריג והכא ובגדים וכתב עוד סָרָק ס"א סרוק ע"כ:

משנה ט

החשוד להיות מוכר תרומה לשם חולין. ביד פי"ב דהלכות מעשר סי' ט"ז ובטור י"ד סי' קי"ט:

משנה י

החשוד על השביעית אינו חשוד על המעשרות. תוס' פ' שני דכתובות ד' כ"ד ובגמרא א"ר יוחנן זו דברי ר' עקיבא סתימתאה אבל חכמים אומרים חשוד על השביעית חשוד על המעשרות ומאן חכמים ר' יהודה דבאתריה דר' יהודה שביעית הוה חמירא להו וכיון דחזינן דחשיד אשביעית כ"ש אמעשרות ואיכא דאמרי א"ר יוחנן זו דברי ר' עקיבא סתימתאה אבל חכמים אומרים חשוד על המעשרות חשוד על השביעית וכ"ש דחשוד

אשביעית חשוד אמעשר ומאן חכמים ר"מ היא דאמר חשוד לדבר אחד הוי חשוד לכל התורה כולה גבי ע"ה שקבל עליו דברי חברות ונחשד לדבר אחד נחשד לכל התורה כולה וחכמים פליגי עליה בברייתא דלא נחשד רק לאותו דבר בלבד. ובפ' כל פסולי דף ל"ה גרסי' א"ל רב פפא לאביי לר"מ דאמר במתני' דהתם החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו והכא בברייתא אמר החשוד לדבר אחד חשוד לכל התורה כולה כָּהֲנֵי ה"נ דלא דייני דינא בתמיה והכתיב ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע ומשני אימור דאמר ר"מ החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו לחששא לאחזוקינהו בחשודים מי אמר וכי אמר ר"מ חשוד לדבר אחד חשוד לכל התורה כולה היכא דמוחזק לן דעובר על דבר אחד:

החשוד על זה ועל זה. תוס' פ' הנזקין ד' ס"א והפי' על זה או על זה:

ויש שהוא חשוד על הטהרות. טור יו"ד סי' קי"ט. ובגמרא פריך ורמינהו נאמן על הטהרות נאמן על השביעית הא חשוד על הטהרות חשוד על השביעית ומתרץ ר' אלעאי מתני' דקתני אינו חשוד שראינוהו שנוהג דין מעשרות ושביעית בצנעא בתוך ביתו דליכא למימר לפנים הוא עושה כיון דבצנעא קעביד. ור' ינאי ב"ר ישמעאל אמר ברייתא דדייקינן מינה הא חשוד חשוד כגון דהוה חשוד אתרויהו אשביעית ואטהרות ואתא קמי רבנן וקביל אתרויהו והדר איחשד אחד מינייהו דאמרינן מגו דחשיד אהא חשיד נמי באידך:

זה הכלל וכו'. וכחב התוי"ט ולשון זה הכלל קשה קצת כו' ע"ש. ובודאי שהוא קשה ובפירוש הרמב"ם שהעתיק היה מיושב קצת אם אינו טעות כמו שכתב הוא נר"ו ותימה הוא שלא דקדקו בזה המפרשים הראשונים וביד ס"פ עשירי דהלכות מטמאי משכב ומושב. ועיין בתשובות הרשב"א ז"ל סי' ס"ד וזה קיצור קצת מלשונו אבל חשוד גמור לכ"ע לא דנו ולא מעידו ולא נזכר כאן מחלוקת בפרק זה וסתם ואח"כ מחלוקת היא באידך פירקא סי' ד' וכן דעת כל הפוסקים ע"כ:

פרק ה

משנה א

כל פסולי המוקדשין. פ' הזרוע (חולין ד' קל"ג) ובפ"ק דתמורה דף ח' ושם ס"פ ולד חטאת. בפי' רעז"ל כל פסולי המוקדשין שנפל בהן מום אם מוכרין אותן ביוקר טובת הנאה להקדש הוא ע"כ. אמר המלקט רש"י ז"ל גריס ברישא דמתני' כל פסולי המוקדשין הנאתם להקדש וכתב הרב ר' בצלאל אשכנזי בכל הספרי יד לא גרסי' הכא הנאתם להקדש משום דבסיפא קתני לה וכן נוסחת הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה אבל רש"י ז"ל גריס

לה הכא וצ"ע דהא בסיפא קתני לה פסולי המוקדשין הנאתן להקדש וכו' ושמא רש"י ז"ל לא גריס לה בסיפא ומיהו בכל הספרים איתיה עכ"ל ז"ל ורעז"ל נראה שתפס פי' רש"י ז"ל ברישא. עוד בפי' ר"ע ז"ל ונשקלין בליטרא להמכר וכו' עד דמתוך שיכולין למכרו ביוקר. אמר המלקט כלומר כיון דשרינן להו לבעלים לזבוני להו באיטליז ולהשקל בליטרא לאחר פדיונם ג"כ כשהבעלים פודין אותם מתחלה מיד ההקדש הם פודין אותם בתוספת דמים אבל קודם פדיון אין יכולים לשוחטן דבעינן העמדה והערכה:

חוץ מן הבכור ומן המעשר. בגמרא פריך בשלמא בכור באיטליז הוא דלא מיזדבן הא בביתיה מיזדבן אלא מעשר בביתיה מי מיזדבן והתניא וכו' ומוקי לה רב ששת במעשר בהמה של יתומים עסיקינן שהוא בעל מום ואין יכולין לאכלו כולו ויסריח ומשום השב אבידה דיתומים נגעו בה ואוקמוה אדאורייתא דהא דכתיב לא יגאל דילפינן מיניה דלא ימכר הכי כתיב והיה הוא ותמורתו יהיה קדש אימתי עושה תמורה מחיים הא לאחר שחיטה נגאל ורבנן הוא דגזרו ע"כ. ועיין במ"ש בפ"ק דמעשר שני סי' ב'. ואיתה להאי בבא בתוס' דפ' התערובות ד' ע"ה. בפי' רעז"ל חוץ מן הבכור ומן המעשר וכו' עד דבשר בכור נאכל. אמר המלקט פי' דבשר בכור בעל מום נאכל וכו':

שהנאתם לבעלים. אע"פ שמפרש טעם משום דהנאתם לבעלים על כרחין מדאורייתא כדמוכח בפ"ק דתמורה ובסוף חלק גבי עיר הנדחת דדריש בהמתה מי שנאכלים בתורת בהמתה יצאו בכור ומעשר שאין נאכלין בתורת בהמתה דתנן כל פסולי המוקדשין נמכרין באיטליז וכו' חוץ מן הבכור והמעשר וכו' ושמא משום קרא נפקא לן דאין נוהג בהן מנהג בזיון בדבר שאין הנאתם להקדש. תוס' ז"ל:

פסולי המוקדשים הנאתן וכו' פי' אין צדין ד' כ"ח וביד ספ"א דהלכות איסורי מזבח ובפ"א דהלכות בכורות סי' י"ח ובפ' ששי סי' ו' ובטור יו"ד סי' ש"ו. וכתב הרא"ש בשם הרמב"ן ז"ל דלא עבוד רבנן מעלה אלא בבשר וגם בשומנו של גיד מאחר שהוא מותר מן התורה אבל בחלבו וגידו וקרניו ודמו לא עבוד מעלה ונמכרין במקולין ונשקלין בליטרא. בפי' רעז"ל מעשר שנאמר בו לא יגאל אינו נמכר לא חי וכו' פי' דגמרי' גאולה גאולה מחרמים ומפורש הוא בפי' רעז"ל פ' ראשון דמעשר שני סי' ב':

משנה ב

וב"ה מתירין וכו'. תוס' פ' בהמה המקשה (חולין ד' ס"ט) ובגמרא מוקמינן למתני' ר' עקיבא היא דאמר דב"ה מתירין ות"ק דברייתא קאמר דלא התירו ב"ה אלא זרים ישראלים בלבד ופסקו התוס' כב"ה דמתני'. וביד פ"א דהלכות בכורות סי' ג':

בכור שאחזו דם וכו'. פ"ק דפסחים ד' י"א ובפ' כל המנחות (מנחות ד' נ"ו) בברייתא ושנויה בת"כ פרשה ז' דפרשת אמור ותוס' שם דמתני' גופה וגם בירושלמי פ"ח דתרומות ודספ"ק דפסחים וביד כולה מתני' עד סוף סי' ה' שם פ' שני סי' ז' ח' ט' י"א י"ב י"ג ט"ז י"ז י"ח ובפ"ג סי' ב' ובפ' ששי סי' ט' ובטור יו"ד סי' שי"ג:

דברי ר' יהודה. ר"מ אית ליה בברייתא דבמקום שאין עושה בו מום מקיזין לו את הדם ואין מקיזין לו מקום שעושה בו מום:

וחכמים אומרים יקיז וכו'. בברייתא קתני וחכמים אומרים יקיז אע"פ שעושה בו מום וז"ל הברייתא בכור שאחזו דם מקיזין לו את הדם במקום שאין עושה בו מום ואין מקיזין לו את הדם במקום שעושה בו מום דברי ר"מ וחכ"א יקיז אף במקום שעושה בו מום ובלבד שלא ישחוט על אותו מום רש"א אף נשחט על אותו המום ר' יהודה אומר אפילו הוא מת אין מקיזין לו את הדם ואסיקנא בגמרא דהלכה כר"ש דברייתא דאמר דישחט עליו ובגמרא מתני ליה ר' אלעזר לבריה ואמרי לה ר' חייא לבריה כמחלוקת כאן כך מחלוקת בחבית של תרומה בתרומות פ' האשה דתנן התם חבית של תרומה שנולד לה ספק טומאה ר' אליעזר אומר אם היתה מונחת במקום התורפה יניחנה במקום המוצנע אם היתה מגולה יכסנה ר' יהושע אומר אם היתה מונחת במקום המוצנע יניחנה במקום התורפה וכו' דעכשיו שהיא ספק טמאה אינה ראויה לאכילה דשמא טמאה היא ולא לזלוף דשמא טהורה היא ואסור לאבדה הלכך יגלנה ותטמא ותהא ראויה לזלוף ר"ג אומר אל יחדש בה כל דבר דר"מ דאסר לקלקלו ולהטיל בו מום ומתיר לתקנו אם יכול לעשותו בלא מום דקאמר דיקיז כדי שלא ימות ס"ל כר' אליעזר דאסר לגרום לה טומאה אלא מצניעה שלא תטמא ורבנן דשרו הכא להטיל בו מום קודם שימות כדי שיראה לאכילה ס"ל כר' יהושע דאמר יגרום לה טומאה כדי שתראה לזלוף ור' יהודה דאמר אע"ג דמית ואזיל לאיבוד לא יקיזנו ולא יקלקלנו ולא יתקונו ס"ל כרבן גמליאל דאמר לא יקלקלנה ולא יתקננה. ודחי ממאי דילמא ע"כ לא קאמר ר"מ הכא אלא משום דקעביד בידים שמטיל בו מום הלכך ימות מעצמו ולא יטיל בו מום אבל התם דגרמא בעלמא שמניחה במקום התורפה וגורם לה טומאה כר' יהושע ס"ל דמוטב שיגרום לה טומאה שיניחנה במקום התורפה ותהא ראויה לזלוף משיניחנה ולא תהא ראויה לכלום ולית ליה סברא למימר שמא יבא אליהו ויאמר שלא נגעה בה טומאה וע"כ לא קאמר ר' אליעזר התם אלא שמא יבא אליהו ויטהרנה אבל הכא דאי שביק ליה מיית כרבנן ס"ל ועד כאן לא קאמרי רבנן הכא אלא משום דאי שביק ליה מיית אבל התם שמא יבא אליהו ויטהרנה כר' אליעזר ס"ל וע"כ לא קאמר ר' יהושע התם דגרמא בעלמא אבל

הכא דקעביד בידים כר"מ ס"ל וע"כ לא קאמר ר' יהודה הכא אלא דקעביד בידים אבל התם דגרמא כר' יהושע ס"ל וע"כ לא קאמר ר"ג התם אלא דשמא יבא אליהו ויטהרנה אבל הכא דאי שביק ליה מיית כרבנן ס"ל ועוד הכא בקראי פליגי כל מום לא יהיה בו קרי ביה לא יְהַיֶה ר"מ סבר כל לרבות אפילו בעל מום כגון הכא שאחזו דם לא יטיל בו מום אחר ורבנן סברי תמים יהיה לרצון כל מום לא יהיה בו כתיב הראוי לרצון שהוא תמים אמרתי לך דכל מום לא תטיל בו אבל בעל מום לא ור' יהודה סבר כר"מ ומיהו גזר מקום שאין עושין בו מום אטו מקום שעושין בו מום והתם בקראי פליגי ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי ר' יהושע סבר הראוי לך שמור ושאינה ראויה לך לא תשמור ור' אליעזר הא נמי ראויה היא שמא יבא אליהו ויטהרנה. וכתבו תוס' ז"ל במנחות דף נ"ו היינו טעמא דחכמים דברייתא משום דברייתא מיירי כשאין לו רפואה אא"כ יקיז במקום שיעשה בו מום כמו באזן או בניב שפתים הלכך חשיב הך אחיזת הדם כמום וה"ל כמטיל מום בבעל מום אבל במתני' בשיש לו רפואה בהקזת הגוף שאין עושה מום וכן העלו ג"כ הכא דבתרתי פליגי בברייתא פליגי במטיל מום בבעל מום שאחזו דם ביותר וכו' ובמתני' פליגי באין מתכוין דאין כאן מטיל מום בבעל מום דמיירי שאחזו דם שלא ימות בו אם לא יקיזוהו דר' יהודה אמר אין מקיזין בשום ענין אפי' הוא מת וחכמים אומרים יקיז פי' בין מת בין לא מת ובלבד שלא יעשה בו מום כלומר שיזהר בהקזתו שלא יוכל לבוא לידי מום כשיקיז סמוך לאזן או לניב שפתים או לחוטם דקסברי דבר שאין מתכוין מותר ולשון המשנה משמע כן מדלא נקט מקום שעושה בו מום ומקום שאין עושה בו מום כדנקט בברייתא וא"ת וכיון דאחיזת הדם חשיב כמום כשאין יכול להתרפאות בלא עשיית מום א"כ לישחטיה וי"ל דמדרבנן אסור דאתי לאיחלופי בתם א"נ חשיב כמום עובר כיון דזימנין יש לו רפואה עכ"ל ז"ל והכי מוכח בגמרא דר"ש דאמר במתני' יקיז אע"פ שהוא עושה בו מום משום דסבר בעלמא דבר שאין מתכוין מותר וכן פי' רש"י ז"ל. ובירושלמי דתרומות שם בדף מ"ו ודפסחים שם ד' כ"ח משמע נמי דמפרש דר"ש לאו באותו מום קאמר דמתכוין להתירו מדמייתי עלה ברייתא דקתני בשם ר"ש יקיז ואע"פ שהוא מתכוין לעשות בו מום ולהתירו דס"ל דנשחט באותו מום כיון דלא היה דעתו להטיל בו מום כדי להתירו אלא עכשיו מכוין כדי שלא ימות לא קנסינן ליה ומוקי ר' בון בר חייא להיא ברייתא בקדשים שהוא חייב באחריותם כגון שאמר הרי עלי שלמים והפריש אחד ואחזו דם בהאי מותר להטיל בו מום ואוכלו בפדיון על מום זה דס"ל במרובה דקדשים שחייב באחריותם דהדיוט מיקרו ולית בהו אזהרה

דכל מום לא יהיה בו ולא פליג ר"ש דברייתא אדר"ש דמתני'. ועיין במ"ש בפ"ח דמסכת תרומות סי' ח':

משנה ג

הרי זה לא ישחוט עולמית דברי ר' אליעזר. בגמרא פריך ומי קניס ר' אליעזר לעולם פי' שלעולם לא יהיה מותר ורמינהי דתנן בספ"ז דמסכת נגעים מי שהיתה בו בהרת ונקצצה טהורה קצצה מתכוין ר' אליעזר אומר לכשיולד לו נגע אחר יטהר ממנו וחכמים אומרים עד שתפרח בכולו או עד שתתמעט בהרתו מכגריס ומשני כי קניס ר' אליעזר בממונו אבל בגופו לא קא קניס ממונו דאיכא למימר דאתי למיעבד ממה נפשך דסבר אטיל בו מום ואם יתירוהו לי בכך הרי נשכרתי ואם לאו מה הפסדתי אם אמתין עד מום אחר בלאו הכי נמי הייתי ממתין עד שיפול בו מום הלכך קנסינן ליה לעולם אפילו יפול בו מום אחר כי היכי דלא ליתי וליעבד אבל בגופו ליכא למימר דמנחית לספיקא ולקוץ אי לא קנסינן ליה לעולם דהא ודאי לא עביד אינש כיון דקנסינן ליה עד שיולד לו נגע אחר דחייש שמא נגע אחר לא יולד לו לעולם ולא נטהר לעולם ואפילו אם יולד מה נהנה בקציצה הרי הוא נגוע כבתחלה מוטב לו להניח את זה שמא יתרפא ורבנן אדרבנן לא קשו אהדדי אע"ג דבמתני' מקילין מלקנוס יותר מר' אליעזר והתם מחמירין יותר מר' אליעזר דהכא במאי דעביד קנסוהו רבנן במאי איכוון למישרייה בהאי מומא בהאי מומא קנסוהו רבנן דבהאי מומא לא לישתרי ליה והתם במאי דעבד קנסוהו רבנן במא איכוון לטהורי נפשיה בהאי קציצה בהאי קציצה קנסוהו רבנן. ואם מת הצורם לא קנסו בנו אחריו מההיא דשדה שנטייבה בשביעית כמו שכתבתי בפ"ד דשביעית ובפ' השולח גט גבי מוכר עבדו לעו"ג או לח"ל ובפ' שני דמועד קטן:

מעשה בזכר וכו' תוס' פ' הלוקח בהמה (בכורות ד' כ"ד:)

זקן ושערו מדולדל. בח"ל ובזמן הזה עסיקינן דאי לא תימא הכי לקרביה הרגמ"ה ז"ל:

ראהו קסדור. מצאתי מוגה ראוהו קסטור בטי"ת. ובטור י"ד סימן שי"ג:

וצרם באזנו. נראה לר"י דאפי' בצרימה קטנה שהצפורן חוגרת בה יש לנו לחושבו למום מובהק דלשון צרימה משמע אפילו קטנה שהצפורן חוגרת בה. תוס' חיצוניות. וז"ל ספר הלבוש שם סי' שי"ג אם עו"ג או תנוק מטיל בו מעצמו אם לא כיון להתירו מותר שאם כיון העו"ג להתירו גזרו בו משום דידיה אבל אם לא כיון להתירו לא גזרו בו ואפילו אם שואל למה אין שוחטין אותו והשיבו לו לפי תומם שאסור לנו לשוחטו עד שיפול בו מום לא גזרו בו דהא לא אמרו לו שיטיל בו מום אלא לפי תומם הגידו לו הענין והוא מעצמו עשה ויכול להיות כדי לנסות עשה כי לא האמין ולא שהיתה כונתו שיתירוהו

אבל אם כיון להתירו כגון לאחר שרואה שיתירוהו עכשיו על ידו עושה ג"כ כן לאחרים כדי שיתירוהו אסור ואם ספק אם כיון להתירו או לא אזלינן לקולא דספיקא דרבנן הוא ואם עו"ג מסיח לפי תומו שהישראל צוהו מהמנינן ליה להחמיר ואין מתירין אותו ע"כ: **זה הכלל כל שהוא לדעתו**. לאתויי גרמא פי' רש"י ז"ל כגון אם הניח בצק ודבילה ע"ג אזן הבכור כדי שיבא הכלב ויטלנה או כגון מה שפי' רעז"ל מועתק מהרמב"ם ז"ל. עוד גרסינן בגמרא אמר רב חסדא אמר רב קטינא לא שנו דמותר הבכור ע"י עו"ג אלא דאמר לו לעו"ג אא"כ היה בו מום דמשמע שיפול בו מום ממילא אבל אם אמר לו אא"כ נעשה בו מום דמשמע ע"י אדם כמאן דאמר ליה זיל עביד ביה מומא דמי ורבא אמר נעשה נמי ממילא משמע ולא שנא ופי' הרגמ"ה ז"ל שלא לדעתו לאתויי מסיח לפי תומו דאפילו דאמר אא"כ נעשה בו מום קרי מסיח לפי תומו הואיל ולא שאל אותו העו"ג מה טיבו כההוא קסדור אלא הוא מעצמו היה מסיח לפי תומו ע"כ בתוס' לשון קצת:

משנה ד

הרי זה ישחט עליו כצ"ל. ופי' רש"י ז"ל ואפילו כהן לפי שלהצלתו מכוין. בפי' רעז"ל אבל שלא בשעת רדיפה לא ובגמ' פריך פשיטא ומשני מהו דתימא צעריה שהיה רודפו קא מדכר קמ"ל. אכן בלישנא בתרא דבגמרא אמר רב פפא לא תימא בשעת רדיפה אין לאחר רדיפה לא אלא אפילו לאחר רדיפה נמי מ"ט צעריה הוא דקמדכר וכן פסק הרמב"ם ז"ל וגם הרמב"ן ז"ל והרא"ש ז"ל וכן בטור סי' שי"ג דיו"ד ובש"ע שם גם בספר הלבוש שם:

הראויין לבא בידי אדם. ביד פי"ב דהלכות מעשר סי' י"ז ובס"פ עשירי דהלכות מטמא משכב ומושב. ורוב הפוסקים הכשירו רועה כהן להעיד על הבכור בעוד שהוא ברשות ישראל והרמב"ם ז"ל פסל רועה כהן להעיד עליו בעוד שהוא בבית ישראל ולא הכשיר אלא רועה ישראל על בכור שביד כהן עיין טעמו שם בכסף משנה ובבית יוסף ביורה דעה סי' שי"ד:

ר"מ אומר החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו. מאי דאיכא בין ת"ק לר"מ רעז"ל תפס בו פי' הרמב"ם ז"ל אבל רש"י ז"ל פי' איכא בינייהו דר' יהושע בן קפוסאי דתניא ר' יהושע בן קפוסאי אומר בכור ביד כהן צריך שנים מן השוק להעיד עליו פי' שנים כל שהן ואפילו כהנים [כו' עי' בתוי"ט]. ותוס' חיצוניות כתבו דת"ק מודה דשנים כהנים בעלמא מהימני דדוקא בחד חיישינן לגומלין אבל בתרי לא חיישינן לגומלין כיון שכשרין לכל עדות שבתורה ומהימני אפילו לכהנים ולר"מ אפילו לישראל לא מהימני ע"כ ורבי פליג בסיפא דברייתא ארשב"ג וגם אר' יהושע בן קפוסאי ואמר אפילו עשרה והן בני ביתו

אין נאמנים להעיד אבל מן השוק עד אחד מהימן ולר' יהושע בן קפוסאי צריך שנים מן השוק כדאמרינן. ובטור יו"ד סי' שי"ג שי"ד ועיין בתשובות הרשב"א ז"ל סי' ס"ד וקצרתי לשונו בס"פ דלעיל:

משנה ה

נאמן הכהן לומר הראיתי בכור זה ובעל מום הוא וכו'. בטור יו"ד סי' ש"ט שי"ד. והגיה הר"ר יהוסף ז"ל ראיתי בכור זה וכחב כן מצאתי וצ"ע ע"כ. בפי' רעז"ל ובלבד שיהיו לו עדים שלא הטילו בו השוחטו. אמר המלקט כן פי' רש"י ז"ל וכתבו תוס' חיצוניות נראה לר"י דר"ל בשביל חכם שהתירו על ידו הוא שצריך להביא עדים לפניו שהוא לא הטילו ואז יתירנו לו דודאי אין צריך שיבואו עדים לפנינו כדמוכח בגמרא ע"כ. עוד בפי' רעז"ל שכהנים חשודים להטיל מום וכו'. אמר המלקט פי' מפני שהוא לאו בעלמא אבל אין חשודין לאכול קדשים תמימים בחוץ מפני שהן בכרת:

שנסמית עינו וכו'. דהוי מומין מובהקים ולא תימא דהאי דנקט מומין מובהקין להדיעך כחו דר' יוסי דאפ"ה אסר אלא דוקא נקט. והגיה הרי"א ז"ל אפילו יש שם כ"ג אינו נשחט אלא על פי מומחה:

משנה ו

השוחט את הבכור ומכרו וכו'. הרי"ף והרא"ש ז"ל ר"פ המוכר פירות ותוס' דפירקין ד' ל"ב וביד פ"ח דהלכות מ"א סי' ט' ובפ"ג דהלכות בכורות סי' ט' ובפי"ו דהלכות מכירה סי' י"ב י"ג ובטור יו"ד סי' קי"ז וסי' ש"י ובח"מ סי' רל"ד:

מכרוהו לעו"ג או הטילוהו לכלבים. נראה שעונה אבשר שהוא לשון זכר:

ישלמו לו דמי הטרפה. פי' אע"פ שהם מכרוהו ביוקר לפי שהוא מכר טרפה מדעתו הרגמ"ה ז"ל:

ויחזיר להם את הדמים. בגמרא בברייתא חולק ר"ש בן אלעזר דאם מכר לו טרפה או נבלה ושקצים ורמשים שהנפש קצה בהן יחזיר להם כל הדמים דכל מה שאכלו אינו נהנה להם משעה שנודע להם ואם מכר להם דברים שאין הנפש קצה בהן כגון בכורות טבלים ויין נסך ינכה להם מן הדמים והוא יטול קצת ופרכינן גבי בכור אמאי יטול קצת לימא ליה ישראל לכהן שמכר מאי אפסידתך הלא אם היה הבשר בידך היה טעון קבורה שהרי תם שחטתו ומשני כגון דזבין ליה כהן השוחט מקום המום לישראל דאמר ליה כהן לישראל אם היה בידי הוה מחזינא ליה כמו שהוא ושרי לי כר' יהודה דאמר במתני' בפ' עד כמה דהשוחט את הבכור ואח"כ הראה את מומו ר' יהודה מתיר וטבלים נמי הווה מתקנינא להו ואכילנא להו ויין נסך נמי יטול קצת משום דלא מכר לו יין נסך

גופיה אלא עירבו עם יין כשר ומכרו דא"ל אי אהדרתיה ניהלי הוה מזבננא ליה לעו"ג חוץ מדמי יין נסך שבו כותיה דרשב"ג בפרק בתרא דמסכת עבודה זרה:

פרק ו

משנה א

על אלו מומין וכו'. ביד עד סוף הפרק פ"ז דהלכות ביאת מקדש ובפ' שני דהלכות איסורי מזבח ובפרק שני דהלכות בכורות וסי' ב' ג'. ובטור יו"ד סי' ש"ט:

נפגמה אזנו מן הסחוס. הוא התנוך ומפרש בת"כ גדר האמצעי של אזן ע"כ:

אבל לא מן העור. בפ"ק דקדושין וגם בפירקין ד' כ"א גרסינן יודן בר יהודה היה דורש אין רוצעים אלא במלתא וחכמים אומרים אין עבד עברי כהן נרצע מפני שנעשה בעל מום הא אין נרצע בגובה של אזן ופי' רש"י ז"ל במילתא אליה של אזן בבשר ולא בתנוך ע"כ וכן פי' בערוך הסחוס פי' אותו שלמעלה מן האזן ע"כ. עוד פי' רש"י דל שם היאך יעשה בעל מום והתנן גבי מומין נפגמה אזנו מן הסחוס אבל לא מן העור אלא ודאי למדת מכאן שאין רוצעים אלא בגובה של אזן ע"כ. וכתבו תוס' חיצוניות ז"ל מן החסחוס בספר תרי עשר כתיב בדל אזן ומתרגמינן תסחוס דאודנא. וי"ס דגרסי סחוס והיא היא ע"כ. והרב בעל תוספות יו"ט שכתב דאליבא דתוס' שהה"א שרשית לא ראה ההגה"ה שבתוס' שבדפוס שהוגה שם בדל אזן מתרגמינן חסחוס ע"כ פי' בשני חתין ושני סמכין:

נסדקה. כתוב שם בתוס' חיצוניות אומר ר"י דבכל הני לא שייך חסור אבר והא דנקט בהנזקין שדא ביה מומא בדוקין שבעין ואמרי לה בניב שפתים אתרא דלידהו לא הוי מומא ולדידן הוי מומא וה"נ ה"מ למנקט כל הני דלא חשיבי כמחוסר אבר ע"כ. ובתשובות הר"ר איסרלן נ"ע סי' רמ"ד כתוב וההיא דנפגמה אזנו מן הסחוס נראה דסחוס הוא קשה במשמוש היד ויש לו גובה קצת מבפנים בתוך האזן ובאזני האדם נמי ניכר כך דכל בשר שהוא קצת קשה וקצת רך זהו נקרא סחוס כמו ראשי כנפים והסחוסין במשנה פ' כיצד צולין ע"כ:

נסדקה אע"פ שלא חסרה. ושיעור הפגימה כדי שתחגור בה צפרן כבדיקת הסכין. [הגה"ה פי' רש"י ז"ל שתחגור שתתעכב]:

ניקבה מלא כרשינה. בגמרא בברייתא פליג עלה ר' יוסי ב"ר יהודה וקאמר בכעדשה וקרובין דבריהם להיות שוין ובברייתא אחרינא דמייתי בגמרא משמע דר' יוסי ב"ר יהודה ס"ל דאפילו ניקב במחט דלא הוי כעדשה נעשה בעל מום ומתרץ בגמרא דלשחוט את הבכור בחוץ קאמר דצריך כעדשה שיש מומין הרבה בבכור שפוסלין אותו מליקרב

לגבי מזבח ואין מכשירין אותו לישחט בחוץ כדתנן בסוף פירקין אלו שאין שוחטין עליהם לא במקדש ולא במדינה וכו' לפסול מע"ג המזבח בכל שהוא נפסל וממתינין מלשוחטו עד שירחיב הנקב כעדשה. ובגמרא בעא מיניה רב הושעיא מרב הונא רבה כרשינא העומדת או כרשינא הנכנסת ויוצאה בריוח ופשיט ליה הנכנסת ויוצאה בעינן:

איזהו היא יבשה וכו'. פ' אלו טרפות (חולין ד' מ"ו:)

ר' יוסי בן משולם אומר וכו'. תוס' ר"פ לולב הגזול. בסוף פי' רעז"ל אף כל מומין שבגלוי ואינו חוזר. אמר המלקט ובגמרא פריך ואימא מה הפרט מפורש מומין שבגלוי ובטל ממלאכתו מהילוך ומראיה אף כל וכו' אלמא תנן נפגמה אזנו מן הסחוס דהוי מום והא אינו בטל משמיעה ומשני כל מום רע רבוייא הוא פי' רש"י ז"ל ולא דרשינן ליה בכלל ופרט ע"כ. והדר פריך בגמרא אי הכי מומין שבסתר נמי אלמא תנן בסמוך והפנימיות שנעקרו נעקרו אין נפגמה ונגממו לא ומשני בעינן מום רע וליכא ופרכינן אי הכי מום עובר נמי אלמא תנן אבל לא מן העור ומשני מום עובר סברא השתא מיפרק לא פרקינן עילויה פסולי המוקדשין כדתניא וכו' מישחט שחטינן עילויה בכור בחוץ ואיבעית אימא א"כ הוא דישחט הבכור על בעל מום עובר אי פסולי המוקדשין נפדין פסח ועור נמי מאי אהני ליה דמשמע קבועים ולא עוברים ועיין בספר קרבן אהרן אכוליה פירקין בפרשת אמור פרשה ג' ופרק שלישי:

משנה ב

ריס של עין. בערוך ערך רס ס"א חריץ של עין שניקב פירשו בגמרא תורא ברא דעינא והיינו עור של העין ע"כ:

הרי בעיניו דק. מצאתי מנוקד דוק בוי"ו עם חולם:

שחור. זהו שקורין פרונילא שמשם מראית העין באה לו וכו':

שאין מומין בלבן. דלאו עין הוא אלא שומן שנאמר יצא מחלב עינימו תרבא דעינא איקרי עינמו סתמא לא איקרי ומתני' ר' יוסי היא ור"מ פליג עליה בין לבן נכנס בשחור בין שחור נכנס בלבן ה"ז מום דדריש דלשון תבלול דבר המבלבל את העינים:

שאין מומין בלבן. עיין במה שכתבתי בסוף פירקין:

משנה ג

חֲוַורַוּר כצ"ל. ופי' הרגמ"ה ז"ל חוורור סנורים אם יש בשחור לבן ויש מפרשים קרום ע"כ:

איזהו חוורור הקבוע כל ששהה שמנים יום. גמרא מתני' ר' יהודה היא ור"מ פליג עליה בברייתא וס"ל דחוורור קבוע מ' יום ומים קבועים שמנים יום. ואיתה למילתיה דר' חנינא בן אנטיגנוס בפ' הערל (יבמות ד' פ'.) ועיין בהר"ן ז"ל פ' בני העיר ד' שס"ד:

ואלו הן המים הקבועים. כך צ"ל:

אכל לח ויבש של גשמים. בטעם אתנחתא צריך לגורסו וכדפי' כבר רעז"ל. ופי' רש"י ז"ל של גשמים שדה בית הבעל דסגי לה בגשמים:

לח ויבש של שלחים או אכל היבש וכו' כצ"ל:

משנה ד

חוטיו. בגמרא ואפילו בתלמוד המוגה ע"י הרב ר' בצלאל אשכנזי ז"ל כתוב חוטין ופי' הרמב"ם ז"ל בפי' ראשון חוטיו החיצונות שהן שני החוטים הבולטין בגופו של חיך קרוב לשיפוע כובע והן נראין לעין בשעה שפותח בעל חי את פיו וחוטיו הפנימיות הן הפיקות והן הנה שקורא ר' חנינא מתאימות מפני שהן מזדווגות וי"א חטיו שניו וחטיו הפנימיות הטוחנות עכ"ל ז"ל וכפירוש הזה האחרון נראה שפסק בפ' שני דהלכות איסורי מזבח וכן פי' בערוך. ובספר קרבן אהרן סוף פרשה ז' דפרשה אמור כתב שרבינו הלל ז"ל פירש דחיטין הם כמין שני חיטין שיש לבהמה במקום שנים משום דלית לה שנים כלפי חוץ ולהכי קרי להו החיצונות שנראין מבחוץ כשפותח פיו לאכול ע"כ ועיין עוד שם. אבל רש"י ז"ל נראה דגריס חוטין ולא פירש בה דבר כאן אבל בפ' כל פסולי ד' ל"ה דאיתה למתני' התם פי' שם רש"י ז"ל חוטין החיצונות ככי דשיני החיצונות אותם שלפנים כנגד חוטמו:

שנפגמו. שניטל מהן מעט:

שנגממו. שנחתכו ברחבן מלמעלה בעומק ולא חסרו כלום הוי מום הואיל ונראה. או חוטין הפנימיות שהשנים הגדולות קבועות בהן שנעקרו לגמרי כדמפרש ואזיל רב פפא הואיל וכי פעי מיחזי אבל פגימה או גימום אינו ניכר בהן שהרי חבואות בפה ע"כ. וכן פי' ג"כ ברוש פירקין דאיתה נמי למתני' התם כדכתיבנא וז"ל חוטין ינציבאש. חיצונות שבאמצע הפה. שנפגמו שנחסרו מעט. שנגממו ברחבו ולא חסרו אלא כעין סדק ע"כ. וכן נראה מן התוס ז"ל דגרסינן חוטין אבל הרגמ"ה ז"ל נראה דגריס ג"כ חיטין ופי' שהם חניכיים החיצונות והוי מום משום דלא הוי בסתר דמיתחזי כד אכיל ע"כ וקרוב הוא לפי' ראשון דהרמב"ם ז"ל. וחוטין שנפגמו ושנגממו נפקי מחרוץ כך פי' רש"י ז"ל בר"פ דלקמן או מכל מום רע דמהתם נפקא לן זנב העגל שאינה מגעת לערקוב ודומיהם ואמרינן התם קלוט וחיטין ליתנהו באדם דאדם אינו מפריס פרסה ואין נוהגין בו מומין

חיטין. דאדם יש לו שנים בכל החיטין ובבהמה הוא דאין לה שנים למעלה ונראין החיטין ונפסלת בפגמתם ע"כ:

והפנימיות שנעקרו. פי' שוחטין עליהם ור' יהושע בן קפיסאי פליג בברייתא דאין שוחטין אלא על החיצונות אבל פנימיות שנעקרו משחט עלייהו לא שחטינן אבל אפסולי מיפסיל מע"ג המזבח וימתין שיפול בו מום אחר וישחטנו ור' חנניא בן אנטיגנוס אומר אין משגיחין על התיומות כל עיקר דאפילו מן המזבח לא נפסל. ופי' רגמ"ה ז"ל מן המתאימות ולפנים מתאימות שנים שעומדין לסוף הלחיים ולהכי קרי להו מתאימות שיש לכל אחד שני עיקרין:

אף לא את המתאימות. פי' אף לא המתאימות עצמן שנעקרו לא הוי מום עכ"ל ז"ל:

משנה ה

נפגם הזובן. אבל ניטל לא הוי מום דחוזר לאיתנו וכן היה מעשה שנטלו זאב וחזר לאיתנו והקשו תוס' והרא"ש ז"ל אמאי חשיב ניטל חוזר לאיתנו יותר מנפגם הרי נמי יכול ליטול לנפגם ומיהו י"ל דכי נפגם תחלה אין לו תקנה בנטילה דאין זה מום עובר כיון שלא היתה הפגימה מתרפאת אם לא ניטל הזובן ע"כ. וכן אם נפגם הכיס הוי מום דהוי בגלוי אבל זכרות גיד עצמו שנפגם לא הוי מום דהוי בסתר ועוד דמעלה ארוכה. ואם קרע כיס שהביצים בתוכו וכרת הביצים והדר תפר לכיס ונשארו הביצים כרותים בכיס פלוגתא בברייתא אי הוי מומין שבגלוי כדמפרש בגמרא:

אבל לא מן הפרק. אם נפגם בין הפרקים מעלה ארוכה אם לא נחתך כל הזנב אלא נפגם מעט:

או עריה של נקבה במוקדשין כצ"ל:

או שהיה ראש הזנב מפציל עצם. כמו אשר פצל וכן פי' רש"י ז"ל. והקשו תוס' ז"ל דבלשון משנה ותלמוד הל"ל נקלף ופירשו הם ז"ל שמפצל את העצם לשנים כמו מפוצלות דגבי קרנים שמפוצלות לכאן ולכאן. ובתוספתא נמי קתני או שהיה ראש הזנב מופצל לשני עצמות ע"כ והוא פי' הרמב"ם ז"ל וכן פי' רעז"ל בלשון שני:

או שיש בשר בין חוליא לחוליא וכו'. כצ"ל:

מלא אצבע. מפרש בגמרא בתוספתא דאצבע אחד מד' בטפח של כל אדם בעינן דהיינו גודל:

משנה ו

ר' עקיבא אומר מושיבו על עכוזו. כתב רש"י ז"ל משיבו על עכוזו גרסינן בכף והכי אמרינן בעירובין בפ' כיצד מעברין אכוזו או עכוזו תנן וכו' אבל תוס' חיצוניות כתבו

י"ס דגרסי הרגוזו ורש"י ז"ל הגיה עכוזו מההיא דכיצד מעברין ור"י אומר כי אין צריך להגיה דשמא ודאי במשנה גרסינן הרגוזו אבל בשום ברייתא שנוי עכוזו ואע"ג דקאמר התם עכוזו תנן מ"מ מצינו שאע"פ ששנוי בברייתא רגיל לומר תנן כמו עוממות תנן או אוממות תנן שאינו שנוי במשנה כלל ע"כ. והרמב"ם ז"ל ג"כ גריס הרגוזו בין בפי' המשנה בין ביד פ"ג מה' בכורות וכן ג"כ בעל הערוך ז"ל הביאו בערך הרגז וכתב וזהו אכוזו שכתוב בראש כיצד מעברין:

מעשה שמיעך וכו'. נראה דהיינו פרו של בית מנחם דמייתי בגמרא בברייתא לפי פי' תוס' ז"ל וגם תוס' החיצוניות. ובברייתא א"ל ר' עקיבא לר' ישמעאל עד מתי אתה מכלה ממונם של ישראל א"ל ר' ישמעאל עד מתי אתה מאכיל לישראל קדשים בחוץ. וביד פ"ג דהלכות בכורות סי' ה':

משנה ז

בעל חמש רגלים. פ' ואלו טרפות ד' נ"ח. ודוקא שחסר ויתר ביד אבל ברגל טרפה נמי הויא דכל היתר כנטל דמי ותנן בפ' בהמה המקשה בהמה שנחתכו רגליה מן הארכובה ולמעלה טרפה ששם ישנם לצומת הגידין וכן בטור יו"ד סי' נ"ה והוא שיהיה זה היתר מראש עצם התחתון ולמעלה ע"כ:

ושרגליו קלוטות. זהו קלוט האמור בתורה:

והשחול והכסול. ר"פ משילין והרי"ף והרא"ש ז"ל ס"פ במה אשה ור"פ גיד הנשה: שחול שנשמטה ירכו פי' רש"י ז"ל וכגון דלא איעכול ניביה דאי איעכול ניביה טרפה נמי הוי ותוס' ז"ל מכח קושיית בקיאות פירשו נשמטה כן היא מתחלת ברייתה דומיא דכסול ע"כ:

משנה ח

אַיְלַא כצ"ל:

לא שמענו את אלו. אית דגרסי אלא אלו והיא גירסת רש"י ז"ל וז"ל לא שמענו אלא אלו שהוזכרו למעלה ואלו הן השלשה שהוסיף את שגלגל עינו וכו' רש"י ז"ל:

שגלגל עינו עגול כשל אדם. מוקי לה בגמרא בשחור של עין פי' רש"י ז"ל דלאו היינו אורחיה שיהא גלגל השחור עגול כשל אדם אבל בית מושב העין הלובן והסירא ודאי עגול כשל אדם כמו שכתבתי במס' נדה פ"ג טעם לר"מ דתנן התם המפלת מין בהמה חיה ועוף בין טמאים בין טהורים אם זכר תשב לזכר ואם נקבה תשב לנקבה דברי ר"מ והרגמ"ה ז"ל פי' אפכא אוכמא אורחיה למהוי עגול כשל אדם כוליה חריץ של עין לאו אורחיה ע"כ:

ופיו דומה לשל חזיר. בפ"ק דמכלתין ד' ג' ובגמרא אמר רב פפא לא תימא דבעינן דומה לחזיר מכל וכל אלא כיון ששפתו עקומה למעלה כחזיר אע"פ שאינו חד כשל חזיר שהוא חד כשפוד וזהו עם פי' הרגמ"ה ז"ל ועיין ברש"י ז"ל. ובטור יו"ד סי' ש"ט וז"ל פיו דומה לשל חזיר בזה ששפתו העליונה עודפת על התחתונה או שתחתונה עודפת על העליונה הוי מום ואפילו אם אינו חד כשל חזיר הוי מום ודוקא שיש באותו עודף עצם אבל אם אינו אלא בשר נוסף אינו מום ע"כ. וכתוב שם בב"י שהוא פי' הרא"ש ז"ל ושכן נראה מהרמב"ם ז"ל ושכן פי' רש"י ז"ל בשם רבו אע"פ שהוא לא פי' כן ע"כ:

רוב המדבר. היינו אותו קצת שאינו מודבק למלקוחיו של מדבר ומתני' ר' יהודה היא דתניא ואת שניטל רוב הלשון ר' יהודה אומר רוב המדבר של לשונו. וקצת היה נראה לי דהאי ר' יהודה הוא ר' יהודה הנשיא כדמוכח בפ"ק דקדושין ד' כ"ה:

משנה ט

ושלח רשב"ג לחכמים. י"ס ושאל רשב"ג לחכמים וכן הוא במשנה בתלמוד אפי' המוגה ע"י הרב בצלאל אשכנזי ז"ל וכן הגיה הר"ר יהוסף ז"ל וכמדומה לי שהגיה אוזן הגדי שהיתה פפולה וכתב בס"א מצאתי ספולה ובספר אחר מצאתי פסולה אך גורסת כפולה לא מצאתי ע"כ:

בזמן שהיא עצם אחד מום. ובתוס' חיצוניות כתוב דבתוספתא גרסי' אפכא בשני חססיות זהו מום בחסחוסית אחת אינו מום ע"כ. וכך נראה שפסק הרמב"ם ז"ל שם בהלכות ביאת מקדש פ"ז:

משנה י

ר' חנניה בן אנטיגנוס. יש גורסין אנטיגנס בלי וי"ו בכל מקום שהוא מוזכר וכן ג"כ מלת אנדרוגינוס גורסין אנדרוגינס בלי וי"ז אחר הנון בכל מקום שהוא מוזכר:

יבלת בעינו. העלו תוס' חיצוניות בשם ר"י דגרסינן בגמרא אידי ואידי בשחור בין מתני' דהכא דחשיב ליה מום בין מתני' דסוף פירקין דלא חשיב ליה מום ולא קשיא הא דאית ביה שיער הוי מום קבוע לשחוט עליו אבל לית ביה שיער אין שוחטין עליו אע"פ שהוא בתוך השחור של העין דאינו מבלבל את העין כמו תבלול ע"כ. וכן מוכח מתוס' שבדפוס ומבואר בפירוש רעז"ל שהוא פי' הרמב"ם ז"ל שהוא מדבר אפילו בלובן. וגירסת רש"י ז"ל אידי ואידי בלבן הא דאית ביה שיער הא דלית ביה שיער ועיין בסוף פירקין שהבאתי שם כל פי' רש"י ז"ל:

ושנפרק עצמו שבפיו. מצאתי מוגה ושנפגמה והיא גירסת הרגמ"ה ז"ל דכן פירש ושנפגם עצמו שבפיו לחיו ע"כ. ורעז"ל אשר דרכו להיות נמשך ברוב אחר פי' רש"י

ז"ל בהא לא פירש רש"י ז"ל כלל לא ושנפרק ולא ושנפגם ולא ושנפסק אלא תפס עצמו שבפיו וכו' ומ"מ מתוך מה שפירש דאי חיטין גופייהו אפילו נפגמו או נגממו משמע דלא גריס נפגם ומ"מ ושנפקס עצם ידו ועצם רגלו ושנפקס עצמו שבפיו ומסופקני אם הוא טעות אכן גם הר"ר יהוסף ז"ל הגיהו כן בקו"ף וסמ"ך וכתב ס"א ושנפקם בקו"ף ומ"ם ע"כ:

עינו אחת גדולה וכו'. פ"ק דמכלתין ד' ג' והתם מפרש אבל אם היו שתיהן גדולות או שתיהן קטנות לא הוי מום משום דהתם טעמא הוי אי משום בריותא יתירתא אי משום כחישותא יתירתא אבל הכא אי מחמת בריותא יתירתא תרוייהו בעו למיברא אי מחמת כחישותא יתירתא תרויהו בעו מיכחש אלא ודאי שנוי הוא והוי מומא ומשום הכי פסול ולא מטעם שרוע שאבר אחד גדול מחברו אבל גבי אדם אפילו שתיהן גדולות או שתיהן קטנות תנן בפירקין דלקמן דהוי מום דכתיב איש איש מזרע אהרן דבעינן איש השוה בזרעו של אהרן פי' שיהא דומה לשאר בני אדם ע"כ. ופי' רגמ"ה ז"ל במראה ולא במדה כלומר דלא יהיב שיעורא לאזנו גדולה כי היכי דיהיב לעין גדולה ולביצה גדולה ע"כ. פי' דבריו ז"ל שהרי ביארו בברייתא בגמרא עין וביצה עין כעגל וכאווז. וביצה כמו שנכתוב בסמוך בס"ד:

ולא הודו לו חכמים. בגמרא בעי ורבנן דלא הודו לו בביצים עד כמה תהא האחת קטנה מחברתה והוי מומא ומשני תניא אחרים אומרים עד פחות מכפול אבל אי הויא כפול כשרה כן פירשו סוגיית הגמרא רש"י והרגמ"ה ז"ל. אבל הרמב"ם ז"ל נראה שמפרש ורבנן דפליגי עליה דתנא דמתני' דהיינו ר"ח בן אנטיגנוס באזנו אחת גדולה ואחת קטנה עד כמה תהא האזן האחת קטנה מחברתה ויהא מום ומשני תניא אחרים אומרים אפי' אינה לשניה אלא כפול כשרה וזהו שכתב הרמב"ם ז"ל ולדעת חכמים אפילו אזנו אחת כפול כשרה:

משנה יא

לערקוב. הרא"ש ז"ל נראה דגריס ערקום במ"ם וכמו שכתבתי בפ"ד דתמיד:

כל מרבית העגלים כן וכו'. פי' הרמב"ם ז"ל שר"ל דאינו מום לפי שגדלים לאחר מכאן ודבריהם אמת ע"כ:

על אלו מומין שוחטין את הבכור. אע"ג דתנן בריש פירקין על אלו מומין שוחטין את הבכור הדר תנייה הכא משום דתנן שלשה הוסיף וכו' ואמרו לו לא שמענו אלא אלו הדר וכללינהו לומר שאף על אלו מומין שוחטין עכ"ל רעז"ל. אמר המלקט כן פי' הרמב"ם ז"ל וז"ל מה שכפל הלשון ואמר על אלו מומין שוחטין את הבכור אע"פ שאמר

בתחלת הפרק על אלו מומין היה כדי לכלול גם המומין שלשה שהוסיפו. וקשיא לי שמן הגמרא מוכח שבא לכלול גם דברי ר' חנניה בן גמליאל ודברי ר' חנניה בן אנטיגנוס דהכי מסיק בגמרא אלא איידי דתנא שלשה הוסיף עליהן ואמרו לו לא שמענו אלא אלו והדר קתני ואתי דיחידאי שאינם סתמא אלא יחידאי קאמרי להו כגון ר' חנינא בן גמליאל ור' חנינא בן אנטיגנוס להכי הדר ותני אכולהו על אלו מומין לכלול גם אותם ולסתום כמותם דהלכתא כותייהו והרמב"ם ז"ל עצמו פסק כר"ח בן גמליאל בפירושו למשנה וכן פסק כדברי שניהם למי שידקדק יפה בהלכות ביאת מקדש ובהלכות איסורי מזבח כמו שאכתוב בסמוך בס"ד. וא"כ קשה אמאי לא קאמר שבא לכלול גם דבריהם. ולרעז"ל שראה ודאי הגמרא וגם ראה פי' רש"י ז"ל קשה יותר כי להרמב"ם ז"ל נוכל לומר ריש מילתא נקט והוא כמו וכו' אי נמי לרבותא נקט שבא לכלול שלשה שהוסיף אע"פ שאמרו לו לא שמענו וכ"ש דברי ר"ח בן גמליאל ודברי ר"ח בן אנטיגנוס. ועוד קשיא לע"ד במה שכתב מהרי"ק ז"ל בפ' שני דהלכות איסורי מזבח על בבא דעינו אחת גדולה דבמשנת ר"ח בן אנטיגנוס וז"ל ומשמע דעינו אחת גדולה כשל עגל וכו' רבנן קאמרי לה והכי משמע בריש בכורות ולפיכך פסק רבינו ז"ל כן עכ"ל ז"ל משמע מתוך דבריו ז"ל דאי לאו דרבנן קאמרי לה לא הוה פסיק כר' חנינא בן אנטיגנוס והא בסמוך הביא תחלת דברי ר' חנינא את שיבלת בעינו וכדמוקי לה בגמרא ביבלת שהיא אפילו בלובן העין אם יש בם שיער וכגירסת רש"י ז"ל וכדכתבינן לעיל וגם בפ"ז דהלכות ביאת מקדש פסק כסוף דברי ר"ח בן אנטיגנוס במה שכתב כל עצם שבגלוי שנחרץ בו חרץ ה"ז מום ומהרי"ק ז"ל עצמו הורה מקום לדין זה וז"ל כל עצם שבגלוי וכו' במשנה שם שנפגם עצם ידו ועצם רגלו ע"כ. ואין דברים אלו נמצאים רק בדברי ר"ח בן אנטיגנוס ודברי ר"ח בן גמליאל גם כן הביאם הרמב"ם ז"ל בהדיא בפ' שני דהלכות איסורי מזבח וא"כ מאי ולפיכך פסק רבינו כן דקאמר מהרי"ק ז"ל מלבד הקושיא שהקשינו לעיל שראוי לפסוק כמותם מאחר דהדר תנא וסתם לן כותייהו במה שחזר לשנות בסוף דבריו על אלו מומין שוחטין את הבכור כדמוכח בגמרא וכדכתבינן ועוד שממה שכתבתי במתני' דלעיל שכתב הרמב"ם ז"ל גבי משנת ר' חנינא בן אנטיגנוס וז"ל ולדעת חכמים אפילו אזנו אחת כפול כשרה ע"כ. משמע נמי שעינו אחת גדולה ואחת קטנה אזנו אחת גדולה ואחת קטנה הם דברי ר' חנינא בן אנטיגנוס שדוחק גדול לומר שאינם לא דברי ר"ח ולא דברי חכמים אלא תנא אחרינא וצ"ע לעניות דעתי:

משנה יב

ואלו שאין שוחטין וכו'. בפירקין בד' מ':

וחיטיו הפנימיות. נ"א וחוטיו כדכתיבנא לעיל:
שנפגמו ושנגממו. כך צ"ל ויש מוסיפין בגירסא אבל לא שנעקרו וגירסא שאינה צריכה היא ובהדיא תנינן לה ברישא:
ובעל גרב. בפירקין בדף מ':
ובעל יבלת. פי' הרמב"ם ז"ל דוקא בשיש בה עצם דאם אין בה עצם נקרא תלתול ותנן לקמן באידך פירקא בעלי תלתולין כשרין בבהמה ובהכי אוקמוה בגמרא ברישא ע"ש בגמרא בדף מ' וז"ל רש"י ז"ל כאן ובעל יבלת כאוקימנא לעיל בדאין בה עצם דאי איכא עצם הויא מום גמור ואית בה שיער וישנה בלבן של עין דאין בגופו תלתול בעלמא הוא ע"כ וז"ל שם סוף דף מ' אידי ואידי בלבן פי' בין מתני' דקתני אין שוחטין לא במקדש ולא במדינה בין מתני' דקתני בראש פירקין שאין מומין בלבן תרוייהו ביבלת שבלבן והא דקתני אין שוחטין לא במקדש וכו' בדאית בה שיער דמגונה הוא והא דקתני אין מומין בלבן בדלית ביה שיער והא דקתני ר"ח בן אנטיגנוס את שיבלת בעיניו דהוי מום גמור בשחור ובדלית בה עצם ויבלת דכתיבא באורייתא בדאית בה עצם. דאי ר"ח בן אנטיגנוס מיירי נמי בדאית בה עצם אמאי נקט בעינו ע"כ אע"פ שאינו לשונו ממש. ועיין במה שכתבתי לעיל סי' י':
גרב. מסיק בגמרא שלשה מיני גרב הן דקרא דגבי מומין הוי יבש בין מבפנים בין מבחוץ דמצריים דהיינו דכתיב במשנה תורה יכך ה' בשחין מצרים וכו' ובגרב ובחרס יבש מבפנים ולח מבחוץ וכיון דיבש מבפנים לא מיתסי ואי הוי בבכור הוי נמי מום גמור דמתני' לח מבחוץ ולח מבפנים וכתבו תוס' והרא"ש ז"ל לח מבפנים ויבש מבחוץ לא מדכר הכא כלל דדילמא אין רגילות גרב להיות כך דאין דרכו להתייבש מבחוץ כל זמן שיש לתות מבפנים: [הגה"ה כך היא הגירסא ברש"י ז"ל בדפוס שבגמרא וגם בגמרות המוגהות בכתיבת יד כך הוא ומה שכתוב בתוספת יו"ט שרש"י ז"ל עצמו העתיק בפי' החומש פ' כי תבא דמצרית לח מבפנים ויבש מבחוץ הן אמת שכך הוא שם אבל תימה הוא אם לא ראה הרב בעל תוס' יו"ט שהרב ר"א מזרחי העתיק לשון רש"י ז"ל אשר שם כאשר צריך להיות לח מבחוץ ויבש מבפנים]:
מזוהם. מפרש רב אשי בפ' המדיר (כתובות ד' ע"ה) דהיינו מי שגופו מסריח ובאדם נמי פוסל כדתנן בר"פ דלקמן מומין אלו בין קבועין בין עוברין פוסלין באדם אבל זיעה דאדם אינה פוסלת בכהנים כדקתני בברייתא התם דהוסיפו במומי נשים על הכהנים זיעה ושומא וריח הפה:

ושנעבדה בו עבירה. פ' האומר דקדושין ד' ס"ו ופי' רש"י ז"ל בפ"ג מינין ושנעבדה בו עבירה כגון החורש בשור ובחמור ושחרש בו בשבת ע"כ. ותוס' ז"ל הוסיפו שם ג"כ חוסם פי פרה ודש בה. וראיתי שהגיה הר"ר יהוסף ז"ל ושנעברה בו עבירה ברי"ש:

ושהמית את האדם על פי עד אחד או על פי הבעלים. כתב הרב בצלאל אשכנזי ז"ל בכל הספרי כתיבת יד לא גרסינן במתני' על פי עד אחד וכו' וכן היא גירסת הרמב"ם ז"ל וכן נראה קצת מן הגמרא אבל רש"י ז"ל נראה דגריס לה ע"כ. ורבינו עובדיה ז"ל תפס לשון רש"י ז"ל כאשר הוא ויליף להו בגמרא בברייתא דאיין שוחטין אלו במקדש מקרא דכתיב מן הבהמה להוציא רובע ונרבע מן הבקר להוציא את הנעבד מן הצאן להוציא את המוקצה ומן הצאן להוציא את הנוגח. ועיין בפ"ד וחמשה ד' מ':

וטומטום וכו'. פ' ר"א דמילה (שבת ד' קל"ו) ודר"פ כיצד מערימין:

ואנדרוגינוס. בגמרא פריך בשלמא טומטום במקדש לא דילמא נקבה. במדינה לא דילמא זכר הוא ולית ליה מומא. אלא אנדרוגינוס בשלמא במקדש לא דילמא נקבה היא אלא במדינה נהי נמי דזכר הוא תֵּיעָשֶׂה נקבות שלו חריץ וישחט עליה ותרצו אביי ורבא דחריץ במקום בשר לא הוי מומא אלא אי הוי במקום עצם ושמא דבזה ידוקדק מה שחזר ושנה נבי טומטום ואנדרונינוס לא במקדש ולא במדינה או שמא משום דר' ישמעאל קאי עלייהו:

ר' ישמעאל אומר אין לך מום גדול מזה. תוס' פ"ק דחגיגה ד' ד' ופי' רש"י ז"ל אאנדרוגינוס קאי אבל הרגמ"ה ז"ל פי' אטומטום ואנדרוגינוס:

וחכמים אומרים אינו בכור וכו'. בטומטום ואנדרוגינוס לא קדשי בבכורה ע"כ. ובגמ' מפרש טעמא דר' ישמעאל דדילמא ה"מ דדייקינן דחריץ במקום בשר לא הוי מומא היכא דלא מינכר חריץ כ"כ כנקבות של בהמה אבל היכא דמנכרא מום רע קרינן ביה. ובגמרא בעי רבא אי מפשט פשיטא ליה לר' ישמעאל דאנדרוגינוס בכור הוא ומומו עמו או דילמא ספוקי מספקא ליה אם זכר הוא אם נקבה ואם תמצא לומר קאמר אם תמצא לומר בכור הוא הרי מומו עמו ולא איפשיטא ליה:

וחכמים אומרים אינו בכור. דבריה בפני עצמה הוא וכן ס"ל לר' יוסי בברייתא דפ' ארדרוגינוס גבי אנדרוגינוס דאדם אבל טומטום אינו כן אלא ספק איש ספק אשה. ובגמרא אמר ריש לקיש לא אמרו טומטום אלא באדם הואיל וזכרותו ונקבותו במקום אחד אבל בהמה מטיל מים במקום זכרות זכר מטיל מים במקום נקבות נקבה. עוד גרסינן בגמרא אמר רב חסדא מחלוקת דת"ק ורבנן בתראי באנדרוגינוס אבל בטומטום ד"ה ספק ואסור בגיזה ועבודה ואינו נשחט לא במקדש ולא במדינה ולא תימא לרבנן

בתראי טומטום ומי בריה הוא ולא תהא קדושת בכור חלה על שום טומטום ומיהו ס"ל לרב חסדא דאיכא תנא בברייתא והוא ר"ש בן יהודה דס"ל דאפילו ספק לית ליה בבכור דאי מטיל מים במקום זכרות זכר ודאי ואם במקום נקבות נקבה ולא חל עליה קדושת בכור. וכתבו תוס' ז"ל והשתא דאמר רב חסדא אבל טומטום ד"ה ספקא הוא ע"כ לא מיירי במטיל מים במקום זכרות דההוא ודאי זכר הוא אלא במטיל מים במקום נקבות ואליבא דת"ק אבל ר' ישמעאל לית ליה שום ספיקא בטומטום כר"ש דאי מטיל מים במקום נקבות ודאי נקבה היא. וא"ת ומי דחקו לפלוגי בהכי לימא דאינו בכור דרבנן בתראי קיימי בין אטומטום בין אאנדרוגינוס וי"ל כיון דמההוא טעמא דפליגי באנדרוגינוס משום דסברי בריה בפני עצמו הוא לא מצו לאיפלוגי בטומטום דרב חסדא סבר דלשום תנא לא הוי ברי' מסתבר טפי שיודו לת"ק ממה שיודו לר' ישמעאל ע"כ בעירוב לשון מתוס' ומתוספות חיצוניות ומתוספי הרא"ש ז"ל ור' יוחנן פליג עליה דרב חסדא וס"ל דרבנן בתראי אטומטום נמי אמרי דבריה הוא. ומתוך דברי תוס' חיצוניות משמע נמי דריש לקיש ור' אלעא ס"ל דרבנן בתראי סברי כר"ש בן יהודה דמטיל מים במקום נקבות הוי חולין גמורים ודלא כרב חסדא דאמר ספיקא הוי לרבנן כמו לת"ק. וביד פ"ג דהלכות איסורי מזבח סי' ג' ובטור יו"ד סי' שט"ו:

פרק ז

משנה א

מומין אלו בין קבועין וכו' פ"ק דמכלתין ד' ג' ובפ' המדיר (כתובות ד' ע"ה) וכתבו שם תוס' ז"ל בתירוץ שני בין קבועין בין עוברין אכל מומין דקתני בפירקין דלעיל קאי וה"פ בין קבועין ששנויין לעיל סוף פירקין דהיינו מזוהם בין עוברין ששנויין לעיל כגון חוורור ע"כ. וכתבו תוס' חיצוניות דנפקא לן במום עובר פוסל באדם מדכתיב גבי מומי אדם מום בם ומשמע הא עבר מומם ירצו וגבי בהמה כתיב נמי מום בם ודרשינן הכי בפ' התערובות ע"כ. וכתבתי האי דרשא שם סי' ה' וביד ר"פ ששי דהלכות ביאת מקדש וכוליה פירקין שם פ"ח:

פוסלין באדם. בגמ' פריך אמאי והאיכא יבלת דלא כתיבא באדם. דק תבלול דלא כתיבא בבהמה ומשני מילף מהדדי כדתניא וכו'. ונכתבו מומין באדם ובבהמה משום דבר שנתחדש והכא באדם איכא חדוש גבן וחרום דליתנהו בבהמה דגבן היינו שיש לו גבינים ובהמה לית לה גבינים וחרום היינו שחוטמו משוקע בין שתי עיניו ובבהמה אין לה חוטם בין העינים ובבהמה נתחדש קלוט וחיטין דליתנהו באדם כמו שכתבתי בפירקין

דלעיל סי' ד' וביד בר"פ שני דהלכות איסורי מזבח מוכח דהא דקתני מתני' מומין אלו בין קבועין בין עוברין פוסלין באדם לאו דוקא דעשרים ושלשה מומין מיוחדין בבהמה ואינם ראויין להיות באדם. ומומין הפוסלין באדם ובבהמה הן חמשים ומומין הפוסלין באדם ולא בבהמה הם תשעים מלבד שיש עוד באדם ד' מומין אחרים שהביאם הרמב"ם ז"ל בסימן ט"ז דפ"ח דהלכות ביאת מקדש ומלבד מומין הפוסלין מפני מראית העין כנזכר בסוף אותו פרק גם עוד יש שלשה מומין אחרים פוסלין באדם ובבהמה הזכירם הרמב"ם ז"ל בספ"ז דהלכות ביאת מקדש וד' מומין עוברין יש באדם ובבהמה הביאם הרמב"ם ז"ל בפ' שני דהלכות איסורי מזבח סי' י"ז. ועוד ד' חוליים אחרים יש שאין מקריבין בהן הבהמה לפי שאינה מן המובחר הזכירם שם הוא ז"ל בסימן ח'. ועוד יש שם ענין אחר מרחיק הבהמה מליקרב נזכר שם סי' ט'. ועוד מין אחר נזכר שם בסי' י':

הכילון. דומה לכסוי של חבית שקרוי אכלא בלשון תלמוד ובערוך גריס שניהם בבית במתני' הבילון וההיא דבפ' זה בורר (סנהדרין ד' כ"ח) אבלא לדנא. ומצאתי מנוקד הבְלָוון היו"ו בפת"ח:

והלפתן. נוסחא אחרינא והלפתים ובגמרא תנא וצוארו עומד באמצע ראשו פי' רש"י ז"ל שראשו בולט לאחוריו כלפניו וכתבו תוס' חיצוניות פי' מום אחר הוא דקא חשיב בתוספתא מלבד אותן הנזכרים במשנה ע"כ. ובתר הכי מפרש בגמרא מקבן דדמי רישיה למקבת ופי' רש"י ז"ל למקבת לקורדום שערפו עגול וקצר ברוחב ע"כ:

ושראשו שקוט. כצ"ל וכמו שפי' רעז"ל וז"ל הגמרא ושראשו שקוט ושקיפס תנא שקוט מלפניו ושקיפים מאחריו כדאמרי אינשי שקיל פיסא ופי' רש"י ז"ל שקוט מלפניו שראשו משופע מלפניו באלכסון. מאחריו שגובה ראשו חדוד מאחריו. שקיל פיסא שנראה כמי שניטל ממנו חתיכה. ל"א שערפו בולט למעלה מגובה ראשו ונראה ראשו נמוך מגובה צוארו כמי שנטלה ממנה חתיכה ע"כ. אבל הרמב"ם ז"ל לבד נראה שגורס שקוע שפירש ושראשו שקוע הוא שיהא דמות ראשו כמי שנתן ידו על גובה ראשו ונתפשט עד שבלטו צדדיו ע"כ. וגם ברפ"ח דהלכות ביאת מקדש כתב מי שאמצע קדקדו שוקע למטה כמי שדחקו בידו ע"כ. עיין בספר קרבן אהרן אכוליה פירקין בפרשה ג' וגם בפרק שלישי דפרשת אמור:

משנה ב

הקרח פסול. דלא כר' יהודה וכן הא דתנן לקמן בפירקין דהננס פסול דלא כר' יהודה דלא מיפסיל להו אלא מפני מראית העין ומרבה להו מהכהנים ואם עבדו לא עברו בעשה. ואיתה למילתיה דר' יהודה בת"כ פרשת ויקרא ר"פ ששי הכהנים לרבות הקרחנים.

ואשמעינן ר' יוחנן בגמרא דטעמא דקרח או ננס פסולים משום שאינם שוין בזרעו ואם עבדו עברו בעשה דהשוה בזרעו של אהרן יעבוד ושאינו שוה לא יעבוד ולאו הבא מכלל עשה עשה ולא תימא דטעמא דשאינו שוה דאמרו לא קאי אלא אבבא קמייתא דכילון ולפתן ומקבן אלא אכל הני קאי וכי בעי תנא למיפסל מפני מראית העין הרי פירש דבריו בבבא דשנשרו ריסי עיניו ובבבא דשניטלו שניו. והזבלנן כיוצא בהן. בפי' רעז"ל וכ"ש דיש לו לפניו ולא לאחריו דפסול. אמר המלקט וכ"ש אם אין לו כלל וז"ל הגמרא בספרים המוגהים הקרח פסול אמר רבא לא שנו אלא שאין לו לאחריו ויש לו לפניו אבל יש לו בין לפניו בין לאחריו כשר וכ"ש שיש לו לאחריו ואין לו לפניו ואיכא דמתני אסיפא ואם יש לו ה"ז כשר אמר רבא לא שנו אלא שיש לו לאחריו ואין לו לפניו אבל יש לו בין לאחריו בין לפניו פסול וכ"ש שיש לו לפניו ואין לו לאחריו ודאין לו כלל דפסול. ויש גירסא אחרת בסוגיית הגמרא כמו שכתבו התוס' והביאוה תוס' חיצוניות וז"ל אמר רבא ל"ש אלא שאין לו לאחריו אבל יש לו לאחריו כשר וכ"ש שיש לו לאחריו ויש לו לפניו כך כתוב במקצת ספרים וכן על לישנא דמתני' אסיפא דל"פ אהדדי אבל רש"י ז"ל גורס הכי לא שנו דפסול אלא שאין לו לאחריו ויש לו לפניו אבל יש לו בין לפניו בין לאחריו כשר ואע"פ שקרח באמצע ראשו וכ"ש שיש לו לאחריו ואין לו לפניו דטפי הוי נוי וכן בלישנא דעל סיפא דל"פ ע"כ. ורעז"ל תפס לפרש כאיכא דמתני וכפי גרסת רש"י ז"ל:

אין לו גבינים וכו' זהו גבן האמור בתורה בגמרא פריך וגבן דאין לו משמע ורמינהי גבן שיש לו גבינים הרבה פי' שאין הפרש חלק בין עין לעין אין לו גבינים או אין לו אלא גבן אחד מנין ת"ל או גבן ותירץ רבא מתני' נמי הכי קתני זהו מדרש או גבן ור' דוסא פליג עליה ולא דריש או:

ושתי שדראות. אית דגרסי שזרות:

משנה ג

הכוחל שתי עיניו כאחת. מתני' ר' יוסי היא ובברייתא א"ל חכמים הפלגת יותר מדאי שאע"פ שאינו משוקע כ"כ הוי חרום:

שתי עיניו למעלה וכו' נפקא לן בברייתא בגמרא דהוו מומא מדכתיב או תבלול בעינו דה"ל למיכתב דק תבלול ואנא ידענא דלא שייכי אלא בעין אלא לרבות כל הני או ג"כ את שמדבר עם חברו. ואומר [בגמ' ואחד אומר לי רואה . ועי' בשט"מ.]67 בי רואה. עוד גרסינן בגמרא עור בין סומא בשתי עיניו בין בעינו אחת ומרבויא דאיש עור מרבינן חוורור והמים הקבועים דהיינו כהיותא דאינו רואה כלל. ומחסורייתא דהיינו שחסר מראיתו קצת מדק שחסר ממנו המראה קצת ולא ניטל כולו. מבלבלתא דהיינו לבן

הפוסק בסירא ונכנס בשחור ואינו מקצר ראות העין כלל מתבלול. משנוייתא כגון שתי עיניו למעלה וכו' מבעינו כדכתבינן:

סכי שמש. בגמרא תני רב יוסף סני שמש שכשרוצה להביט אל השמש מעמץ עיניו וסוגר עפעפיו ותוס' ז"ל פירשו בשם ר"י סכי כמו חשוכי שמש חסר אות אחת כלומר נמנע וחשך ממנו אור השמש. ובספרי כתיבת יד פי' רש"י ז"ל סכי שמש שיכול להסתכל כנגד השמש. והקשו עליו תוס' חיצוניות וכי מפני שיש לו אורה שרואה בחמה יחשב בעל מום והעלו בשם ר"י כדכתבינן:

זוגדוס כצ"ל. וה"ר יהוסף ז"ל הגיה והזגדס:

ושנשרו ריסי עיניו. שנפל שיער שבעפעפיו שרגילין להיות נושרין מרוב דמעה כי ההיא דרבן גמליאל וזימנין דקרי ריס עור המקיף את העין כי ההוא דפירקין דלעיל ריש של עין שניקב שנפגם שנסדק דמפרש בגמרא תורא ברא דעינא:

מפני מראית העין. וה"מ כשנשאר בעפעפים רושם שיער וכו' וכן פי' הרמב"ם ז"ל ורש"י ז"ל. אבל הרגמ"ה ז"ל פי' בהפך:

משנה ד

עיניו גדולות כשל עגל. רפ"ק דמכלתין ועיין במ"ש בפירקין דלעיל סי' י':

חוטמו גדול. פי' רש"י ז"ל אם חוטמו גדול לפי שאר אבריו יותר מדאי כשיעור רוחב אצבע קטנה הוי מום היכי משערינן ליה מודדין חוטמו לחוטם בני אדם הארוכין בגופם כמוהו ע"כ:

הצימם והצימע. הרגמ"ה ז"ל גריס והצימח. ובערוך הצומח והצימם איזהו הצומח שאזניו קטנות צימם שאזניו דומות לספוג פי' גדולות מקובצות ביחד תנא אף הצימע פי' שאזניו תלויות לו למטה ע"כ ולפי' רש"י ז"ל דגריס במתני' והצימע בגמרא גרסינן תנא אף הצימח דהיינו שאזניו ארוכות מאד ונכפלו עד למטה ותנא נקט במתני' לפרושי במאי דסליק מיניה:

משנה ה

שפתו העליונה וכו'. בפירקין דלעיל וכמו שפי' רעז"ל שם בפירקין דלעיל סי' ט':

ושניטלו שניו וכו'. בתוס' ר"פ על אלו מומין:

טבורו יוצא כצ"ל:

רוח קַצָרוּת. כך הגיה ה"ר יהוסף ז"ל:

המאושכן. בתלמוד של הרב בצלאל אשכנזי ז"ל מצאתי מוגה המשועבן אבל בכל הספרים כתוב מעושכן ובערוך משועבז בזין שהביאו בערך שעבז [עי' מ"ש ע"ז בערוך

השלם.]67 ויתכן שגם הגהת הרב בצלאל ז"ל כך היתה כוונתו. ובגמרא תניא ר' אליעזר בן יעקב אומר עד רכובא פסול למעלה מן רכובא כשר ואיכא דאמרי לקולא עד רכובא כשר למטה מן רכובא פסיל:

ר' ישמעאל אומר כל שנמרחו אשכיו. בגמרא מפרש משום דקשיא ליה לר' ישמעאל א"ר דכשאין לו ביצים משתעי קרא כמו שאמר ת"ק חסר אשך מיבעי ליה ור' עקיבא קשיא ליה אי ס"ד כמו שאמר ר' ישמעאל ממרוח אשך מיבעי ליה דהא מם דמרוח משמשת היא ור"ח בן אנטיגנוס נמי קשיא לי' אם כר' עקיבא רוח אשך מיבעי ליה להכי מפרש ליה מראיו חשוכים וקסבר גורעין ומוסיפין ודורשין פי' גורעין חית ממרוח ואלף מאשך ומוסיפין חית במקום אלף ואלף על מרו והוי מראו חשך:

שמראיו חשוכים. שהוא שחור ואע"פ שאינו שחור ככושי כן פי' הרמב"ם ז"ל אמנם בגמרא פריך היינו כושי וכושי בהדיא קחני ליה במתני' בסמוך הכושי והגיחור ומשני ר' חנינא בן אנטיגנוס לא תני כושי ומהטעם זה נראה שפירש רש"י ז"ל בפי' המשנה שמראיו חשוכים שהוא שחור ככושי. ואיתה בתוס' פ"ק דסנהדרין ד' ד':

משנה ו

המקיש בקרסוליו ובארכובותיו ובעל פיקין והעיקל איזהו עיקל וכו' כצ"ל. גרסינן בגמרא ת"ר או שבר יד אין לי אלא שבר יד אצבעות מורכבות זו ע"ג זו או קלוטות למעלה מן הפרק ולא חתכן מנין ת"ל או שבר יד ופי' רש"י ז"ל למעלה דברייתא היינו למטה דמתני':

פיקה יוצאה מגודלו עקבו יוצא לאחריו פרסותיו רחבות כשל אווז. כך מצאתי מוגה אבל הה"נ פרסה אחת. ובגמ' לפי פי' הרגמ"ה ז"ל אמר רב פפא לא תימא שדקה הרבה ולא סדיקא בין האצבעות אלא שעגולה כשל אווז אלא כיון שהיא דקה אע"ג דסדיקא פסול:

אצבעותיו מורכבות זו על זו. פי' אצבעות דידים או דרגלים וכמו שמבואר בארך בפ"ח דהלכות ביאת מקדש:

או קלוטות עד הפרק כשר למטה מן הפרק וחתכה כשר. מה שפי' רעז"ל הוא לשון רש"י ז"ל וז"ל הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהלכות ביאת מקדש מי ששתי אצבעות ידיו קלוטות עד למטה מן הפרק. ואם חתכן והפרישן עד הפרק כשר באיזה פרק אמרו בפרק ראשון הסמוך לכף היד ע"כ וגבי מומי רגל נמי כתיב שם מי שהיו אצבעות רגליו קלוטות עד למטה מן הפרק ואם היו עד הפרק או שחתכן והפרישן כשר ע"כ ונראה שהוא פי' רש"י ז"ל שפירש קלוטות הוא מצד כף היד או כף הרגל שנתפשטה פסת כף היד או הרגל

עד למטן מן האצבעות ואם נתפשטה כ"כ הקליטה עד למטה מפרק האמצעי אינו כשר אא"כ חתכו ע"כ:

היתה בה יתרת וכו' כך מצאתי וצריך לפרש דקאי אגודלו הנ"ל ה"ר יהוסף ז"ל ועוד ראיתי שהגיה ייתר בידיו וברגליו בשני יודין:

אם יש בה עצם פסולה. מפ' ר' יוחנן דהא דחשיב לה במתני' אבר בנספרת ע"ג היד שעומדת בשורת האצבעות:

ואם לאו כשר. דלא חשיב אלא תלתול בעלמא רש"י ז"ל. ונראה שטעמו ז"ל דאע"ג דקיימא לן כר' אליעזר בן יעקב דאמר בסמוך בעלי תלתולין באדם פסולין היינו דוקא אם לא חתכן:

יתר וכו' ר' יהודה מכשיר וחכמים פוסלין. גמרא תניא א"ר יהודה מעשה באדם אחד שבא לפני ר' טרפון יתר בידיו וברגליו שש ושש עשרים וארבע א"ל כמותך ירבו בישראל א"ל ר' יוסי משם ראיה כך אמר לו כל הממזרים שבישראל יהיו כמוך ויתמעטו ממזרים ונתינים מישראל שיהיו ניכרים בכך שמטפה פסולה הם באים ולא ידבקו בהם:

השולט וכו' אבל איטר בין ביד בין ברגל קתני בברייתא סתמא פסול לכ"ע ופי' רש"י ז"ל איטר ביד פסול דכתיב וטבל אצבעו וכל מקום שנאמר אצבע וכהונה אינה אלא ימין ואיטר דרגל נמי לעמוד לשרת כתיב כדרך שאר עמידות דרגל ימין עוקרין תחלה ועיקר העבודה מרגל ימין:

והכפח בכא"ף גריס בערוך:

והשכור. אי הוי שכור מיין בהדי מומין גמורים בעי למיחשביה אלא שכור דמתני' דקתני ליה גבי מומין שאין שוין בזרעו של אהרן דאמרן בריש פירקין דלא מחלי עבודה אינו אלא ששתה חלב הרבה או רוב דבש או אכל דבלה קעילית ודלא כר' יהודה דאמר אכל דבלה קעילות ושתה חלב או דבש ונכנס למקדש חייב דלר' יהודה שאר משכרין נמי מחלי עבודה. ואיתה להאי בבא בפ' הוציאו לו (יומא ד' מ"ט:)

ר' אליעזר בן יעקב אומר אף בעלי דלדולים פסולין באדם וכשרין בבהמה וכו'. כך נראה דגריס הרמב"ם ז"ל ואיתה בפ' על אלו מומין (בכורות ד' מ':)

משנה ז

אלו כשרים באדם ופסולין בבהמה אותו ואת בנו וכו'. תוס' פ" אותו ואת בנו ד' ע"ט. ובגמרא בעי מאי אותו ואת בנו [כו' עי' בתוס' יום טוב עד] ומתני' חנניא היא דאמר בברייתא אותו ואת בנו נוהג בזכרים ובנקבות. ואיתה למילתיה דחנניה ר"פ אותו ואת בנו:

וטרפה ויוצא דופן. דכהן טרפה ויוצא דופן כשר לעבודה:
ושנעבדה בו עבירה ושהמית את האדם. לא גרסינן ליה [ועי' תוי"ט]:
הנושא נשים וכו' פ' השלח ד' ל"ה. והביאה ב"י בא"ח סי' קכ"ח וז"ל תנן בפ"ז דבכורות הנושא נשים בעבירה פסול עד שידיר הנאה והמיטמא למתים פסול עד שיקבל עליו שלא יהיה מיטמא למתים ולא הזכירו פסולים הללו הפוסקים לענין נשיאות כפים ואפשר שהטעם דכיון שאם עבד קודם שידיר או שיקבל עליו לא חילל וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפ' ששי מה"ב מקדש א"כ נושא הוא כפיו לכתחלה. אבל רבינו הגדול מה"ר יצחק אבוהב ז"ל כתב שנ"ל דלדעת הכל כהן שהוא נשוי עם גרושה אין לו לישא את כפיו ואין לו לעלות לתורה שהרי בכל שעה עומד במרדו ובסימן קל"ה כתב וז"ל ועוד כתוב משמיה דמר שמואל כהן שנטמא למתים שאינם מז' מתי מצוה במזיד יפסל מן הדוכן ומכל מעלות הכהונה עד שישוב דתנן הנושא נשים בעבירה פסול עד שידיר הנאה והמיטמא למתים עד שיקבל עליו וגם הרשב"א ז"ל כתב בתשובה דכהן שנשא גרושה אין נוהגין בו קדושה אפילו לקרות בתורה ראשון ואפילו גרשה או מתה פסול עד שידיר הנאה ע"ד רבים מהנשים שהוא אסור בהן כדאיתא בבכורות ע"כ. וביד פרק ששי דהלכות ביאת מקדש סי' ז' ט' ובפ"ז סי' י"ב.

פרק ח

משנה א

יש בכור לנחלה וכו'. הכא נקט אמאי דפתח ביה וזימנין אדסליק מיניה כדמפרש בריש נדירים. תוס' ז"ל:
הבא אחר הנפלים. ר"פ בהמה המקשה. ואיתה למתני' ברב אלפס ז"ל פ' יש נוחלין ד' רי"ז:
אחר הנפלים שיצא ראשו חי כצ"ל. ויש גורסין הבא אחר הנפלים בן שמנה שיצא ראשו חי או בן ט' וכו'. וכתב החכם ה"ר אפרים אשכנזי ז"ל עיין בהרמב"ם ז"ל כשהנפל מת צריך לצאת כולו והבא אחריו אינו בכור לכהן וכשהוא חי מיד כשיצא ראשו חי אע"פ שהחזירו הבא אחריו אינו בכור לכהן וצ"ע בפי' רעז"ל ע"כ. ואני בעניות דעתי בינותי בפירוש הרמב"ם ז"ל וגם ביד ולא מצאתי זה החילוק אלא שז"ל כאן בפי' המשנה ומה שאמר שיצא ראשו חי ר"ל שלא יצא לגמרי עד שמת ואפילו לא כלו לו ט' חדשים ע"כ. ורעז"ל העתיק פי' רש"י ז"ל. ובגמרא אמר שמואל אין הראש פוטר בנפלים פי' רש"י ז"ל בן שמנה שהוציא ראשו חי והחזירו וקדמו אחיו ויצא הוי בכור לכהן שאין ראש

הנפל פוטרו עד שיצא ראשו ורובו ע"כ. ואיתותב שמואל במסקנא ולעולם ראשו דמתני' דוקא ואשמעינן מתני' דראש הנפלים פוטר ותנא סיפא אטו רישא ועוד דדייקינן מסיפא טעמא דראשו מת הא ראשו חי אפילו בכור לנחלה נמי לא הוי הבא אחריו דכיון דאפיק בן ט' חי רישיה הואיל ולאו נפל הוא הוי לידה ואפילו החזירה וכדתנן בפ' המפלת יצא כדרכו פי' שלא יצא דרך מרגלותיו דאם יצא דרך מרגלותיו ודאי לא חשיב ילוד עד שיצא רובו אבל מי שיצא רוב ראשו הוי ילוד דאפילו החזירו ולא נולד עד למחר חשיב ילוד משום ראשו וחשבינן ליה ימי טומאה וימי טהרה מיום ראשון ואיזהו רוב ראשו משתצא פדחתו והכי ס"ל לר' יוחנן דאפילו לנחלה חשיב לידה משתצא פדחתו והבא אחריו אינו בכור לנחלה. ועיין בפ' המפלת (נדה ד' כ"ט) בתוס' דלפי' ר"ח דהתם ר' יוסי ס"ל כשמואל והקשו עליו א"כ אמאי איתותב הכא וגם פה בתוס' חיצוניות בכתיבת יד הקשו ותרצו ותמצאנו כתוב בספר ההגהות שקראתיו בנין שלמה לחכמת בצלאל. וכתוב בכסף משנה שם בהלכות נחלות פ' שני דשמואל לא אמר אלא לענין חמש סלעים אבל לענין נחלה לדידיה נמי בן תשע שהוציא ראשו חי הבא אחריו אינו בכור וכן מבואר בגמרא ע"כ. ויש ספרים הבא אחר הנפלים אע"פ שיצא ראשו חי וכן הוא בהרא"ש ז"ל וכן הוא ג"כ בגמרא ר"פ בהמה המקשה וכן הוא ג"כ בהרמב"ם ז"ל בהלכות נחלות פ' שני סימן י':

ובן ט' מת וכו'. לשון רעז"ל עד ולענין כהן לאו פטר רחם הוא אמר המלקט פי' הולד האחרון. ובלשון רש"י ז"ל כתוב ולענין כהן פטר רחם הוא פי' וקאי אראשון והכל אחד:

והמפלת כמין בהמה וכו' פ' המפלת (נדה ד' כ"ג.) ונראה לע"ד דאע"ג דהתם איכא מאן דס"ל דהבא אחר הני לאו בני נחלה נינהו משום דמפלת מין בהמה חיה ועוף לא חיי ואיכא מאן דדחי דלעולם חיי וטעמא דלאו בני נחלה נינהו משום דכתיב ראשית אונו מי שלבו דוה עליו יצא זה שאין לבו דוה עליו מ"מ נראה דאזיל ר"מ לטעמיה דלענין טומאת לידה ר"מ מטמא במתני' דהתם דאם זכר תשב לזכר ואם נקבה תשב לנקבה דחשיב ולד והחכמים נמי לטעמייהו וטהורה דכל שאין בו מצורת אדם אינו ולד אלא דמוכח מברייתא דאיתא התם בגמרא לפי גירסת רש"י והרמב"ם ז"ל מסיק דלר"מ לא חשיב ולד ולרבנן חשיב ולד הפך ממשמעות המשנה וכמו שפי' שם רעז"ל וגם הרמב"ם ז"ל כתב שם ואפילו שהיה נראה מזאת המשנה שר"מ הוא מחמיר וחכמים הם המקילים אך אמנם נתבאר מסברתם בתוספתא מה שזכרתי לך עכ"ל ז"ל:

המפלת סנדל. עיין במה שכתבתי בנדה פ' המפלת סי' ד':

והיוצא מחותך. פלוגתא דאמוראי היא בפ' המפלת דר' יוחנן סבר התם דאפילו מחותך הראש פוטר תוס' אבל רעז"ל העתיק פי' רש"י:

ונשא אשה שכבר ילדה או ילדה עודה וכו'. כך מצאתי מוגה וכן הוא בפי' הרגמ"ה ז"ל ובגמרא פריך מתני' לר' יוחנן דאמר היו לו בגיותו אין לו בכור לנחלה דהא קתני הכא עודה נכרית ונתגיירה ומשבאת לישראל ילדה ולדה בכור לנחלה ואינו בכור לכהן האי משבאת לישראל ילדה דקתני ממאן אילימא מישראל שלא היו לו בנים מאי אריא גיורת ושפחה דמשמע משום הכי הוי בכור לנחלה דאותם בנים שהיו לה בגיותה לא חשיבי אפילו בת ישראל דבנים הראשונים חשובים בנים הוי נמי האי בכור לנחלה דהא באב תליא מילתא ולא באם אלא לאו האי ילדה משבאת לישראל לאו אמי שלא היו לו בנים מהדר אלא מילתא באפי נפשה היא דקאמר גיורת שהיו לה בנים בגיותה ונתגיירה עם בעלה נולדה משבאת לתורת ישראל הוי בכור לנחלה ותיובתא דר' יוחנן ומשני לעולם מישראל שלא היו לו בנים ואינו בכור לכהן איצטריכא ליה לאפוקי מדר' יוסי הגלילי דאמר בכור לנחלה ולכהן שנאמר פטר רחם בישראל עד שיפטרו רחם מישראל קמ"ל דלא וההיא ברייתא דמייתי בגמרא דקתני היו לו בנים בגיותו ונתגייר יש לו בכור לנחלה מוקמינן לה בגמרא אליבא דר' יוסי הגלילי דאמר עד שיפטרו רחם מישראל ויליף הבעל מינה דידה כי היכי דלגבה לא חשיבי בנים ראשונים והוי האי פטר רחם דכתיב בישראל לגביה נמי לא חשיבי ראשונים והוי האי ראשית אונו:

נתגיירה מעוברת. בכור לכהן ולא מצי למימר אתינא מכח גברא דלא מצית לאישתעויי דינא בהדיה דהיינו אביו שהיה גוי דלא ציית לדינא משום דעו"ג לית ליה חייס ואין זה בא מכחו דכקטן שנולד דמי הכי מפרש לה בגמרא:

ילדה היא וכהנת וכו'. לא ידענא אמאי נקט אשה פטורה דאפילו שתי נשים מבכירות תרוייהו בכור לכהן ולא לנחלה הרא"ש ז"ל. והרמב"ם ז"ל כתב וז"ל מה שאמר כהנת ולויה להודיעך שכהנת ולויה אפילו היתה מעוברת מישראל שבנה פטור מחמש סלעים שנאמר רחם בבני ישראל בפטר רחם תלה רחמנא ע"כ:

ילדה היא וכהנת היא ולויה וכו'. פי' ושתיהן נשי אדם אחד ומשום הכי אינו בכור לנחלה אבל לוקח כפשוט דאילו של שני בני אדם אפילו כפשוט אינו לוקח. החכם הר"ס אוחנא ז"ל:

או היא ואשה שכבר ילדה. ואין ידוע אי זה בנה בכור לכהן ורבותא קמ"ל דבעלה של מבכרת חייב וכו':

וכן מי שלא שהתה וכו'. הוא בכור לכהן וכו'. לשון רעז"ל עד סוף. אמר המלקט ובגמרא פריך וליכתבו הרשאה להדדי דהא מוקמינן למתני' בשכתב הרשאה כאשר פירשו לקמן רעז"ל סי' ה' ומשני הוכרו ולבסוף נתערבו כגון שתי נשים של שני אנשים שהוכרו ולסוף נתערבו כותבין הרשאה זה לזה לא הוכרו אין כותבין הרשאה זה לזה ומתני' נמי בדלא הוכרו מעולם דמעולם לא נודע איזה בכור ולא זכה אחד מהן בחלק בכורה:

איזהו בכור לנחלה ולכהן. ביד פי"א דהלכות בכורים סי' י"ג י"ד ט"ו ובפ' שני דהלכות נחלות סי' ט' י' י"ב ובטור רוב פירקין איתיה ביורה דעה סי' ש"ה ובח"מ סי' רע"ז. וכתוב שם בספר הלבוש סעי' ח' וז"ל הבכורה באב תלייה רחמנא ולא באם כדכתיב כי הוא ראשית אונו לו משפט הבכורה והאי לו אאב קאי לומר לו משפט הבכורה ולא לה לפיכך אם אין לאב בנים ונשא אשה אפילו יש לה כבר כמה בנים מאיש אחר וילדה לן הוא בכור לנחלה לתת לו פי שנים ע"כ:

משנה ב

שניהם אינם בכור. ראשון לא הוי בכור לנחלה וילדו בעינן משמע דרך לידה שני נמי לא וכו' כן פי' רש"י ז"ל. אבל תוס' ז"ל פירשו דגמר לידה לידה מאשה כי תזריע וילדה זכר מה התם אינה יושבת ימי טומאה וימי טהרה עד שתלד ממקום שהיא מזרעת אף לידה דהכא נמי לא הוי בכור לנחלה עד שתלד ממקום שהיא מזרעת. ור"ש דהכא לטעמיה כדאמרי' בגמרא בסמוך דמרבי התם יוצא דופן מתלד דיושבין עליו ימי טומאה הלכך גבי וילדו לו נמי לידה מעליא חשיב ליה דגמר מהתם ע"כ. ואיתה למילתיה דר"ש בת"כ ראש פרשת כי תזריע:

והשני לחמש סלעים. דס"ל בכור לדבר אחד כגון האי שני דהוי בכור לרחמים הוי בכור. וא"ת מהאי טעמא גופיה [כו' עי' תוי"ט]. וביד שם סי' ט"ז ושם סי' י"ח ושם נפל טעות בדברי כסף משנה שהורה עליה בס"פ שני דבכורות וכר' עקיבא והוא עצמו על מתני' דלעיל דבספ"ב דמתנייא לענין בכור בהמה הורה בהלכות בכורות פ' שני סי' ד' שהיא בבכורות ספ"ב וכר' עקיבא:

משנה ג

מי שלא בכרה אשתו וכו'. עד מת הבן בתוך שלשים יום שם בהלכות בכורים פי"א מסי' כ' עד סוף הפרק ושם כתב מת האב בין בתוך שלשים יום בין אחר שלשים יום אבל כאן בפי' המשנה פי' מת האב לאחר שלשים יום כדמשמע פישטא דגמרא וכבר נתן טעם לדבר למה חזר בו שם בכסף משנה וגם בבית יוסף יו"ד סי' ש"ה:

אם נתנו. פירוש חייבין ליתן ואם לא נתנו פטורין ונקט אם נתנו משום ואם לאו דר"ל אם לא נתנו הא לכתחלה חייבין ליתן. תוס' חיצוניות:

ר' יהודה אומר נתחייבו הנכסים. צ"ע קשה אמאי קתני הכא ולקמן גבי אחת בכרה ואחת לא בכרה פלוגתא דר"מ ור' יהודה ושמא י"ל דאי תני קמייתא ה"א בהאי הוא דקאמר דלאחר שחלקו פטורים ור' יהודה אמר נתחייבו הנכסים ויתנו כל אחד שני סלעים וחצי משום דהוי תרי מחדא אבל בסיפא דחד מחדא אימא הך דלא בכרה שביח טפי ויתן הזריז והחלום חמש סלעים ויפטר הכחוש ואי אשמועינן בסיפא ה"א משום דחד מחדא אבל בקמייתא דתרי מחדא ההיא דשביח טפי הוי בכור הלכך צריכי וכן צריך לומר בפ' שני דעביד צריכותא מתרי באבי קמייתא ולא עביד צריכותא מבתרייתא תוס' חיצוניות. וצ"ע אם היה להם ז"ל כל הצריכותא שהעתקתי מן התלמוד לעיל פ' שני סי' ז':

משנה ד

זכר ונקבה או שני זכרים ונקבה. ה"ג בכל הספרי כתיבת יד או שני ורש"י ז"ל גריס אי שני ביוד וכמו שהעתיק ר"ע ז"ל:

אחת בכרה וכו' זכר ונקבה אין כאן לכהן כלום. הרמב"ם ז"ל בספי"א דהלכות בכורים העתיק זכר ונקבה או שני זכרים ונקבה אין כאן לכהן כלום אבל בסיפא דאחת בכרה ואחת שלא בכרה של שני אנשים כתב בלבד זכר ונקבה אין כאן לכהן כלום. שאם ילדו שני זכרים ונקבה זה שלא בכרה אשתו פסק שם שיתן חמש סלעים לכהן ותלוי בסוגיית הגמרא שאכתוב בסמוך בס"ד והראב"ד ז"ל השיגו שם וכתב שם עוד מהרי"ק ז"ל ורבינו גורס במשנה כגירסת הראב"ד ז"ל. [הגה"ה פי' בסיפא אע"ג דבפסק הדין חולק עמו]. ומפרש דהא דתני רב הונא שני זכרים ונקבה אין כאן לכהן כלים אריש קאי דוקא וגריס בגמרא כיון דבאיש אחד ושתי נשיו משכחת לה ובשני אנשים לא משכחת לה לא מתני ליה ומפרש וכו' וע"ש. ועוד כתב גירסא אחרת בלשון הגמרא בשם הר"י קורקוס ז"ל אליבא דהרמב"ם ז"ל ע"ש:

משנה ה

שתי נשים של שני אנשים שלא בכרו. גמ' תני רב הונא שתי נשים של שני אנשים שלא בכרו וילדו שני זכרים ונקבה במחבואה אחת אין כאן לכהן כלום ואע"ג דחד הוי בכור ממה נפשך דאם האחת ילדה שני זכרים האחד בכור ואם זכר ונקבה ילדה נמצאת חברתה יולדת זכר לבדו והוא בכור ואפ"ה אין כאן לכהן כלום דכל חד וחד מדחי ליה שמא אשתי ילדה נקבה ואפילו הבן אינו חייב לפדות את עצמו דאמר לו שמא אין אני

בכור אלא חברי ותנא דידן כיון דבשני אנשים הוא דמשכחת לה באיש אחד ושתי נשים לא משכחת לה דכיון דאיכא חד בכור איתחייב ליה חמש סלעים לכהן להכי לא תני ליה דכל הנך דתנן הכא אין כאן לכהן כלום שוין בין איש אחד ושתי נשיו בין בשתי נשים של שני אנשים:

מת אחד מהם. וה"מ כשכתב אחד מהם הרשאה לחברו ובא בעל ההרשאה ותובעו ממ"נ אם שלי מת החזר לי את שלי ואם של חברי מת החזר לי את שלו שהרי יש לי הרשאה ובגמרא פריך והא אמרי נהרדעא לא כתבינן הרשאה אמטלטלי ומשני ה"מ היכא דכפריה לוה למלוה תו לא כתב מלוה הרשאה עלייהו דודאי מיחזי כשקרא אבל היכא דלא כפריה כתבינן. ואיתה להאי בבא דמת אחד מהם בתוס' פ' שבועת העדות (שבועות דף ל"ג:)

משנה ו

יחזיר. דנפל הוי כן פי' רש"י ז"ל וכתבו תוס' ז"ל ובחנם פי' כן דאפילו קים לן ביה דכלו לו חדשיו בבן חדש תלה רתמנא ע"כ:

מת הבן בתוך שלשים יום. תוס' פ' הקומץ רבא ד' ל"ז:

לאחר שלשים יום אע"פ שלא נתן יתן. בגמרא ד' נ"א ע"ב בעי מנלן דחייב ליתן לאחר מיתה ומפרש רב דימי א"ר יונתן דאמר קרא וכל בכור בניך תפדה ולא יראו פני ריקם מה עולת ראיה יורשין חייבין דחובה היא וגבי עולת חובה תנן בס"פ שני דמסכת קנים האשה שהביאה חטאתה ומתה יביאו היורשין עולתה ואף כאן יורשין חייבין לאחר מיתת האב והבן דהוו מחוייבין ומתו ור"ש בן לקיש מייתי בג"ש ערך ערך מערכין דכתיב הכא ופדויו מבן חדש תפדה בערכך ותנן התם בפ' חמישי דערכין אמר ערכי עלי ומת יתנו היורשין וילפינן לה מיערכנו ואפילו מת נתחייבו יורשין והכא נמי כי מת לאחר שלשים נתחייב האב בפדיונו. וכתבו תוס' ז"ל בס"פ ע"פ אמרינן דאבי הבן מברך שתים ויש לספק הכא כיון שמת לא מברך שהחיינו דצעריה קא מדכר או שמא מ"מ מברך מכיון דזוכה לקיים המצוה ע"כ:

מת ביום שלשים. פ' ר"א דמילה (שבת ד' קל"ה:)

כיום שלפניו. פי' דינו כאילו מת ביום שלפני היום ההוא כי עדיין נפל הוא ה"ר יהוסף ז"ל:

ר' עקיבא אומר אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן. וא"ת כיון דאם לא נתן לא יתן השתא נמי כשנתן להוי כתקפו כהן דאמרינן בפ' שנים אוחזין דמוציאין מידו וי"ל כיון דמתחלה ניתן לו בתורת מתנות כהונה אע"פ שאח"כ נתגלה שאם לא נטל לא היה ראוי ליטלו

מספק לא אמרינן מוציאין מידו תוס' ז"ל. ומפרש בגמרא טעמא דר' עקיבא מדאיצטריך למיכתב ומעלה גבי ערכין למילף משנת ששים כלמטה ממנו להחמיר ואף שנת חמש ושנת עשרים כלמטה ממנו אע"ג דלהקל וכדתנן בספ"ד דמסכת ערכין והה"נ לענין בן חדש דיום שלשים כלמטה ממנו אע"ג דלהקל דלא גמר חדש חדש ממדבר דלא יהא לו ערך עד לאחר שלשים משום דמספקא ליה אי אמרינן דהוו ערכין ודמדבר סיני שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין על פדיון הבן או דילמא דכי אמרינן דשני כתובים אין מלמדין ה"מ לעלמא דלא משתעי מבכור ומערכין כמו אי הוה כתיב חדש במידי אחרינא אבל לגופייהו כגון בכורי דורות מבכורי מדבר דאידי ואידי בבכור משתעי מלמדין ומדמספקא ליה קאמר אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן:

מת האב בתוך שלשים יום וכו'. ס"פ השואל ותוס' פ"ק דב"ב ד' ה':

לאחר שלשים יום בחזקת שנפדה עד שיאמרו לו שלא נפדה. כצ"ל וכן הנוסחא בגמרא גם שם ס"פ השואל גם הרמב"ם והטור ז"ל. ופי' רש"י ז"ל כאן שיאמרו לו לבן שלא נפדה שצוה אביו בשעת מיתתו שלא נפדה ובאמירה סגיא בלא עדות גמורה דהך חזקה דמחזקינן לה בחזקת שנפדה לאו חזקה מעלייתא היא דרובא דאינשי לא עבידי למיפרע חובם מיד והכא לא שייך למימר עד שיביא ראיה דהכי יכול לומר לו הבן לכהן דעלמא יהבי' אבא עכ"ל ז"ל וז"ל שם ס"פ השואל דכהן לאו בעל דינו הוא דאי בעי א"ל לדידך לא יהבינא אלא לכהן אחר ולהכי תני עד שיאמרו לו ע"כ. ופי' רגמ"ה ז"ל עד שיאמרו לו שלא נפדה בין עבד בין אשה בין קטן נאמנים לומר:

הוא לְפַדּוֹת ובנו לִפְדּוֹת. פ"ק דקדושין ד' כ"ט ברייתא ותוס' פ"ק דשבועות ד' ד':

שמצותו על אביו. מצות פדייתו של אב זה היתה על אביו ומצות בנו עליו. וביד פי"ב דהלכות בכורים סי' ג' י"ז י"ט:

משנה ז

חמש סלעים של בן וכו'. פ"ק דקדושין ד' י"א ותוס' ר"פ המניח. וכתב הריטב"א ז"ל שם בקדושין תמיהא מילתא אמאי לא עריב חמש סלעים של בן בהדי אידך ועביד מיניה בבא באנפי נפשיה דהכא דחדא מתני' ודברים מפורשים בתורה ליכא למימר חדא חדא שמעינהו וגרסינהו ומורי נר"ו תירץ לי דמשום דאמרינן התם בבכורות שהוסיפו על כל השקלים האלו חוץ משקלים של פדיון הבן מני ליה הכא בא פי נפשיה ונכון הוא עכ"ל ז"ל ולע"ד נראה עוד לתרץ דלא בעי תנא למיערב המצוה עם העבירות. ואיתה בתשובות הרשב"א ז"ל סי' ר':

במנה צורי. בגמרא ר' חנינא אמר איסתרא סורסיא פי' של סוריא כמו לשון סורסי שהוא על שם סוריא דמיזדבנא תמניא בדינרא חמש מינייהו לפדיון הבן והשתא הוו חמש סלעים דבר מועט מאד ור' חנינא תנא ופליג אמתני' כן פי' רש"י ז"ל אבל תוס' ז"ל פירשו דלפרושי אתא ע"ש:

שלשים של עבד וחמשים של אונס ושל מפתה. כלומר וכן חמשים של אונס וכו' רש"י ז"ל וגרסינן נמי וכולן בשקל וכולן בויו וכן הוא ברוב מקומות שבתלמוד. וגם הרב ר' בצלאל אשכנזי ז"ל הגיהו שם במשנה. וביד רפ"א דהלכות נערה בתולה ורפ"ג ובפ"א דהלכות ערכין סי' ד':

וכולן נפדין בכסף. בגמרא כתיבת יד פריך אטו הני בני פדייה נינהו ופי' רש"י ז"ל דנקט לשון פדייה בכולהו דקתני וכולן נפדין והא לא שייכא לשון פדייה אלא בבכור ומשני תני כל הנפדין כגון בכור אדם והקדשות וכו' כדפי' רעז"ל. ובפי' רעז"ל ומשקל כל זוז ששה עשר שעורות. אמר המלקט נראה שצריך להיות ומשקל כל זוז ששה מעים שהן צ"ו שעורות שמשקל כל מעה ששה עשר גרגירי שעורות. ועיין ביד בפ' עשירי דהלכות אישות ובבית יוסף אבן העזר סי' ס"ו. בסוף פי' רעז"ל כסף שיש עליו צורה. אמר המלקט והראיון נמי הנך שתי כסף טבועות בעינן שלא יביא סיגה לעזרה פי' ר"י בעל התוס' שאם לא היה מביא כסף טבוע פעמים שהיה מביא חתיכה של כסף והיה צריך לטרוח להחליפן במעות טבועות כי לא ימכרו לו עולת ראייה טובה באותה סיגה ופעמים שלא ימצא להחליף אותה סיגה במעות טבועות הלכך בעינן שלא יביא שוה כסף:

וכולן נפדין וכו'. ירושלמי בר"פ שני דשקלים:

משנה ח

אין פודין לא בעבדים וכו'. תוס' שבת פ' מפנין (שבת ד' קכ"ח) ודפ' בכל מערבין (עירובין ד' ל"א) ודפ' כל שעה (פסחים ד' ל"ה) ובפ' הזהב (בבא מציעא ד' נ"ד.) וביד רפ"ז דהלכות ערכין ובפי"א דהלכות בכורים סי' ז' ח'. ובגמרא מתני' דלא כרבי דתניא רבי אומר בכל פודין חוץ מן השטרות וטעמא דרבי משרש בגמרא דדריש לקרא דופדויו מבן חדש תפדה ברבויי ומיעוטי ורבי כל מילי ולא מיעט רק שטרות ורבנן דרשי לקרא בכלל ופרט והוי כלל ופרט וכלל ופדדו כלל בערכך כסף חמשת שקלים פרט תפדה חזר וכלל ואי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש דבר המיטלטל וגופו ממון אף כל דבר המיטלטל וגופו ממון יצאו קרקעות שאינן מטלטלין יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות יצאו שטרות שאע"פ שמיטלטלין אין גופן ממון. ואיתה למילתיה דרבי ורבנן בפ"ק דשבועות דף ד' ומפרש בגמרא דדוקא הכא דריש רבי רבויי ומיעוטי משום דהוו שני כללות הסמוכות

זו לזו ופדוייו מבן חדש כלל תפדה חזר וכלל הרי שני כללות הסמוכות זה לזה והפרט אחריהם ורבנן סברי כל מקום שאתה מוצא שני כללות הסמוכים זה לזה הטל פרט ביניהם ודונם בכלל ופרט כדאמרינן:

ולא בהקדשות. גמרא פשיטא דידיה נינהו בתמי' אלא אימא ולא הקדשות בכל אלו משום דכתיב בקדשים כסף ונתן הכסף וקם לו ובת"כ דריש ליה מוכל ערכך יהיה בשקל הקדש:

כתב לכהן. ר"פ הנושא את האשה וכתבו תוס' ז"ל שפי' שם רש"י ז"ל כגון שכתב כך בשטר אני חייב לך חמש סלעים ולא חתם ונתן לו בפני עדים. ור"ת ז"ל מפרש כגון שבא לחייב עצמו באותו שטר אע"פ שאינו חייב לו כלום ע"כ ופשט אותה סוגיא משתמעא כפי' רש"י ז"ל ע"ש כי הם תוס' ז"ל ג"כ יישבו הסוגיא לפי דרכם:

ובנו אינו פדוי. גזרה שמא יאמרו פודין בשטרות אפילו אין נותנין כלום א"נ בשטר שיש לו על חברו. ובגמרא תני תנא קמיה דרב נחמן בנו פדוי לכשיתן א"ל רב מזמן זו דברי ר' יוסי ב"ר יהודה סתימתאה ואמרי לה זו דברי ר' אלעזר ב"ר שמעון סתימתאה אבל חכמים אומרים אין בנו פדוי. והקשו תוס' ז"ל תימה אמאי לא קאמר שבמשנתנו שנינו אין בנו פדוי ויש לדחות דה"א אין בנו פדוי דקאמר היינו עד שיתן לו דסד"א כיון שזקפם עליו במלוה הוי כאלו נתנם לכהן וחזר והלוה אותם לו ויכול הכהן למחול לו קמ"ל והוא לשון תוס' חיצוניות:

המפריש פדיון בנו וכו'. צל"ע שלא העתיקה הרמב"ם ז"ל בפי"א מהלכות בכורים:

שנאמר יהיה לך ופדה תפדה. הכי כתיב יהיה לך אך פדה תפדה ופי' רגמ"ה ז"ל ואבד קודם שבא ליד כהן חייב באחריותו שנאמר באדם ובבהמה יהיה לך אך פדה תפדה כלומר אימתי יהיה לך שלך בזמן שפדה תפדה מיד ליד עכ"ל. ולשון ספר לקח טוב בפ' קרח ד' קי"ח את שהוא לך פדה ואת שאינו לך כגון שאבד אינו פדוי ע"כ:

משנה ט

הבכור נוטל וכו'. ברב אלפסי פ' יש נוחלין ד' רט"ו וביד פ' שני דהלכות נחלות סי' ט' וברפ"ג וסימן ד' ז' ובטור ח"מ סי' רע"ח:

ואינו נוטל וכו' תוס' ר"פ אע"פ ודפ' הגוזל קמא (בבא קמא ד' צ"ו) ודפ"ק דמציעא ד' ט"ו:

ולא האשה בכתובתה וכו'. ביד בהלכות אישות פט"ז סי' ה' וברפכ"א דהלכות מלוה ולוה. וכתוב בנמוקי יוסף פ' המקבל ד' קל"ב ולא הבנות במזונותיהם משום טעמא דקולי כתובה מפרשים לה דתנאי כתובה ככתובה ובודאי דלגבי בנות דליגבו מיתמי קאמר דאילו מלקוחות מאי אריא שבח אפילו מגופא דארעא נמי לא גבו דאין מוציאים

מזונותיהם מנכסים משועבדים ומדיהבינן טעמא משום קולי כתובה ש"מ דהא לאו הכי גבי משבחא וע"כ בשבחא דממילא הוא דבשבחא דמחמת הוצאה ליכא למימר דהא ודאי לא גבי כן פירשו הרמב"ן והרשב"א והרנב"ר ז"ל ובטור אבן העזר סי' ק'. בפי' רעז"ל מקולי כתובה שנו כאן וכו'. אמר המלקט עיין בהר"ן ז"ל ר"פ אע"פ שכתב שאפשר דדוקא בעיקר כתובה דהיינו מנה מאתים הוא דאמרינן הכי מפני שהיא לא הוציאה כלום אבל בנדוניא אפשר דלא מקילינן ע"ש עוד:

וכולם אין נוטלין בשבח. לאתויי שבחא דממילא וכרבנן ודלא כרבי ופלוגתייהו בפ' יש נוחלין (בבא בתרא ד' קכ"ד.) בסוף פי' רעז"ל כגון שנפלו להן נכסי אחי אביהן שלא היו לו בנים וכו' ע"כ. אמר המלקט הוא פי' רש"י שבכתיבת יד נוסחא אחרינא והיא בדפוס שהיו לו בנים בשעת מיתת אביהן של אלו ומתו בניו ואח"כ מת הוא דנכסים הללו לא היו ראויין להם בשעת מיתת אביהם אלא מספק ע"כ:

משנה י

ואלו שאינם חוזרים ביובל הבכורה וכו'. ס"פ יש נוחלין ויליף מינה התם דבעל שויוה רבנן מעת שנשאה לאשה דין יורש דאי ס"ד דלוקח הוי משעה שנשאה אפילו לאחר מיתה לא נפקא מכלל מקח וממכר ותיהדר ביובל. ומסיק התם שיש מקומות שעשאוהו כיורש ויש מקומות שעשאהו כלוקח ובכל מקום דטבא עבדי ליה הלכך גבי יובל משום פסידא דידיה דלא תיהדר ביובל למשפחת אשתו הניחו אותו יורש ולא עשאוהו לוקח וביד פי"א דהלכות שמטה ויובל סי' י"ט עד סוף הפרק. ומפרש בגמרא אין חוזרין לבטלה שיהא מאבד בכורתו אבל חוזרין וחולקים ונוטל פי שנים כבתחלה ור' אלעזר דמתני' דהיינו ר"א בן שמוע ס"ל דחוזרין לבטלה ומאבד בכורתו:

כדברי ר"מ. לפי מה שחפשתי ודקדקתי נראה דגרסינן דברי ר"מ בלא כאף וכן הוא ג"כ בתלמוד המוגה ע"י הרב ר' בצלאל אשכנזי ז"ל. ולדידיה דר"מ בכורה אינה חוזרת ביובל אי משום דמתנה קרייה רחמנא ואזיל לטעמיה אי משום טעם דמקיש שני חלקיו זה לזה וירושה אינה חוזרת לכ"ע וירושת הבעל נמי ס"ל כרבנן דמדאורייתא היא:

ר' אלעזר אומר כולן חוזרין ביובל וכו'. לשון רעז"ל עד לתת לו פי שנים מתנה קרייה רחמנא. אמר המלקט מדלא כתיב להוריש לו פי שנים ור' אלעזר בלי יוד גרסינן כדכתבינן:

ר' יוחנן בן ברוקא אומר וכו'. פ' הכותב (כתובות ד' פ"ד) והתם מייתי בשם רב דר"י בן ברוקא ס"ל דירושת הבעל דאורייתא אבל הכא סתמא דתלמודא קאמר לעולם קסבר ירושת הבעל דאורייתא אפי' בתלמוד המוגה ע"י הר"ר בצלאל אשכנזי ז"ל איתיה

ומ"מ קשה לע"ד דלדידן דקיי"ל הלכתא כר"י בן ברוקא וכדפסק הרמב"ם ז"ל שם ביד וגם מטעם שכתב שם הכסף משנה דמשמע דליכא מאן דפליג עליה בהא וקיי"ל ג"כ דהלכתא דירושת הבעל דרבנן א"כ אע"ג דתלמודא קאמר דריב"ב ס"ל דירושת הבעל דאורייתא רעז"ל ה"ל לפרושי דאפשר דס"ל דירושת הבעל דרבנן וכדמשמע ג"כ מפי' הרמב"ם ז"ל במשנתנו ועוד דאפילו תלמודא דקאמר לעולם קסבר ירושת הבעל דאורייתא מצינן למימר דה"ק אפשר שיסבור ירושת הבעל דרבנן ואפילו שיסבור ירושת הבעל דאורייתא דינו אמת דטעמו משום פגם משפחה. וע"ש בתוס' דפ' הכותב ותוסיף לקח טוב:

אף היורש. ל"ג אף:

וינכה להם מן הדמים. דמי קבר אשתו דהא מיהא חייב בקבורתה כצ"ל בפי' רעז"ל:

פרק ט

משנה א

מעשר בהמה. הרא"ש ס"פ כל פסולי וביד פ"א דהלכות בכורות סי' ה' וברי"ף ששי ובפ"ז סי' די ה':

נוהג בארץ ובח"ל. והא דאמרינן בריש שלוח הקן דכל היכא דתנן בארץ ובח"ל שלא לצורך לבד מראשית הגז היינו בהנהו דתני בההיא מכילתא אבל הכא לצורך הוא ע"כ. פי' דבגמרא פנייך לימא מתני' דקתני נוהג בארץ ובח"ל דלא כר' עקיבא דתניא וכו' ומשני אפילו תימא ר"ע היא הא דאמר ר"ע אי אתה מעלה מעשר בהמה מח"ל ליקרב קאמר אבל מיקדש קדיש אפילו בח"ל ליאכל במומו ולא בעודו תמים:

אבל לא במוקדשין. קדשים קלים וכר' יוסי הגלילי דס"ל ממון בעלים הוא סד"א ליעשר ותיחול קדושת מעשר אקדשים קלים ונ"מ דאע"ג דשלמים הוו בני פדיון מעשר קאי עליה בלא יגאל ובלא ימכר קמ"ל דלא חיילא דיהיה קדש אמר רחמנא ולא שכבר קדש:

ת"ל וצאן כל משמע צאן אחד. כך צ"ל. ופי' הרגמ"ה ז"ל כל משמע צאן כל דכתיב אמעשר בקר שדי ההוא כל אצאן דלהוי כל משמע צאן אחד וכבשים ועזים איקרו צאן דכתיב ואם מן הצאן קרבנו מן הכשבים או מן העזים ע"כ. ולשון הרמב"ם ז"ל שם פ"ז ששניהם נקראים שה ע"כ. וגם הר"ר יהוסף ז"ל הגיה כן וכתב כן מצאתי הגירסא כל משמע צאן אחד וכן נ"ל עיקר וה"פ כל משמעות של צאן הוא אחד למעשר והרי כבשים ועזים כולם נקראים צאן ועל כן מתעשר מזה על זה ע"כ: ובספר יראים סי' ת"א נראה

דגריס כל הנשמע צאן אחד ופי' כל הנקרא צאן דבר אחד ע"כ. ואיתה בתורת כהנים פרשת בחקתי פרשה י"ב:

משנה ב

מצטרף כמלא רגל בהמה רועה. כפי שיעור שהבהמה מתרחקת והולכת כשהיא רועה דהיינו ט"ז מילין ל"א כפי מה שהבהמות רחוקות זו מזו ויכולות להשתמר ברועה אחד והיינו ט"ז מילין רש"י ז"ל ולפי' ראשון נראה דגרסינן רועה העין פתוחה. הגה"ה גם הר"ר יהוסף ז"ל נקד כן. ולפי' שני העין בסגול והכל אחד וכן הרגמ"ה ז"ל בפירושו הרכיב שני הפירושים יחד וזה לשונו מצטרף כמלא רגל בהמה רועה כלומר כל אותם בהמות של אדם אחד שרועות בשדה אחד כשיעור שרגל בהמה הולכת ורועָה ורועֶה אחד יכול לשומרן מצטרפין להתעשר ביחד דהוי עדר אחד ע"כ וביד פ"ז דהלכות בכורות סי' ב':

היה לו באמצע מביא ומעשרן באמצע כך צ"ל. גם בפי' רעז"ל צ"ל לאו מביא באמצע ממש קאמר.:

ר"מ אומר הירדן מפסיק למעשר בהמה בגמרא א"ר יוחנן היינו טעמא דר"מ דאמר קרא בגבול בנימין בספר יהושע והירדן יגבול אותו לפאת קדמה הכתוב עשאו גבול בפני עצמו ואפילו יש שם גשר שיכול הרועה או הבהמות לילך זו אצל זו ופרכינן אלא מעתה ותאר הגבול ועלה הגבול ה"נ הכתוב עשאו גבול בפני עצמו ומשני שאני התם דקאמר קרא זאת תהיה לכם הארץ לגבולותיה סביב כולה א"י גבול אחד היא אי הכי ירדן נמי ארץ ולא ירדן. פי' רש"י ז"ל ארץ כתיב בקרא זאת תהיה לכם הארץ גבולות דארץ חשיב חד ולא גבולות הירדן:

משנה ג

הלקוח או שניתן לו במתנה. ס"פ הגוזל קמא ותוס' פ"ק דב"מ ד' ז'. וירושלמי ספ"ק דשקלים ודפ"ק דקדושין ובפ"ק דמכלתין ד' י"א בברייתא. וביד בפ' ששי דהלכות בכורות סי' י': גרסינן בגמרא א"ר יוחנן אם לקח עשרה עוברים במעי אמם כולם נכנסים לדיר להתעשר דאמר קרא תעשה בשעת עשייה דהיינו שעה שהן ראויין להתעשר מיעט הכתיב שלא יהו לקוחין ובמעי אמן לאו שעת עשייה היא:

האחים השותפין. בפ"ק דחולין כתבתי פי' הרמב"ם ז"ל ושהוא גורס האחים והשותפים וביו"ו ופי' רש"י ז"ל האחין שהן שותפין כשהן חייבין בקולבון כדמפרש לקמן שחלקו בנכסי אביהם ואח"כ נשתתפו ע"כ:

כשחייבים בקולבון פטורון ממעשר בהמה וכשחייבין וכו' כצ"ל. בפי' רעז"ל ובפי' רבותי מצאתי דהאי קנו לא שלקחו במעות וכו'. אמר המלקט הוא פי' רש"י ז"ל וגם

הרגמ"ה ז"ל כתב וז"ל ופטורין ממעשר בהמה דכיון דחלקו הרי הן כלקוחות ולקוח במעשר בהמה פטור:

קנו מתפוסת הבית. כלומר שלא חלקו ירושתם ומעצמן השביחו וילדו חייבים במעשר בהמה דנתחייבו הנכסים במעשר בהמה בחיי אביהם:

ואם לאו פטורין. פי' שחלקו ונשתתפו והדר ילדו פטור. חלקו וחזרו ונשתתפו. היינו פירושא דרישא עכ"ל ז"ל:

משנה ד

הכל נכנס לדיר וכו' ביד שם בהלכות בכורות פ' ששי סי' י"ד:

חוץ מן הכלאים וכו' ה"מ למיתני נמי נדמה דהא מפרש טעמא בגמרא משום דילפינן תחת תחת מקדשים אבל בכל מקום דחשיב כלאים וטרפה רגיל לדלג נדמה כאילו הוא בכלל כלאים דדמי ליה קצת תוס' ותוספי הרא"ש ז"ל. בפי' רעז"ל דכיון דלא הקפידה תורה בבעל מום וכו' לא הקפידה בכל הנך. אמר המלקט ילפינן ליה בגמרא מקרא דכתיב כי משחתם בהם מום בם וכל מקום שנאמר השחתה דבר ערוה וע"ז הוא דגבי ערוה כתיב כי השחית וגבי ע"ז כתיב פן תשחיתון כל שהמום פוסל בו דהיינו קדשים דבר ערוה וע"ז נמי פסלי בהו אבל מעשר בהמה דלא פסיל ביה מומא דהא כתיב לא יבקר מן טוב לרע דבר ערוה וע"ז נמי לא פסלי ביה רובע ונרבע דבר ערוה מוקצה ונעבד ע"ז ואתנן דבר ערוה ומחיר איתקש לאתנן. טומטום ואנדרוגינוס קסבר תנא דידן דספקא הוא הלכך ממה נפשך מעשרי דבין זכר בין נקבה חייב במעשר ור"ש בן יהודה פליג דטומטום ואנדרוגינוס אין מתעשרין דקסבר בריה הוא ומיעט רחמנא גבי קדשים זכר ודאי נקבה ודאית ולא טומטום ואנדרוגינוס ומעשר נמי יליף תחת תחת מקדשים. [הגה"ה ופי' רש"י ז"ל והני רובע ונרבע וכולהו אינך רחמנא רבינהו דליעשרינהו ואע"ג דלא חזו להקרבה יאכלו במומן לבעלים ע"כ]. וכתבו תוס' ז"ל דהך סוגיא דלא כרב חסדא וריש לקיש שרמזתי דבריהם לעיל ס"פ על אלו מומין והם יתרצו סמי טומטום ממילתיה דר"ש בן יהודה. בפי' רעז"ל או עז פרט לנדמה שבא מאיל ורחל ודומה לעז פי' דאע"פ שנתעברה אמו ממינה דהיינו איל יצא הולד דומה לעז. ולשון רש"י ז"ל נדמה שאמו רחל והוא דומה לעז ע"כ ולשון הרמב"ם ז"ל בפירושו או עז פרט לנדמה ר"ל שתלד דומה למין אחר ע"כ:

ויוצא דופן וכו' מתני' דמפיק כל הני כר' עקיבא אליבא דר' יהושע אבל ר' אליעזר בן יהודה איש ברתותא פליג בברייתא בגמרא ואמר אליבא דר' יהושע חוץ מן הכלאים והטרפה לחוד ובגמרא מפרש טעמיה דביוצא דופן סבר לה כר"ש דאמר בפ' יוצא דופן

ולד מעלייא הוא ויושבין עליו ימי טומאה וימי טהרה דאמר קרא תלד לרבות יוצא דופן והכא נמי גבי בהמה לידה מעלייא לקדשים כריש לקיש ודלא כר' יוחנן דאמר התם מודה היה ר"ש לענין קדשים וכו'. מחוסר זמן סבר לה כר"ש בן יהודה דאמר לעיל בפירקין מחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר והרי הוא כבכור מה בכור קדוש לפני זמנו וקרב לאחר זמנו אף מחוסר זמן קדוש לפני זמנו וקרב לאחר זמנו. יתום כגון שהשלח קיים ור' יהושע לטעמיה דאמר אפילו שחט את אמו והשלח קיים אין זה יתום:

איזהו יתום כל שמתה אמו או נשחטה ואח"כ ילדה ר' יהושע אומר וכו'. כך הגירסא בגמרא ואפילו בתלמודו של הר"ר בצלאל אשכנזי ז"ל לא נמחקה מלות ואחר כך ילדה. בסוף פי' רעז"ל ומלבישים בעורה את החיה ואת הולד ע"כ. אמר המלקט וראה שצריך להגיה את החיה דהיינו הולד ופי' רש"י ז"ל דכיון דהעור מהנה לולד דומה כמי שאמו קיימת ע"כ וביד פ"ג דהלכות איסורי מזבח סי' ד':

משנה ה

שלש גרנות וכו' עד ובפרס החג והן גרנות של מעשר בהמה דברי ר' עקיבא. אמר המלקט נראה דלא גרסינן הכא והן גרנות וכו' דלא שייך למתניה אלא ברפ"ג דשקלים אכן בתלמוד אפי' המוגה ע"י הר"ר בצלאל אשכנזי ז"ל כתוב הוא וגם המפרש שבדפוס חזר ותפס ופירש והן גרנות של מעשר בהמה דטבולין הבהמות מדרבנן ע"כ ושמא לישנא דקתני התם בשקלים נקט הכא באשגרתא דלישנא אע"ג דלא שייך ודוחק אבל בכל הפירושים של רש"י ז"ל שבכתיבת יד אין שם זה הלשון. ובגמרא בעי מ"ש תלת ומשני אמר רבא בר שילא לקבל חרפי ואפלי וקייטי פי' רש"י ז"ל שבכתיבת יד כנגד שלשה זמנים שהבהמות יולדות אותם הממהרות לילד קרי חרפי ויולדות בתחלת החורף ומתעשרות בניסן והאפילות בעצרת ואותן היולדות בקיץ ולדותיהן מתעשרות בפרס החג ע"כ. בפי' רעז"ל בלשון המתחיל בן עזאי אומר שכתב שם באותו לשון שלש פעמים בתשעה עשר בשלשתן צריך להות בתשעה ועשרים. עוד בפירושו ז"ל בדבור המתחיל בתשעה עשר גם שם צריך להיות בתשעה ועשרים באב וכו'. שם באותו דבור והוו להו חדש וישן. אמר המלקט ולא עם אותם הנולדים אחר אלול דשמא באחד בתשרי הוי ר"ה והוו להו חדש וישן ומדמספקא ליה אימת הוי ר"ה אי אלול או תשרי מתעשרין האלוליים לעצמן הלכך לא קבע ומן גרנן וכו'. ובגמרא פריך וליעשרינהו ביום שלשים באב ומ"ט נקט יום כ"ט ומשני משום דזימנין דמחסרי לאב והוי ר"ח אלול ביום שלשים ולא מעשרינן בהו ואע"ג דודאי לא אתי לצרופי דאלול בהדייהו דהא אכתי לא נולד שום טלה היום דאם נולד מחוסר זמן הוא אפ"ה לא מעשרינהו לקייטי ההוא יומא משום

דבעינן למעבד הכירא בין חדש לישן דלידעו אינשי דאלול לא שייך כלל בהני קייטי ולא ליצטרפו לעולם דאלול בהדי הנך:

ר' אלעזר ור"ש. פשוט הוא דאלעזר בלי יו"ד צ"ל:

בעשרים ותשעה באלול. ר"א ור"ש לטעמייהו דאמרי באחד בתשרי ר"ה למעשר בהמה הלכך מקדמי ליום כ"ט באלול ולא באחד בתשרי אע"ג דהוא יום שתי שבתות קודם משום דבעי' הכירא בחדש וישן וטעמייהו מפורש ברפ"ק דר"ה גם טעמו של ר"מ שהוא ת"ק דהתם:

ולא אמרו באחד בתשרי. ואע"ג דהוא יום שתי שבתות עכ"ל רעז"ל. אמר המלקט נראה שצ"ל ואע"ג דהוא יום שתי שבתות קודם וכמו שהעתקתי בסמוך מפי' רש"י ז"ל שבכתיבת יד על הגמרא. וז"ל רש"י שבכתיבת יד אמתני' באחד בניסן י"ד יום קודם לפסח. ולמה אמרו בכ"ט באלול דהוו ט"ו יום ולא אמרו באחד בתשרי דהוי י"ד כמו שאמרו באחד בניסן ע"כ. בפי' רעז"ל ועוד מפני שהוא יום טוב משום סקרתא שהיה השבט צבוע בצבע אדום וכו' כצ"ל. וכתב רש"י ז"ל והא דקבעי בכ"ט באלול ולא קבעי ביום שלשים משום דרוב אלול חסרים והוי יום שלשים ר"ה ע"כ:

ר"מ אומר באחד באלול וכו'. ירושלמי פ"ג דשקלים ודפ"ק דר"ה ד' נ"ו וביד פכ"ג דהלכות שבת סי' י"ד ובפ"ז דהלכות בכורות סי' ח':

בן עזאי אומר האלוליין וכו'. גמרא תניא אמר בן עזאי הואיל והללו אומרים כך והללו אומרים כך פי' דר"מ אומר באחד באלול ור"א ור"ש אומרים באחד בתשרי אני איני יודע הלכה כמי הלכך האלוליים מתעשרין לעצמן ופריך וליחזי טעמא דמאן מסתבר וכי תימא דלא מצי למיקם אטעמייהו והתניא בן עזאי אומר כל חכמי ישראל לפני כקלפת השום חוץ מן הקרח הזה ומשני א"ר יוחנן מפי השמועה אמרוה מפי חגי זכריה ומלאכי בין ר"מ בין ר"א ור"ש דהלכתא גמירי לה וליכא למיקם עליה דמילהא ע"י טעם ולדעת דברי איזה מהם עיקר. ובירושלמי דשקלים ר"פ בשלשה פרקים וגם בפ"ק דר"ה פריך הכי ובן עזאי מכריע על דברי תלמידיו ומשני שכן ג"כ נחלקו עליה אבות העולם דהיינו ר' ישמעאל ור' עקיבא דקאמר התם זאת אומרת בן עזאי חבר ותלמיד הוה דר' עקיבא אין תימר רביה אית בר נש אמר לרביה הואיל והללו אומרים כך והללו אומרים כך ע"כ והכי שמעינן לה נמי ממתני' דבס"פ מי שמת כמו שכתבתי שם:

משנה ו

כל הנולדים וכו'. שם בירושלמי וביד בפ"ז דהלכות בכורות סי' ו' ז':

מאחד בתשרי כצ"ל:

חמשה לפני הגורן. פי' משלש גרנות הללו שאין הגרן מפסיק:
אם כן למה נאמר. כך נקד הרי"א ז"ל גם הר"ר יהוסף כך הגיה בשם ס"א והגיה ג"כ ומונין בשבט אחד וכו':

משנה ז

כיצד מעשרן וכו'. ביד רפ"ז דהלכות בכורות וספ"ח ובת"כ פ' בתרא דפרשת בחוקותי רוב מתני' עד סוף פירקין. ומצאתי מוגה בשם הר"י קורקוס ז"ל תשעה עשרה והיוצא עשירי וכו' ואין לדבר סמך כלל אך בגמרא ת"ר כיצד מעשר כונסן לדיר ועושה להם פתח קטן כדי שלא יהיו שנים יכולין לצאת כאחת ומעמיד אמותיהן מבחוץ והם מבפנים וגועות ויוצאות לקראת אמן ופרכינן וליפקינהו איהו ומשני יעבור כתיב ולא שיעבירוהו ופרכינן ולישדי להו ירקו ולפקו וליתו ומשני רב הונא גזרה משום שלא יהא שם לקוח או יתום ויצא עמהם הלכך מעמיד אמותיהם ולא יצא אלא מי שיש לו אם ורוב לקוחין אין אמם נמכרת עמהם:
ונטל עשרה עשרה. כלומר שלא מנאם אחד שנים שלשה אלא עשרה בבת אחת נטל בכל פעם ופעם ומכל עשרה נפל אחד למעשר אין זה מעשר משום דצריך למנותם כדי שיהא עשירי למניינם קדש מן המפרש שבדפוס ז"ל. אבל רש"י ז"ל שבכתיבת יד גריס כגרסת הספרים היו לו מאה ונטל עשרה. עשרה ונטל אחד אין זה מעשר. בפי' רעז"ל דסבר ר' יוסי שתרומה גדולה ותרומת מעשר ניטלין באומד וכו'. אמר המלקט פי' דס"ל לר' יוסי כאבא אלעזר בן גומל דס"ל דתרומת מעשר נטלת באומד:
ר' יוסי בר יהודה אומר. מעשר הוי רש"י ז"ל משמע שלא היה ז"ל גורס הרי זה. ובגמרא יליף טעמא דר' יוסי דאתקש מעשר בהמה למעשר דגן מה מעשר דגן ניטל באומד ובמחשבה דכר' אלעזר בן גומל ס"ל כדכתבינן אף מעשר בהמה ניטל באומד ובמחשבה והיינו מחשבה שאינו מונה עשירי אלא מפריס כל מי שעולה בדעתו:
קפץ אחד מן המניין לתוכן כולם פטורים. פי' אפי' אותם שבפנים ואין צריך לומר אותן שבחוץ. ואיתה בפ"ק דב"מ ד' ו' וגם שם הגירסא כולן פטורים ולא ראיתי בפירוש מי שגורס הרי אלו פטורין או הרי הן פטורין רק הרמב"ם ז"ל. ואיתם ג"כ בתוס' פ' ר"א דמילה (שבת ד' קל"ו.) וז"ל המפרש ז"ל שבדפוס מן המניין מאותם שכבר עברו בפתח תחת השבט ואע"פ שעדיין אינם מעושרין וכגון שמנה וחזר אחד מהם וקפץ לתוך הדיר דהמניין הויין פטורין במנין הראוי כדמפרש בגמרא ומשום דאין ידוע איזהו הפטור לכך כל מה שבדיר פטורין ע"כ. וז"ל הרגמ"ה ז"ל קפץ אחד מן המניין לתוך אלו שלא נמנו עדיין כולן פטורין והנהו קרו מניין מאחד ועד ט' קודם שיצא העשירי והני מניין

פטורין אע"ג דמת עשירי בדיר משום מנין הראוי דבשעה שיצאו הם עדיין היה עשירי חי והיה ראוי להשלים המנויין וכן כל מקום שמשתייר בדיר כדי להשלים למנין אותם שיצאו קרי לאותם שיצאו מנין הראוי ומש"ה קפץ אחד מן המנויין וכו' כולן פטורין דמנויין שיצאו נפטרו במנין הראוי וכי קפץ לתוכן הוו כולהו ספק מנויין עכ"ל ז"ל. ובגמרא נפקא לן מקרא דמנין הראוי פוטר דאמר קרא יעבור ולא שכבר עבר אי דעישר עילוייהו צריכא למימר אלא לאו דאיפטרו להו במנין הראוי דבשעה שעבר היה ראוי להתעשר מאלו שבדיר ונפטר במנין הראוי וקא ממעט ליה קרא דשוב לא יתעשר:

משנה ח

יצאו וכו'. פי' הרמב"ם ז"ל אמר שאם יצאו שנים ראשונים מן הדיר מונה אותם כולם שנים שנים ויהיה הזוג העשירי מעשר וכן אפילו מנאן שלשה שלשה או ד' ד' יהא הכלל העשירי מעשר ואם לא מנאן שנים שנים אלא השנים שיצאו ראשונה אחד ויצא השלישי ואמר עליו שנים לפי שהוא יוצא בפעם השניה והרי הוא הולך ומונה כן יהיה התשיעי ועשירי במנינו מקולקלים לפי שמי שאמר עליו תשיעי הוא עשירי על האמת לפי ששנים יצאו ראשונה ומה שאמר עליו עשירי הוא י"א עכ"ל ז"ל. משמע מתוך פירושו ז"ל דגרסי במתני' כאשר הוא בדפוס מונה אותם שנים שנים. אבל רש"י ז"ל משמע דגריס מונה אותם שנים שכתב מונה אותם בשנים כאילו יצאו זה אחר זה ע"כ וכל פירושו למשנתנו שבכתיבת יד הוא הפירוש שהעתיק רעז"ל גבי מקולקלים והוא קרוב לפירוש המפרש שבדפוס. וגם הרגמ"ה ז"ל משמע נמי דגריס הכי וז"ל מנאם אחד לאותם שנים:

התשיעי והעשירי מקולקלים. דתשיעי הוי עשירי ועשירי הוי אחד עשר ושלמים ומעשר מעורבים זה בזה ואין נאכלין במומן דשלמים אית מיניהו חזה ושוק לכהנים ומעשר אין ממנו חזה ושוק לכהנים אלא אימורים למזבח ואי יהיב מיניה חזה ושוק לכהנים קא מייתי קדשים לבית הפסול דשמא כהנים לא היו מצויין לאכלו מפני שיש להם קדשים אחרים ומשיירין אותן חוץ לזמנו ונמצאו באין לבית הפסול דהא חזה ושוק דמעשר ודאי חזי לישראל הלכך לית בהו תקנה אלא שניהם ירעו עד שיסתאבו ויפדה האחד של שלמים במעות ואח"כ נאכלים כולם לישראל עכ"ל ז"ל. ורעז"ל משמע קצת שנפל טעות סופר או טעות דפוס בדבריו דאי לא תימא הכי לא רישיה סיפיה ולא סיפיה רישיה. ותוס' ז"ל ג"כ משמע נמי דגרסי כגרסת רש"י ז"ל מונה אותם שנים וז"ל פי' רש"י ז"ל יצאו שנים כאחד מונה אותם שנים ואם מנאם אחד תשיעי ועשירי מקולקלין כגון שיצאו שנים כשהגיע לששה או לשבעה ומנאם אחד ועל ידי כך קרא העשירי למנין בהמות תשיעי והאחד עשר עשירי תשיעי ועשירי מקולקלים ואע"ג דבסמוך אמרינן קרא

לעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי עשירי מעשר וי"א שלמים הכא מקולקלים משום דמנה אחד השנים שיצאו כאחד דמספקא לן אם נעשין כאחד ע"י שמנאם אחד או לא ואפילו למ"ד בגמרא עשירי למנין בהמות קדוש דמה דיצאו כאחד שנים ומנאם אחד משוי ליה ספיקא ואותו הקרוי תשיעי הוי ספק תשיעי ספק עשירי והקרוי עשירי הוי ספק עשירי ספק אחד עשר והוו מקולקלין וירעו עד שיסתאבו ויביא בדמי היפה שבהן שלמים ויאכלו במומי לבעלים ובקונטריס כי בענין אחר עכ"ל ז"ל. וכתב הר"ר יהוסף ז"ל הכא קאמר מקולקלין כי אי אפשר להקריב שום אחד מהם כיון שאין ידוע איזהו עשירי שנזרוק דמו מתנה אחת אבל לקמן קאמר שלשתן מקודשין כי הרי אפשר להקריבן ע"כ: **יצאו תשיעי ועשירי כאחת תשיעי ועשרי מקולקלים**. אפילו בתלמוד המוגה ע"י הר"ר בצלאל אשכנזי ז"ל לא מצאתי זו הבבא וכן רש"י ז"ל לא הביאה בפי' משנתנו אבל הרמב"ם ז"ל נראה דגריס לה וז"ל וכן אם יצא תשיעי ועשירי כאחת ואמר עליהם עשירי הרי שניהם מקולקלים וכו'. ובגמרא גרסינן תני חדא יצאו שנים בעשירי ירעו ותניא אידך יקרבו ותניא אידך ימותו לא קשיא הא דתני ירעו רבנן הוא דאמרי אין מביאין קדשים לבית הפסול והא דתני יקרבו ר"ש היא דס"ל מביאין קדשים לבית הפסול והא דתני ימותו ר' יהודה דמתני' היא דאמר טעות מעשר תמורה היא וקסבר ר' יהודה תמורת מעשר מתה והתנן אמרו משום ר"מ אילו היה תמורה לא היה קרב מכלל דר' יהודה סבר קרב וכי תימא וכו' ועוד תניא וכו' ובמסקנא תריץ לה להא דקתני ימותו דבמעשר בזמן הזה עסקינן ומשום תקלה דדילמא אתי בהו לידי גיזה ועבודה או לשוחטם ולאכלם בלא מום הלכך כונסן לכיפה וימותו שם מאליהם. והרא"ש ז"ל בתוספותיו גריס במתני' יצאו שנים בתשיעי תשיעי ועשירי מקולקלין וז*ל יצאו שנים בתשיעי תשיעי ועשירי מקולקלין ומפרש רבא בגמרא מאי קלקולן דאם קראם תשיעי עשירי וחולין מעורבין זה בזה ואם קראם עשירי עשירי ותשיעי מעורבין זה בזה. ונ"ל דגרסינן נמי במתני' יצאו שנים בעשירי עשירי ואחד עשר מקולקלין והא נמי מפרש רבא בגמרא ובכל הספרים כתוב מתני' יצאו שנים בעשירי תני חדא ירעו ותני חדא יקרבו ותניא אידך ימותו והני ברייתות אמתני' קיימא ואין לומר דשבוש הוא דגרסינן מתני' אלא אמר מר יש לגרוס ועל דברי רבא קאי דלא הוה אמר תני חדא על דברי אמורא אלא ודאי אמתני' הוא ופירשה רבא והא דקבע תלמודא מילתיה דרבא בתר מתני' דקרא לתשיעי עשירי משום דבעי לפרושי ברישא בין תשיעי וי"א עכ"ל ז"ל בתוספותיו הנוגע לענין משנתנו. ופי' רש"י ז"ל עשירי וחולין מעורבין זה בזה הלכך ירעו והגוזז והעובד בהן אינו לוקה דאימור

בשל חולין עבד. עשירי ותשיעי מעורבין זה ביה ושניהם ירעו והגוזז והעובד בהן לוקה דשניהם קדושים ע"כ:

קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולי"א עשירי וכו'. פ' מי שהוציאוהו (עירובין ד' נ') ובפ' האיש מקדש (קידושין ד' נ"א) ובירושלמי פ' ב"ש דנזיר:

שלשתן מקודשין. ולא קמיירי בנתערבו ומתני' דלא כר"א בר"ש דאמר לעולם אין אחד עשר מקודש עד שישתוק בתשיעי שאילו קראו עשירי לא להוי אחד עשר קדוש משום דשני טעיות של מעשר אינם קדושים דבעינן טעותו מיוחדת כעשירי עצמו שהוא מיוחד וכשקורא לעשירי תשיעי ולי"א עשירי ליכא אלא טעות אחד די"א דעשירי תשיעי לא הוי טעות משום דעשירי מאליו קדוש וס"ל כר' יהודה דמתני' דטעות מעשר תמורה הויא וס"ל נמי כאבוה דאמר בפ"ק דתמורה דאין מימר וחוזר ומימר כלומר כיון שהמיר על הבהמה פעם אחת שוב אינה תופסת עוד תמורה פעם אחרת והכא נמי אין שתי טעיות למעשר. בפי' רעז"ל שלשתן מקודשין דכתיב וכל מעשר בקר לרבות תשיעי וי"א יכול שאני מרבה אף שמיני ושביעי. אמר המלקט לשון הברייתא בגמרא אף שמיני ושנים עשר:

אמרו משום ר"מ וכו'. גרסינן בסוף גמרא דהוריות מתני ליה רבי לר"ש בריה אחרים אומרים אילו היה תמורה לא היה קרב אמר לו מי הם הללו שמימיהם אנו שותים ושמותם אין אנו מזכירין א"ל בני אדם שבקשו לעקור כבודך וכבוד אביך א"ל גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה א"ל האויב תמו חרבות לנצח דמשמע אע"פ שכבר מתו חרבות לנצח ואין יפה להזכירם א"ל ה"מ היכא דאהנו מעשייהו רבנן לא אהנו מעשייהו הדר אתני ליה אמרו משום ר"מ אילו היה תמורה לא היה קרב. ואמר רבא אפילו רבי דענוותנא הוא הכא לא נהג ענוותנותא יתירה דהא לא רצה לומר אמר ר' מאיר אלא אמרו משום ר"מ ע"כ:

לא היה קרב. פי' אלא מתה כן פי' הרמב"ם ז"ל דעת ר"מ אבל בתמורה ספ"ג תנן דתמורת מעשר אינה קריבה אלא נאכלת במומה לבעלים ועיין הכא בגמרא. והלכה כר' יהודה:

זה הכלל כל שלא נעקר וכו'. מפרש בגמרא זה הכלל לאתויי יצא עשירי ולא דבר וקרא לאחד עשר עשירי דודאי לא קדוש הואיל ולא נעקר שם עשירי ובת אחת נמי לא הוי דנימא מגו דחייל אחד חייל נמי אאידך פי' כגון שקרא שם עשירי לעשירי ולאחד עשר בבת אאת ור"ש בן יהודה משום ר"ש אומר אף התשיעי אינו קדוש לענין שלא ליאכל אלא במומו אלא א"כ בעקר שם עשירי ממנו כגון שקרא לעשירי תשיעי. וביד ראש פרק שמיני דהלכות בכורות עד סוף סי' ו':

סליק פירקא וסליקא לה מסכת בכורות
שבח לאל יוצר המאורות